

KÜLTÜR-DAVRANIŞ-MEKAN ETKİLEŞİMİNİN SAPTANMASINDA

KULLANILABİLECEK BİR YÖNTEM

DOKTORA TEZİ

Y.Mimar Hülya TURGUT

14267

Tezin Enstitüye Verildiği Tarih: 18 Aralık 1989

Tezin Savunulduğu Tarih : 16 Şubat 1990

Tez Danışmanı : Prof.Dr. Nilüfer AĞAT

Diğer Jüri Üyeleri : Prof.Dr. S.Mete ONOĞOR

Doç. Dr. Aykut KARAMAN

Y. G.
Yükseköğretim Kurulu
Dokümantasyon Merkezi

ŞUBAT 1990

ÖNSÖZ

Doktora tezimin danışmanı -Sayın Hocam Prof. Dr. Nilüfer AĞAT'a; çalışmalarına büyük ilgi ve titizlikle ışık tutan, konu üzerindeki görüşlerimin gelişmesine büyük ölçüde yardımcı olan Sayın Hocam Prof.Dr. S. Mete ÜNÜGÜR'e ve Oxford Polytechnic'teki çalışmalarım süresince bana danışmanlık yapan Sayın Brian GOODEY'e en içten teşekkürlerimi sunarım.

İÇİNDEKİLER

ŞEKİL LİSTESİ	vi
TABLO LİSTESİ	ix
ÖZET	x
SUMMARY	xi
BÖLÜM 1. GİRİŞ	1
BÖLÜM 2. KONU ALANININ TANITILMASI	
ÇEVRE - DAVRANIŞ ÇALIŞMALARI	3
2.1. Çevre Davranış Çalışmalarında Teorinin Yeri ve Önemi	4
2.2. Çevre-Davranış Teorilerinin Özellikleri.....	5
2.3. Çevre -Davranış Teorilerinin Gelişimi.....	10
2.3.1. Teorik Yönelmeler	10
2.3.2. Kavramsal Strüktürler	11
2.3.3. Kavramsal Modeller	12
2.3.4. Açıklayıcı Teoriler	12
2.4. Çevre-Davranış Çalışmalarında Modeller.....	13
2.4.1. Performans Temeli Modeller.....	13
2.4.2. Algılama ve Bilişim Temelli Modeller	14
2.4.3. Davranışsal Modeller	14
2.4.4. Sözlü, Sözsüz İletişim Sembolü Olarak Çevre Modelleri	15
2.4.5. Ekolojik Modeller	15
2.4.6. Etolojik Modeller	16
2.4.7. Sosyo-Kültürel Modeller	16
2.4.8. Çevresel Tercih Modelleri	17
2.5. Konut Çalışmalarında Yaklaşımlar	18
2.5.1. Fenomenolojik Yaklaşımlar	18
2.5.2. Antropolojik ve Tarihsel Yaklaşımlar	19
2.5.3. Sosyolojik ve Sosyo-Psikolojik Yaklaşımlar	19
2.5.4. Yeni Kavramsal Yaklaşımlar	20
2.6. Çevre-Davranış Araştırmalarında Yöntem ve Teknikler	21
2.7. Bölümün Sonuçları	24
BÖLÜM 3. PROBLEMİN BELİRLENMESİ	
KÜLTÜR-DAVRANIŞ-MEKAN ETKİLEŞİM SİSTEMİ.....	26
3.1. Tez Problematığının Kavramsal Çerçevesi.....	27

3.1.1. Çevre Bileşenleri	28
3.1.2. Kültür Bileşenleri	31
3.1.3. Psikolojik Bileşenler	37
3.1.3.1. Zihinsel Süreçler	38
3.1.3.2. Davranışsal Süreçler	39
3.1.3.2.1. Mahremiyet Davranışı	40
3.1.3.2.2. Kişisel Mekan..	41
3.1.3.2.3. Egemenlik sınırı ve Davranışı...	42
3.2. Kültür-Davranış-Mekan Arasındaki Etkileşim Süreci	44
3.2.1. Bilişsel ve Davranışsal Etkileşim Süreci	45
3.2.2. Normatif Etkileşim Süreci	48
3.3. Kültür-Davranış-Mekan Etkileşim Sistemi...	51
3.4. Bölümün Sonuçları	53
 BÖLÜM 4. KÜLTÜR-DAVRANIŞ-MEKAN ETKİLEŞİMİNİN SAPTANMASINDA KULLANILABİLECEK ÇEVRE SETTINGİ ANALİZ YÖNTEMİ	
4.1. Kültür-Davranış-Mekan Etkileşim Sistemi Tanımı	54
4.2. Çevre Settingi Sistem Elemanlarının Saptanması	56
4.3. Çevre Settingi Analiz Modeli	57
4.3.1. Nesnel Çevre Analizi	58
4.3.2. Bilişsel-Davranışsal Analiz	59
4.3.3. Normatif Analiz	60
4.4. Bölümün Sonuçları	61
 BÖLÜM 5. UYGULAMA ÇEVRE SETTINGİ ANALİZ MODELİNİN MALATYA GELENEKSEL TÜRK EVİNE UYGULANMASI	
5.1. Araştırma Kapsamı	63
5.1.1. Geleneksel Türk Evinin Uygulama Konusu Olarak Seçilme Nedenleri.....	63
5.1.2. Geleneksel Türk Evinin Tipolojik Analizi	65
5.1.3. Yerleşmenin Tarihsel Gelişimi	68
5.1.4. Malatya Geleneksel Türk Evinde Mekan	70
5.2. Araştırma Yöntemi	72
5.3. Modelin Uygulanması	76
5.3.1. Nesnel Çevre Analizi	76
5.3.2. Bilişsel-Davranışsal Analiz	
5.3.2.1. Mahremiyet Davranışı Analizi	78

5.3.2.2. Kişisel Mekan Davranışı Analizi	82
5.3.2.3. Egemenlik Sınırı ve Davranışı Analizi	84
5.3.3. Normatif Analiz	87
5.3.3.1. Göçebe Yaşam Şekli Kökenli Normlar	88
5.3.3.2. Orta Asya İnançları ve İslam Dünya Görüşü Kökenli Normlar	92
5.3.3.3. Türklerden Önceki Anadolu Konut Geleneği Kökenli Normlar	93
5.3.4. Normatif, Bilişsel-Davranışsal ve Nesnel Çevre Analizlerinin Karşılaştırılması	97
5.4. Bölümün Sonuçları	103
BÖLÜM 6. SONUÇ	105
KAYNAKLAR	107
EKLER	115
ÖZGEÇMİŞ	146

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 2.1.	Çevre-Davranış Çalışmalarında Genel Kavramsal Strüktür.....	11
Şekil 3.1.	Konut Oluşumuna Etki Eden Faktörler	26
Şekil 3.2.	Konut Oluşumuna Etki Eden Faktörlerin Tasarım Süreci İle İlişkisi	27
Şekil 3.3.	Kültür-Davranış-Çevre Etkileşimi Kavramsal Çerçevesi	28
Şekil 3.4.	Çevresel Bilişim Süreci	39
Şekil 3.5.	Temel Davranış Mekanizması Olarak "Mahremiyet Davranışı"	40
Şekil 3.6.	"Kültür" Kavramı Analizi	45
Şekil 3.7.	Çevre-İmge-Davranış Arasındaki Sürekli İletişim	46
Şekil 3.8.	Bilişim Süreci-Davranış Etkileşim Şeması..	47
Şekil 3.9.	Kültür-Davranış-Mekan Etkileşim Sistemi..	52
Şekil 4.1.	Kültür-Davranış-Mekan Etkileşiminin Saptanmasında Kullanılabilecek Çevre Settingi Analiz Yöntemi	55
Şekil 5.1.	Malatya Geleneksel Türk Evinde "Baş Oda"nın Konumu.....	79
Şekil 5.2.	İslamiyetin Malatya Geleneksel Türk Evlerindeki Mahremiyet Kavramına Etkileri	80
Şekil 5.3.	Malatya Geleneksel Türk Evi Odasında Yıkanma Eylemi Mahremiyetine Bir Örnek....	80
Şekil 5.4.	Yabancılardan Gizlenebilen İç Yaşantının Sağlanmasına Bir Örnek	81
Şekil 5.5.	Mahremiyet Davranışının Geleneksel Malatya Evinde Odaların Boyutlandırılmasına Etkisi	82
Şekil. 5.6.	Kişisel Mekan Davranışının Sedir Konumu ve Taşınabilir Minder Kullanımına Etkisi.....	83

Şekil 5.7.	Malatya Geleneksel Türk Evinde Kişisel Mekan Davranışı Sonucu Oluşan Orta Alan Kullanımı	83
Şekil 5.8.	Kişisel Mekan Davranışının Geleneksel Malatya Evinde Odaların Biçimlenişi ve Boyutlandırılmasına Etkisi	34
Şekil 5.9.	Kontrol Mekanizması Olarak Egemenlik Sınırı Davranışının Odanın Farklı Zonlarına Etkisi	85
Şekil 5.10.	Egemenlik Sınırı Davranışının Odaların Farklı Kullanıcı ve Fonksiyonlara Özgü Alanlara Ayrılmasına Etkisi	85
Şekil 5.11.	Egemenlik Sınırı Davranışı ve Geleneksel Türk Evi Odasının Çok Amaçlı Kullanımı Arasındaki İlişki	86
Şekil 5.12.	Egemenlik Sınırı Davranışının Görsel Denetim Kurmadaki Etkisi	86
Şekil 5.13.	Egemenlik Sınırı Davranışının Üçüncü Boyut Kullanıma Etkisi	87
Şekil 5.14.	"Orta Mekan" Kavramının Çadır Düzeni ile Geleneksel Türk Evi Sofa-Oda İlişkisindeki Görünümleri	89
Şekil 5.15.	Orta Asya Çadırı ile Türk Evi Odası Kullanım Düzeninin Karşılaştırılması	90
Şekil 5.16.	"İçe Dönüklük" Normatif Değerinin Malatya Geleneksel Türk Evinde Orta Alan Biçimlenişine Etkisi.....	90
Şekil 5.17.	"Bağımsız Mekan" Kavramının, Malatya Geleneksel Türk Evi Plan Kurgusuna Etkisi	91
Şekil 5.18.	"Dışa Kapalılık" Normunun Oda Biçimlenişine Etkisi.....	92
Şekil 5.19.	"İçe Dönüklük" Normatif Değerinin Dış İlişki Kurma Düzenine Etkisi.....	93
Şekil 5.20.	Hilani Tipi Evlerdeki "Tekrarlanan Yaşama Birimi" Normunun Malatya Geleneksel Türk Evinin Oluşumuna Etkisi.....	20
Şekil 5.21.	Geç Hitit-Arami Konutu "Çekirdek Yaşama Birimi" ve Tekrarlanması.....	95
Şekil 5.22.	Geleneksel Malatya Evinde "Çekirdek Yaşama" Birimi Örneği	95

Şekil 5.23. Geleneksel Türk Evinde Çekirdek Yaşama Birimlerinin Tekrarından Oluşan Yaşama Katı Örneği	96
Şekil 5.24. Mekan Genişliğine Etki Eden Bilişsel-Davranışsal ve Normatif Veriler	98
Şekil 5.25. Mekan Uzunluğuna Etki Eden Bilişsel-Davranışsal ve Normatif Veriler	99
Şekil 5.26. Pencere Boyutları,İşlevsel Yükseklik ve Doluluk-Boşluk Oranlarına Etki Eden Bilişsel-Davranışsal ve Normatif Veriler.	101
Şekil 5.27. Sedirin Konumu, Yüksekliği ve Taşınabilir Minder Kullanımına, Bilişsel-Davranışsal ve Normatif Verilerin Etkisi.....	102
Şekil 5.28. Üst Odalarının Oluşmasına Etki Eden Normatif Değerler	103

TABLO LİSTESİ

Tablo 2.1. Çevre-Davranış Teorilerinin Özellikleri.....	6
Tablo 2.2. Çevre-Davranış Araştırmalarında Niteliksel. Yöntemler.....	23
Tablo 3.1. Egemenlik Sınırı Davranışı ve Bileşenleri..	43
Tablo 5.1. Arşivsel Veri Tipleri ve Analizleri.....	73
Tablo 5.2. Araştırmada Kullanılan Yöntemler	75
Tablo 5.3. Malatya Geleneksel Türk Evinde Normatif Değerler ve Kültürel Kökenleri	97

ÖZET

Tezin amacı, kullanıcı grubu belirli konut tasarımında kültür ve mekân arasındaki ilişkiyi davranış yoluyla açıklamak; ve konut tasarımına veri oluşturacak ilkelerin saptanmasında, KÜLTÜR-DAVRANIŞ-MEKAN ilişkisini kuracak bir analiz yöntemi geliştirmektir. Ayrıca, bu tezde, çevre-davranış çalışmalarının mimari tasarımdaki önemini ortaya koymak; fiziksel çevreyi biçimlendirmede kültürel faktörlerin etkinliğini vurgulamak ve konutun kültürel bir ürün ve disipliner bir kavram olduğunu belirtmek hedeflenmektedir.

Altı bölümden oluşan çalışmanın giriş bölümü olan 1.bölümde, belirlenen amaçlar doğrultusunda tezin genel olarak konu alanı ve kapsamı tanımlanmıştır. Tezin 2.bölümünde ise Çevre-davranış çalışmalarındaki teoriler, modeller, yöntem ve teknikler ele alınarak, tezin kavramsal çerçevesini oluşturacak yaklaşımlar incelenmiştir. Konut ve kültür çalışmalarının tek bir teori ya da yaklaşıma dayandırılmasının yetersizliği görüşünden yola çıkılarak; tez probleminin oluşturulmasında entegre olarak kullanılabilecek model ve yaklaşımlar belirlenmiştir.

3. bölümde, tez çalışmasının kavramsal çerçevesi tanımlanarak, sistemi oluşturan bileşenler arası etkileşim şeması oluşturulmuştur. Nesnel çevre, kültür ve psikolojik süreçleri içeren sistem bileşenleri çözümlenerek; kavramsal, davranışsal ve nesnel çevreden oluşan çevre settingi; kültür bileşenleri, bilişim süreci ve davranışsal süreçten oluşan psikolojik süreçler; etkileşim sistemini oluşturan temel öğeler olarak belirlenmiştir.

Tezin 4. bölümünde ise, kuramsal olarak ortaya konulan bu etkileşim sisteminin pratikte uygulanabilmesi için, tasarım ilkelerinin saptanmasında kullanılabilecek bir analiz yöntemi oluşturulmaya çalışılmıştır. Üç adımdan oluşan yöntem içinde bir model olarak simüle edilen çevre settinginin Normatif, Bilişsel-Davranışsal, Nesnel Çevre analizleri ile, Kültür-Davranış-Mekan arasındaki etkileşim sisteminin ilke düzeyinde temelleri ortaya çıkartılmaya çalışılmıştır.

Geliştirilen bu yöntemin sınanması amacıyla 5.bölümde, Malatya Geleneksel Türk Evleri üzerinde yapılan uygulama çalışmaları sonunda; kültür bileşenlerinin çevre settingindeki görünimleri olan: NORMATİF KÜLTÜR DEĞERLERİ, MAHREMİYET, KİŞİSEL MEKAN, EGEMENLİK SINIRI VE DAVRANIŞLARI kavramlarının, tasarıma yansıyan sosyo-kültürel ve psikolojik veriler olduğu doğrulanmıştır. Son bölüm olan 6.bölümde ise tezin amaçlarının ne derece gerçekleştirildiği irdelenmiştir.

A METHOD FOR THE DETERMINATION OF CULTURE-BEHAVIOUR-SPACE INTERACTION SYSTEM

SUMMARY

The main purpose of the architectural design is to create suitable environments for their users and to form healthy Behaviour-Environment Interaction Systems. Therefore in recent decades the relationship between human behaviour and the physical environment has attracted researchers from environmental design disciplines besides social sciences. With its multidisciplinary characteristics and application potentials into real world problems, environmental design studies have an important influence on the progress of this area.

Although the study of environment and behaviour has become popular in the last twenty years; very little attention has been given to cultural factors in orientations to the physical environment. This was the major gap in research on environment and behaviour.

On the other hand, in Turkey the accepted concepts of development are strongly related to industrialization and based on applications of western (American or European) socio-cultural patterns. Housing in this context, tends to be defined as a consumer good with little regard to behaviour, custom or tradition. Therefore architectural products prepared for western culture including housing patterns are applied to Turkish community. As a result of these policies and practices, the harmonious environment of the traditional Turkish community and the over centuries lasted matching between physical and cultural settings had disappeared.

Basing on these arguments; the aims of this thesis had been determined as;

- to explore the relationship between culture and spatial settings of the house;
- to develop an analitic method for the determination of transactional effects among culture-behaviour-space interactions in user-specific environments;
- to show the significance of Environment-Behaviour Studies in the architectural design;
- to emphasize the effect of cultural factors on the formation of physical environments;

- to determine the Home Environment as a cultural product and a disciplineer concept.

The thesis consists of six chapters.

In the first chapter, the main content and its linkages with the conceptual framework had been introduced in relation with Environment-Behaviour Studies as the research area.

The general concept of the theory in the Environment-Behaviour Studies had been described with its main characteristics, in the second chapter, in order to systematize the problem area of the thesis. The theoretical orientations, explanatory theories, conceptual frameworks and models are explored by examples in four categories of the theoretical development. The models in the Environment and Behaviour Studies are briefly summarized and discussed with their effects on the conceptual framework of this thesis.

The subject matter of the thesis has been focused on micro and mezzo scales of housing environment. Therefore housing studies related to man-environment interactions and the approaches applied upon these problems had been analysed in detail.

As a consequence of this analysis it has been derived out that the theoretical approaches are overlapping each other and basing on several models aswell. Especially the complex structure of housing has an impact on these interactions within the culture-home environment studies.

The inadequacy of the studies based on only one theory or theoretical approach leads to a multidimensional structure basing on antropological, historical, socio-psychological and transactional framework for determining of the conceptual structure of the thesis.

In this content;

- Ecological Models: which consider the relationship between environment and behaviour within an holistic approach and apply anthropological and socio-psychological techniques upon Culture-Behaviour-Space interaction systems;
- Socio-Cultural Models; which are based on cultural factors in the design and use of home environments;

- Perception and Cognition Based Models; which consider cultural effects upon environmental perception and provide the analysis of interactions between Culture and Behaviour;

had been determined as suitable models for defining the problem area of the thesis.

In the third chapter, the conceptual framework of the thesis had been developed and system components and the linkages among them had been emphasized. The main dimensions of this man-home environment interaction system had been considered as; ENVIRONMENT, CULTURE and BEHAVIOUR. The multidimensional pattern built by these system elements and the interactions among them had been explored by behavioral, cognitive and normative analysis. As a consequence of this approach the main features of the interaction system had been specified as

- Environmental Setting; consisting of conceptual, behavioural and physical environments,
- Cultural Components;
- Psychological Processes; consisting of cognitive and behavioral processes.

This systematic approach seems as an useful and explicit mean enabling easier analysis on very complex structures of man-environment interaction systems.

The main and specific aim of this thesis had been determined in the former chapters, as; reflecting the theoretically set interaction systems into the design processes for their applications upon practical environmental design problems. Therefore an analytic method had been developed in the fourth chapter to determine the design principles. The method consists of three stages. The first stage covers the definition of the "Culture-Behaviour-Space Interaction System" by analysing cognitive-behavioural and normative interrelations; basing on the conceptual framework developed in the third chapter. In this analysis the cultural, psychological and spatial components of the system are considered with their features in existing real environmental settings. In the second stage the system elements are determined for simulating the interaction system based on the environmental setting. The third stage consists of a model, developed for the determination of concepts, effecting the formation environmental setting and its properties.

In this model, the normative, cognitive - behavioral and quantitative analysis of environmental settings are made in an holistic approach and the fundamental patterns of the Culture - Behaviour - Environment Interactions Systems are explored. The purpose of this trial can be summarized as;

- gathering data for environmental design studies,
- exploring supplementary concepts for increasing design quality.

This last stage of the method covers the suitable research techniques for gathering data as well. The method proposes an holistic way of analysing data for developing the principles to be applied in new design problems of home environments.

The fifth chapter of the thesis consists of a field study held on traditional Turkish Houses in Malatya region for testing the validity of the method developed by this study. As a result of this examination; it had been verified that,

- normative cultural values,
- privacy,
- personal space,
- territoriality

are the most important socio-cultural and psychological data reflecting into the design of home environment.

In the first section of this chapter, the reasons for selecting traditional Turkish house as the research focus and Malatya region as the sampling area had been explained and discussed. In the next step the suitable research techniques had been determined for the analysis provided by the model. These techniques had been taken account in qualitative and quantitative categories.

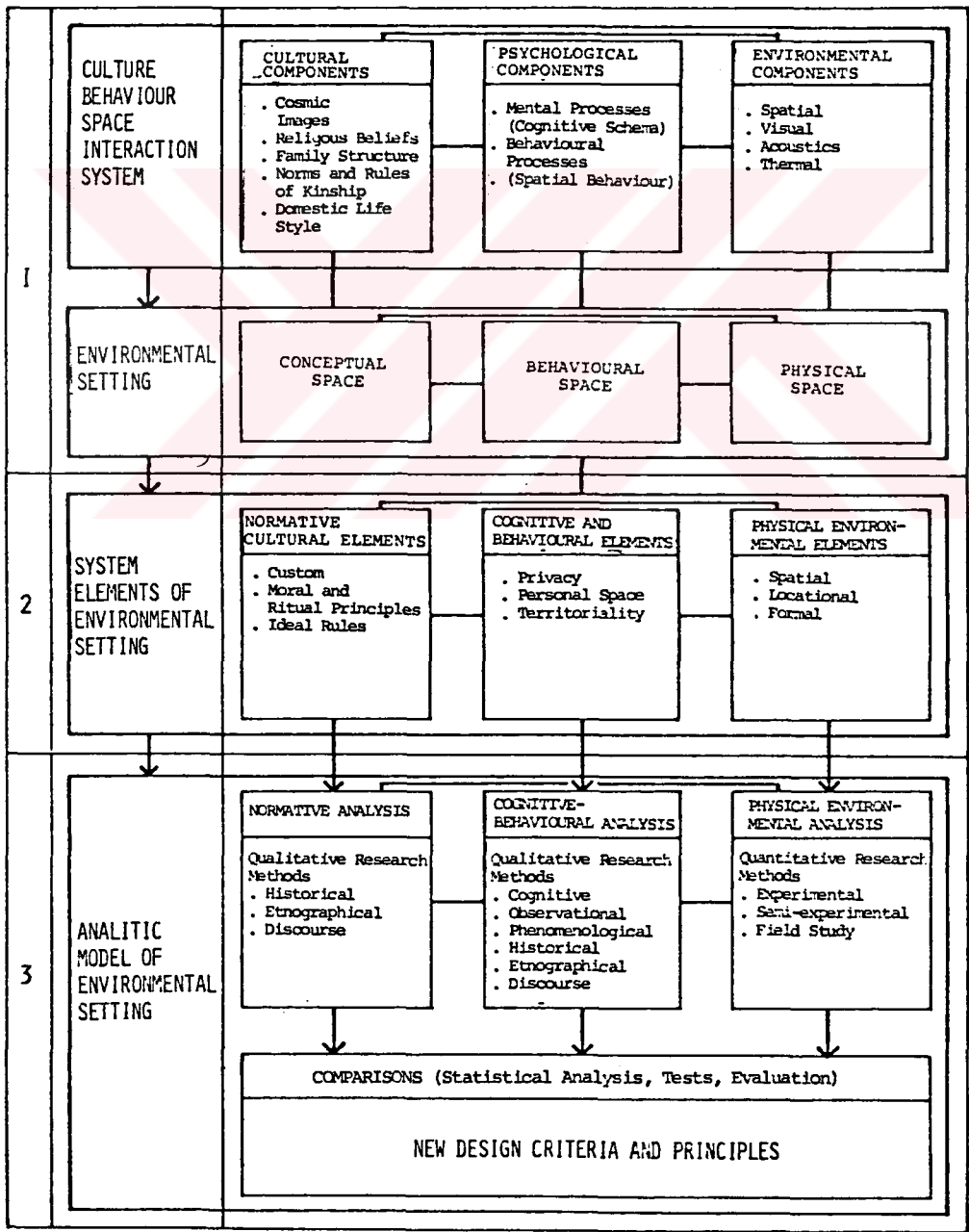
The 41 samples of the case-study had been analysed by historical and ethnographical research methods for gathering data on environmental settings. The data obtained by normative; cognitive - behavioural and quantitative analysis of environmental settings, had been concluded and evaluated by statistical comparisons.

In the last chapter it had been investigated whether the thesis reached to its aims and targets and in which level of realization. As clearly seen in comparisons and

evaluations, the development of a method for deriving planning and design principles out of environmental - socio-cultural-and psychological data would be an obligation.

In sum, this thesis is a result of trials for analysing complex man-environment interactions and for designing home environments matching human behaviour.

The method developed by this thesis is given in the following table.

BÖLÜM 1. GİRİŞ

Son yıllarda insan davranışı ve fiziksel çevre arasındaki ilişki, sosyal bilimlerdeki ve çevresel tasarım disiplinlerindeki araştırmacıların dikkatini çekmekte ve çalışma alanı hızla gelişmektedir. Çevre-davranış çalışmalarının çok disiplinli karakteri ve çevresel tasarımla ilgili gerçek dünya problemlerine uygulanışı bu alanın gelişiminde önemli rol oynamıştır. Çalışma alanının son yirmi yıl içinde oldukça popüler hale gelmesine karşın, fiziksel çevrenin biçimlendirilmesinde kültürel faktörler üzerinde hala çok az durulmaktadır. Bu durum, belirli bir kültür grubuna ait fiziksel çevre ve insan davranışını anlamak açısından, çevre ve davranış araştırmalarında bir açık oluşturmaktadır.

Çalışma alanının sadece aynı grup içinde değil, kültürler arasındaki benzerlik ve farklılıkları belirlemek açısından da kültür ağırlıklı çalışmalara gereksinimi olmaktadır. Bu nedenlerden dolayı, kültür ve çevre çalışmaları, genel olarak çevre/davranış ilişkileri araştırmalarında önemli bir etkiye sahiptir.

Kültür kavramının ve insan davranışının çevre biçimlenişinin etkisi üzerinde durulmaya 1960'lerden bu yana başlanmış; fakat kültür ve mekan arasındaki, dolayısıyla insan ve çevresi arasındaki dönüşümsel ilişki ve onları birbirine bağlayan mekanizmaları holistik bir yaklaşımla analiz eden çalışmalar azınlıkta kalmıştır. Özellikle, Kültür-Davranış-Çevre arasındaki ilişkilerin en özgün örneklerinin sergilendiği konut tasarımında bu tür çalışmalar gün geçtikçe önem kazanmaktadır.

Yurdumuzda da sanayileşme, kalkınma ve batılılaşma hareketlerinin getirdiği değişiklikler ile bundan iki kuşak öncesi Türk Toplumunun uyumlu çevresini oluşturan yapı-yaşam kültürü yok olmakta; yerini batı kültür ürünlerinin kopyalarına bırakmaktadır. Böylece kökende batı kültürü için hazırlanmış tasarım ürünleri ve bu arada konut ürünleri, temel gereksinimleri bile saptanmamış Türk Kültür gruplarına uygulanmaktadır. Çevre ile kullanıcı kültürü arasındaki bu uyumsuzluk sonucunda; arzulanan, planlanan gelişme yerine bir kaosla karşılaşılmakta; kullanıcıların davranışlarını değiştirdiği ve fiziksel çevrenin gerçek gereksinimleri karşılamak üzere değiştiği, değiştirildiği gözlenmektedir. Oysaki mimarlığın temel amacı insana uygun çevreler yaratmak ve bunun için "doğru, sağlıklı kültür-davranış-çevre etkileşim ağını" oluşturmaktır. Bu noktadan hareketle; bu tezde kullanıcı grubu belirli konut tasarımında kültür ve mekan arasındaki ilişkiyi davranış yoluyla açıklamak; ve konut tasarımına veri oluşturacak ilkelerin saptanmasında, Kültür-Davranış-Mekan ilişkisini kuracak bir analiz yöntemini geliştirmek amaçlanmaktadır.

Ayrıca bu tez çalışması ile, çevre-davranış çalışmalarının mimari tasarımdaki önemini ortaya koymak; fiziksel çevreyi biçimlendirmede kültürel faktörlerin etkinliğini vurgulamak, ve konutun kültürel bir ürün ve disiplin bir kavram olduğunu belirtmek hedeflenmektedir.

Tez kapsamı içinde, konut ve kültür çalışmalarının tek bir teori ya da yaklaşıma dayandırılmasının yetersizliği görüşünden yola çıkılarak, antropolojik-tarihsel, sosyopsikolojik ve dönüşümsel yaklaşımlar çerçevesinde tezin kavramsal strüktürü kurulmaya çalışılmaktadır.

BÖLÜM 2. KONU ALANININ TANITILMASI ÇEVRE-DAVRANIŞ ÇALIŞMALARI

Çevre-Davranış çalışmaları, insan ve çevresi arasındaki ilişkinin araştırılmasında odaklanmaktadır. Bu ilişkinin araştırılması ve araştırma sonucunda elde edilen bilginin uygulama alanında kullanılması, toplumun yaşam kalitesinin geliştirilmesinde büyük önem taşımaktadır. Çevresel politika, planlama, tasarım ve eğitim yolu ile yaşam kalitesinin geliştirilmesi için kullanılabilecek bilginin elde edilmesi ise bu çalışma alanının temel amacıdır. Çalışma alanı, genel olarak, "Çevre-Davranış çalışmaları", "İnsan-Çevre İlişkileri Çalışmaları", "Çevresel Psikoloji" veya "Çevresel Tasarım Araştırmaları" olarak isimlendirilmektedir.

İnsan-çevre ilişkilerindeki çalışmaların gerekliliğini gözden geçirmek, teori kavramının önemini ortaya çıkarmaktadır. Teorinin genel bir kavram olarak incelenmesi kadar, özel karakteristiklerinin gözden geçirilmesi de gerekmektedir. Çevre-Davranış çalışmaları; teori, teorik araştırmalar, uygulamalar ve çevresel problem çözümü gibi farklı konularda yoğunlaşmaktadır.

Proshansky ve Altman'ın belirttikleri gibi Çevre-Davranış teorileri ve araştırmaları; farklı zamanlarda farklı çevre ölçeklerinde, bir toplumun belirlediği insan-çevre problemleriyle başlamakta ve bitmektedir [1]. Böylece, çevre-davranış çalışmaları, teorinin geliştirilmesinden, problemin çözümüne kadar geniş bir uzam oluşturmaktadır [2]. Bu nedenle çevre-davranış çalışmaları için en önemli konulardan birisi, teorilere ait bazı temel kavramsal özelliklere değinmektir.

2.1. ÇEVRE-DAVRANIŞ ÇALIŞMALARINDA TEORİNİN YERİ VE ÖNEMİ

Çevre-Davranış çalışmalarında teorinin önem kazanmasının çeşitli nedenleri vardır. Bu nedenlere farklı açılardan bakmak gerekmektedir. İnsan-çevre ilişkileri ile ilgili çalışmalarda, teorisyenlerden çok, teoriye ihtiyaçları olan uygulamacılar vardır. Bu alandaki çalışmalar, sadece teoriyi belirtmekle kalmayıp; aynı zamanda, bu teorilere dayanan tasarım kararlarının başarısının değerlendirilmesini de kapsamalıdır. Bu nedenle, insan-çevre etkileşiminin üç temel sorunu gündeme gelmektedir [3]:

- Birey ve grup olarak insanın hangi özellikleri çevreyi şekillendirmede önemlidir?
- Çevre insanı nasıl etkilemektedir?
- İnsan ve çevresi arasındaki mekanizma nedir?

Teoriye, teorik kavramlara ihtiyacın nedenleri ve teorinin önemi şu şekilde sıralanabilir.

- Temel teorilerin geliştirilmesi, çevre-davranış çalışmalarının geleceği için önemli bir taban oluşturmaktadır. Teori, araştırma metodları, veriler, birbirinden ayrı olarak değil; birbiri içinde gelişmektedir. Uygulama da bunlardan ayrılamaz [2].

- Önemli nedenlerden bir başkası ise, yapılan sayısız deneysel çalışmaları belirli bir düzen içine oturtmak ve karışıklığı azaltmak için, bu çalışmaları gruplamak önemlidir.

- Bu gruplamalarda ortaya çıkacak olan teorik çerçeve, insan-çevre etkileşim sisteminin farklı açılımlarında çok geniş çeşitlilikte bir çalışma alanı oluşturmaktadır. Bu alandaki çalışma gruplarının birbirinden bağımsız olması ise, teori ve uygulama arasında bir boşluğa sebep olmaktadır [3]. Teorinin, bu kopukluğu ortaya çıkarmak; yeni araştırma yolları, yeni kavramsal yaklaşımlar önermek ve yeni tasarım problemlerini ortaya koymak gibi önemli bir rolü daha ortaya çıkarmaktadır.

- Teorinin diğ er bir boyutu ise, betimlemeden açıkl amaya ve en sonunda varsayıma kadar uzanmasıdır. Bu noktadaki problem, teorilerin betimlemede kuvvetli, fakat açıkl ama da zayıf oluşlarıdır. Bunun nedeni ise, teori nosyonunun hem çok geniş ölçekte ele alınması; hem de teorik ve pratik problemlerin integre edilebileceğ i araştırma programlarının uzun dönem parasal desteğ e ihtiyacı olmasıdır[2].
- Teoriye özellikle öğretime yardımcı olması için de ihtiyaç vardır. Uygulamalı çalışmaları kapsayan insan-çevre ilişkilerini öğretmek zordur. Genel geçerli olan teoriler, birçok insanın genel ve sistematik olarak tekrar tekrar çalışması sonucunda elde edilmiştir [3]. Bu nedenle, insan-çevre ilişkileri hakkında bilinenlerin geleceğ in yeni araştırmacıları olacak öğrencilere öğretilmesi yüksek öğretimin, özellikle, lisans üstü öğretimin bir parçası olmalıdır. Temel teorileri öğretmek, çok sayıda organize edilmemiş bilgileri öğretmekten daha etkilidir.
- Bütün bunlara ek olarak en önemli neden, insan-çevre ilişkilerinden elde edilecek verilerin tasarım ve uygulamadaki hayati değ eridir [3]. Bir verinin, tasarımda kullanılabilmesi ve çevresel problemlerin çözümünde geçerli olabilmesi için, insan ve çevre özelliklerinin geniş çeşitliliğ ini içeren teorik bir sistemle ilişkisinin kurulması gerekmektedir. Teori için bütün bu gereklilikleri, sistemleştirmek, kombine etmek, yoğunlaştırmak, örüntü geliştirmek ve devamlılığ ı sürdürmek olarak özetleyebiliriz.

2.2. ÇEVRE DAVRANIŞ TEORİLERİNİN ÖZELLİKLERİ

Bütün çevresel tasarım araştırmaları, teorilerin son derece açık, birbiriyle ilişkili, geniş tabanda veri toplayabilen nitelikte olmasında birleşmektedirler. Bunlarla birlikte çevre-davranış çalışmalarında bütünlük gösteren diğ er özellikler Tablo 2.1 de verilmektedir [2].

Tablo 2.1. Çevre-Davranış Teorilerinin Özellikleri

AÇIK DEĞER VE VARSAYIMLARA DAYANMA	GÜNLÜK İNSAN DENEYİMİNİ İÇERME	YAŞAM KALİTESİNİ KAPSAMA
KİŞİSEL VE ÇEVRESEL FAKTÖRLER ARASI İLİŞKİLERİ DİKKATE ALMA	FARKLI ÇEVRESEL ÖLÇEKLERİ İÇERME	FARKLI DAVRANIŞ DÜZEYLERİNİ ELE ALMA
ARA SÜREÇLERLE OLDUĞU KADAR İÇERİKLE DE İLGİLENME	EYLEMLERİ ZAMAN İÇİNDE DEĞERLENDİRME	ÇEVRESEL DEĞİŞİM VEYA KORUMA OLANAĞI SAĞLAMA

● AÇIK DEĞER VE VARSAYIMLARA DAYANMA

Çevre-davranış çalışmaları eylem kökenli ve problem odaklı olduğu için; özel kavramlaştırma ve teorilerin arkasında ki değer ve varsayımların açık-izlenebilir olması gerekmektedir [2].

● GÜNLÜK İNSAN DENEYİMİNİ İÇERME

Çevre-davranış çalışmalarındaki temel prensip; günlük, olağan deneyim, eylem ve olayları, geçtiği fiziksel çevrelerde inceleyecek teori ve araştırmaları ortaya koymaktır [2]. Davranış, deneyim ve eylem; çeşitli çevresel faktörlerden soyutlanmış bir ortamdan çok; gerçek yaşam koşullarında ele alınmalı ve insanlar grup içinde normal yaşamlarını devam ettirirken, çevresel tasarım araştırmaları yapılmalıdır [4].

● YAŞAM KALİTESİNİ KAPSAMA

Çevre-davranış çalışmalarında teori, yalnızca eylem, davranış ve deneyimleri değil; aynı zamanda bunların niteliksel birikimleri olan yaşam kalitesini ve fizik - sel çevrenin, yaşam kalitesi üzerindeki etkisini de ele almalıdır.

● KİŞİSEL VE ÇEVRESEL FAKTÖRLER ARASI İLİŞKİLERİ DİKKATE ALMA

Çevre-davranış çalışmalarında başlangıçtan beri, gerçek çevrelerdeki davranış, organizmaya dayalı faktörler ile sosyal kuralları da kapsayan çevre faktörlerinin birleşik bir üst ürünü olarak görülmektedir [5]. Bu faktörler bireylerin fizyolojik, psikolojik ve sosyal süreç - lerini kapsamaktadır. Çevresel faktörler ise fiziksel, sosyal ve kültürel bileşenleri içeren çok boyutlu,bütün - cül faktörlerdir. Çevre-davranış çalışmalarında teori, bu faktörler arasındaki ilişkileri açıklayan mekanizma - ları dikkate almalıdır [2].

● FARKLI ÇEVRESEL ÖLÇEKLERDE ÇEVRE-DAVRANIŞ İLİŞKİLERİNİ İNCELEME

Çevresel tasarım teorileri, farklı ölçekteki fiziksel çevre verilerini gözönüne almalı ve politik, ekonomik, sosyo-kültürel kavramlara dayandırılmalıdır. Bu alanda - ki araştırmalarda, genellikle çevre; mikro, mezo ve makro olmak üzere üç ölçekte ele alınmaktadır. Çevresel tasarım araştırmaları başlangıçta, bu alanda çalışanla - rın psikoloji ve mimarlık disiplinlerinden gelmelerin - den ötürü, bina ve açık mekanlar gibi mezo ölçekteki çevrelerde yoğunlaşmıştır. Oysa, teoriler, coğrafik bölgeler, şehirler ve komşuluk ünitelerini kapsayan makro ölçekten; yapı malzemeleri, trafik işaretleri gibi, fiziksel çevredeki objeleri kapsayan mikro ölçeğe kadar inmelidir [6].

Teori, makro ölçeğe, şehir bölgeleri gibi geniş ölçekli çevrelerdeki grup davranışlarını; mezo ölçeğe, binalar, açık şehir mekanları gibi, orta ölçekteki çevrelere ait bireysel ve grup davranışlarını; mikro ölçeğe ise çevresel üniteleri ve bireysel davranışı ele almaktadır [2]. Çevresel tasarım çalışmalarında çevre-davranış ilişkileri bu üç ölçeğe bir bütün olarak dikkate alınmalıdır.

● FARKLI DAVRANIŞ DÜZEYLERİNİ ELE ALMA

Çevre ile davranış arasındaki ilişkileri içeren, çevresel tasarım çalışmalarının inter-disipliner karakteri, teorinin davranışı tüm düzeylerde ele alması gerekliliğini ortaya koymaktadır. Örneğin Stokols, çevre-davranış çalışmalarının, kişisel davranış çalışmalarını "Çevresel Psikoloji", küçük grup çalışmalarını "Ekolojik Psikoloji", toplumsal olgu çalışmalarını da "Çevresel Sosyoloji", "Sosyal Coğrafya" ve "Şehir Antropolojisi" ile belirlenen çalışma sahaları kapsamında ele alınmasını önermektedir [7]. Çevresel tasarım araştırmaları bu üç farklı davranış düzeyine ilişkin verileri dikkate alan teorileri geliştirmeli ve teori, yorgunluk, uyanıklık gibi fizyolojik tepkileri; algı, biliş gibi psikolojik tepkileri; kişisel alan ve mahremiyet gibi davranış tepkilerini; küçük grup dinamiği gibi sosyal grup tepkilerini; komşuluk ve kültür değerleri gibi sosyo-kültürel tepkileri ele almalıdır [2].

● ARA SÜREÇLERLE OLDUĞU KADAR İÇERİKLE DE İLGİLENME

Çevre-davranış çalışmaları, çevrenin algılanması gibi organizma ile çevre arasındaki etkileşim süreçleri ile ilgilendiği kadar, belirgin çevre imajları gibi çevre-davranış dönüşümü içeriklerini de kapsamalıdır [8][2]. Teorinin, psikolojik, sosyal ve kültür etkileşim

süreçlerindeki bütünleştirici rolü çok önemlidir. Çevre ve davranış arasındaki ilişki, kişi, grup ve kültür ile ilgili süreçler sonunda oluşmaktadır. Bütün bunlar sadece çevrenin insan üzerine doğrudan etkisinin değil, aynı zamanda algılama, bilişim süreçlerinin de sonucudur [2]. Bu nedenle çevre-davranış teorileri ara süreçlerle birlikte içerikleri de ele alabilmelidir.

● EYLEMLERİ ZAMAN İÇİNDE DEĞERLENDİRME

Zaman, insan ve çevresinin devam eden etkileşimini ve kısa ve uzun süredeki etkilerini anlamada önemli bir boyuttur.

Zaman, çevre-davranış çalışmalarında son yıllarda odak noktasıdır ve Davranışın geçmişteki etkileri ve gelecekteki kalıplarının tahmin edilmesi gibi bir çok sorunu içermektedir [2]. İnsan ve çevre ile ilgili araştırmaların kapsadıkları alanı belirlemek ancak zaman değişkeninin ne şekilde ele alındığının saptanması ile mümkündür. Bu alandaki araştırmalar, insan ve çevrenin strüktürleri ve ilişkilerinin yasa ya da ilkelerini belirlemek şeklinde, zaman açısından statik bir araştırma olabileceği gibi, insan ve çevrenin ilişkilerini; davranışları veya evrimini inceleyen, zaman açısından dinamik bir araştırma da olabilir [9]. Bireylerin sosyal etkileşime bağlı olarak mahremiyet olgusunu zaman içinde değiştirerek ayarlamaları buna iyi bir örnek olarak verilebilir. Bütün bunların sonucu olarak çevre-davranış teorilerinde eylemlerin, zaman içinde değerlendirilmesi gereği belirgin olarak ortaya çıkmaktadır.

● ÇEVRESEL DEĞİŞİM VEYA KORUMA OLANAĞI VERME

Çevre-davranış araştırmalarında teorinin önemi daha önceki alt bölümde, araştırma sonuçlarının çevre tasarımı mesleği ve eğitiminde uygulanmasına yardımcı olması şeklinde vurgulanmıştı. Çevresel psikoloji ve çevresel

sosyoloji gibi temel araştırma kökenli alanlara karşın problem ve çözümü üzerinde odaklaşan çevre-davranış araştırmalarında teorinin önemli bir fonksiyonu uygulama çalışmalarında kullanılmasıdır. Bu nedenle çevre-davranış teorileri çevrenin nasıl değiştirilebileceği veya değişimden nasıl korunacağına ilişkin yolları gösteren uygulama olanaklarını sağlamalıdır.

2.3. ÇEVRE-DAVRANIŞ TEORİLERİNİN GELİŞİMİ

Çevre-davranış çalışmalarında gerçek gereksinme; fizyolojik, psikolojik, bireysel ve sosyo-kültürel davranışlar ile tüm ölçeklerdeki ilişkilerin genel doğasını açıklayabilmek için teorilerin test edilmesi, geliştirilmesi ve uygulamadaki devamlılığının sağlanabilmesidir.

Moore'a göre teorilerin gelişimini dört düzeyde tanımlamak mümkündür. Teorik yönelmeler, kavramsal strüktürler, modeller ve açıklayıcı teoriler [2].

2.3.1. TEORİK YÖNELMELER

Teorik yönelmeler, belirli bir konu alanı için geniş kavramsal yaklaşımlardır. Bu tür yaklaşımlar çevre-davranış olgusuna farklı açılardan bakan ve özgün inceleme doğrultuları sergileyen tümel yönelmelerdir.

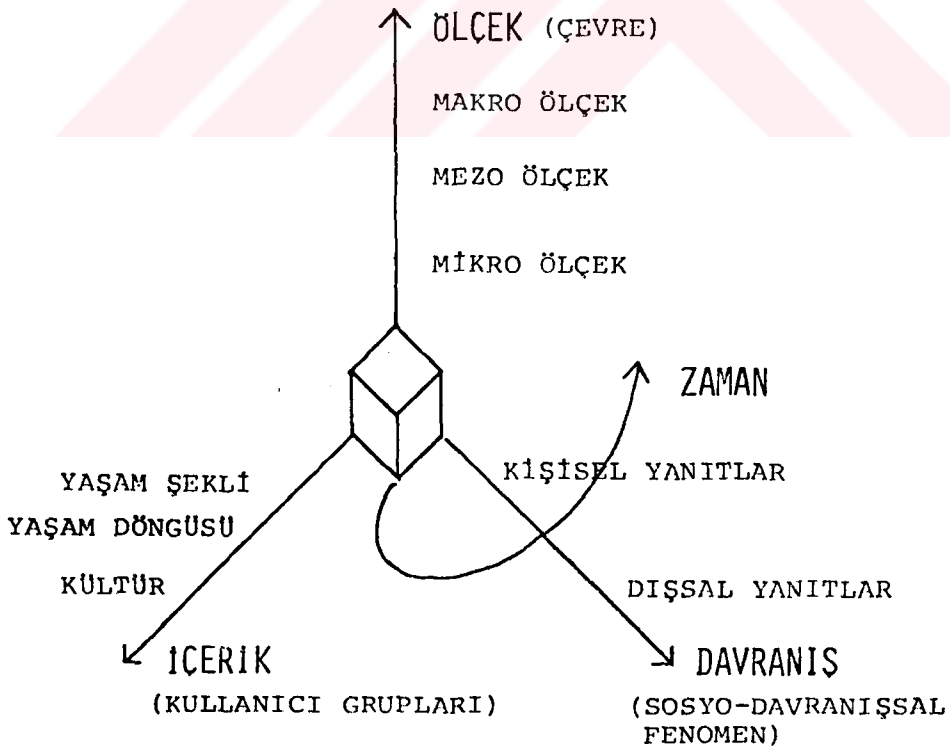
Çevresel tasarım çalışmalarında Rapoport'un kültürel yönelmesi ve Craik'ın kişilik yönelmesi çevre-davranış çalışmalarında bilinen iki teorik yönelme örneğidir [2].

Bazı teorik yönelmelerin problemin sınanmasına ilişkin olmalarına karşın çevresel tasarım teorileri olarak tanıyan yaklaşımlar genel yönelmelerden oluşmaktadırlar.

2.3.2. KAVRAMSAL STRÜKTÜRLER

Kavramsal strüktürler ise ne bir model ne de teoridir. Modeller, bir şeyin nasıl çalışacağını tanımlarken, teoriler olgunun yapısını açıklar. Kavramsal strüktürler ise model ve teorileri anlayabilmek için olay hakkında düşünmeye yardımcı olurlar [10].

Bir kavramsal strüktür, teorik yönelmelerin ötesinde; farklı düzeylerdeki insan-çevre etkileşimi verileri için sistematik bir organizasyon sağlamakta ve çevre-davranış çalışmalarının farklı bölümleri arasında bir ilişki kurmaya çalışmaktadırlar. Son 25 yıl içinde yapılan çevre-davranış çalışmalarında kavramsal strüktürler, mekan (ya da çevre/ölçek), kullanıcı grupları (içerik), sosyo-davranışsal fenomen (davranış) ve zaman olmak üzere dört boyutta ele alınarak geliştirilmiştir [11] , [12] , [2].

Şekil 2.1. Çevre-Davranış Çalışmalarında Genel Kavramsal Strüktür

Çevresel tasarım araştırmaları zaman içinde, bu üç boyut arasındaki dinamik ilişkileri kapsamaktadır. Dört boyuttan her biri ele alınan araştırma kapsamına göre önem kazanmaktadır. Örneğın kalabalıklık veya bilişim ile ilgili araştırmalar, davranışsal boyut; konut veya çevresel kaynaklar üzerinde yapılan araştırmalar çevresel boyut; çocuklar ile ilgili araştırmalar daıçerik boyutu üzerinde odaklanmaktadır [2]. İnsan, mekan, davranış ve zaman boyutlarını birbirine bağlayan dinamik mekanizmalar ise, modeller ve açıklayıcı teoriler ile somutlaşmaktadır.

2.3.3. KAVRAMSAL MODELLER

Kavramsal modeller, insan-çevre etkileşimindeki dinamik ilişkileri tanımlamada kullanılırlar ve mimarlık veya planlamadaki modellere benzerler. Mimarlıkta, bir model, çoğunlukla, gerçek dünyanın bir bölümünün ikonik, statik görünümüdür. Planlamada model çoğunlukla gerçek dünyadaki olayların dinamik simülasyonudur. Modeller, kesin parametreler vererek, gelecekteki olayları belirtmek için kullanılırlar; özel olarak geniş bir teorik sistemde olayları açıklamak zorunda değillerdır. Çevresel tasarım çalışmalarındaki kavramsal modellere örnek olarak Maran'ın çevresel konut kalitesi (1976) modeli verilebilir [2].

2.3.4. AÇIKLAYICI TEORİLER

Davranış görünümlerini, çevre görünümlerine dayanarak açıklayan, sistematik ve denenebilir kavramlar, fikirler topluluğu veya mekanizmalar açıklayıcı teoriler adı altında toplanmaktadır. Bu tür teoriler gözlenebilen olgular setinin oluşum nedenlerini açıklamaya yöneliktir. Çevresel tasarım çalışmalarında pek çok açıklayıcı teori vardır; yaşlılık ile çevre arasındaki ilişkiyi inceleyen çevresel yetkenlik teorisi (Nahemow ve Lowton, 1973, Lawton, 1980) ve mekansal çevrenin bilişsel ifadesi teorisi (Moore ve Golledge 1976; Stokols 1978) örnek olarak verilebilir [2].

Bir teorinin, zaman ve mekan içinde kültürlerarası geniş bir geçerliliği olmalı ve çevresel, özel davranışları geniş kapsamda ele almalıdır. Bu gereklilik ise önemli teorik sonuçları beraberinde getirmektedir. Teorinin gelişimi için, teorik yönelmelerden kavramsal strüktürler ve modeller yolu ile açıklayıcı teorilere geçmek çok önemlidir. Bu disiplinlerarası çalışmada problem, özel olarak teorik yönelmeler kadar kullanılan metodolojileri de belirtmenin zorluğudur. Bunun için de insan-çevre çalışmalarında geliştirilen modelleri daha ayrıntılı olarak incelemek gerekmektedir.

2.4. ÇEVRE DAVRANIŞ ÇALIŞMALARINDA MODELLER

Her kavramsal strüktür, felsefik bir tabana dayanarak, gerçek bir modele doğru uzanmaktadır. Şimdiye kadar yapılan kavramsal tanımlamalara ve irdellemelere bağlı olarak Altman'ın ve Rapoport'un sınıflamalarına dayanan çevre - davranış çalışmalarıyla ilgili modeller bundan sonraki alt bölümde incelenecektir. Özellikle tez konu alanının oluşturulmasında ve kavramsal çerçevesinin sistemleştirilmesinde etkin olacak bakış açılarının belirlenmesi için modeller ana çizgileriyle betimlenmeye çalışılacaktır.

2.4.1. PERFORMANS TEMELLİ MODELLER

Mekanistik modeller olarak da isimlendirilen bu tür modeller insan-çevre ilişkileri çalışmalarındaki ilk uygulamalardan biridir. Gürültü, kalabalıklık gibi çeşitli çevresel koşullar altındaki performans çalışmalarını açıklamaya çalışan, sosyal bilimlerden çok fiziksel bilimlere dayanan, hem teorik hem de uygulamalı modellerdir. Bu modeller günümüzde çevresel tasarım ya da fiziksel çevrenin şekillenmesi ile ilgili olarak plan çözümlerinde renk, aydınlatma, ısıtma gibi çevresel analizlerde kullanılmaktadır [11]

2.4.2. ALGILAMA VE BİLİŞİM TEMELLİ MODELLER

Bu modeller, genellikle, çevresel dürtülere karşı gösterilen öznel reaksiyonları ve "Zihinsel Harita" çalışmalarını içeren çevre-davranış araştırmalarında kullanılmaktadır [11].

İnsan ve çevreyi birbirine bağlayan mekanizmaların açıklanmasında algılama ve bilişim süreci çok önemlidir. Bu konuda yapılan çalışmalara örnek olarak, Downs ve Stea tarafından yapılan "Bilişsel Harita" araştırmaları ile, [13] Moore ve Golledge'in çalışmaları [14] gösterilebilir.

Çevresel bilişim ve algılama çalışmaları yapan Rapoport'un çevresel algılamadaki kültürel etkilere dayanan "Filtre Modeli", çevresel bilişime de dayanarak, çevrenin nasıl algılandığını ve insanların çevresel seçimlerinde, gerçek dünya ile algılanan dünya arasındaki bağı açıklamaktadır [15].

Bu çalışmalardan başka algılama temelli modellere örnek olarak Shafer'in çevre değerlendirme modeli [16] ve Lynch'in bilişim ve imaja dayanan modeli örnek olarak [17] gösterilebilir.

2.4.3. DAVRANIŞSAL MODELLER

Bu grup modeller, fiziksel çevreyi odak noktası olarak, determinist bir bakış açısı içinde, çevrenin davranışa etkileri üzerine yoğunlaşırlar. Savunulan fikir ise insanın farklı ortamlarda farklı davranacağıdır [3]. Bir davranışsal model, içsel-psikolojik süreçten çok; açık davranış sürecini belirler. Bu görüşe göre insan-çevre ilişkileri, insan ve fiziksel çevresi arasındaki dışsal dönüşümler ile en iyi şekilde anlaşılabilir [11].

Barker'in araştırmaları, bu gruptaki çalışmaların başında gelmekte ve bu alandaki ilk çalışmalar Barker ve Wright'ın

çocuklarla ilgili yaptıkları araştırmalara dayanmaktadır. [18]. Daha sonraki çalışmalarını, Barker, çocuklar kadar yetişkinlerinde davranış kalıpları üzerinde yoğunlaştırmıştır. Barker, davranış kalıplarını bileşenleri insan ve objeler olan küçük ölçekte bir sosyal sistem olarak ele almaktadır. Sistemin zaman ve mekansal sınırları içinde, çeşitli bileşenler belirli bir düzen içinde birbirlerini etkilemektedirler. Fiziksel objelerin düzenlenmesi ve insan eylemleri arasındaki uyum; çevre-davranış beraberliğini oluşturmaktadır. Barker'ın davranış settingi kavramında önemli olan noktalardan biri de, kişisel karakteristiklerin önemli olmasına karşın, davranışların kişiden bağımsız ele alınması, kişisel görünüm - lerin ihmal edilmesidir [19].

2.4.4. SÖZLÜ, SÖZSÜZ İLETİŞİM SEMBOLÜ OLARAK ÇEVRE MODELLERİ

İnsanların farklı koşullarda farklı davrandıkları savı; çevrenin davranış için verilere sahip olduğu şeklinde yorumlanabilir. Böylece, sabit mekan elemanları (duvarlar, kapılar gibi), yarı sabit mekan elemanları (mobilyalar gibi), ve sabit olmayan elemanlar (insanlar, yüz ifadeleri gibi) [20] arasındaki ilişkiler ile çevre, sözsüz iletişimin biçimlenişi olarak ele alınmaktadır [15].

Hall'ın çevreyi, iletişimler ve semboller sistemi olarak ele alan çalışmalarına ek olarak çevrenin, davranışı direkt ve indirekt olarak etkileyişi ile ilgili Rosenthal'ın deneysel çalışmaları da bu grup modellere örnek olarak verilebilir [3].

2.4.5. EKOLOJİK MODELLER

Bu tip modeller; zaman içinde birbirini biçimlendiren ve etkileyen davranış ve çevre arasındaki karşılıklı ilişkiyi, farklı davranış düzeyleri ve öznel, içsel süreçleri ele alarak incelemektedir [11]. Diğer modelleri de

indirekt olarak etkileyen bu sistematik modelde en önemli nokta çevre ve insanın karşılıklı etkileşimidir. Bu yaklaşıma göre; egemenlik sınırı davranışı, mahremiyet, kişisel mekan gibi eylemlerle ilgili olan bütün mekanizmalar, çevresel dürtülere karşı gösterilen yanıtlar olarak değil, insanın çevre kullanımı ile oluşmaktadır. Ekolojik perspektifin kökenlerini antropoloji ve psikoloji oluşturur. Brunswik (1966), Wohlwill (1968) ve Barker'ın (1968) psikolojik; Bronfenbrenner (1977), Steward (1955), Rapoport (1967)'un antropolojik yaklaşımları; ekoloji, kültür-davranış ilişkisine örnek olarak gösterilebilir [21].

Bu alandaki çalışmaların en önemlilerinden biri de Berry'nin insan ve doğal çevresi arasındaki ilişkiyi ve davranış örüntülerini, kültürel etkileri altında inceleyen ekolojik modelidir [22].

2.4.6. ETOLOJİK MODELLER

Birçok farklı biçimlerde ele alınan bu modeller, kişileri, gerek doğal; gerekse doğal olmayan, farklı çevrelerde inceleme çalışmalarında ve kişisel mekan, kalabalıklık gibi kavramların tanıtılmasındaki rolü açısından büyük önem kazanmaktadır [3]. Zaman statik olarak ele alındığında; organizmanın psikolojik ve fizyolojik açılardan davranışı ile ilgili bir başka bilgilenme kaynağı da etolojik çalışmaların verilerinden biridir. Bu veriler, biyolojik açıdan gerekli eşiklerin ve kişinin psikolojik yönü için gereksinme duyulan ilişkilerin kurulmasında, gereken ortamların belirlenmesinde yardımcıdır [23].

2.4.7. SOSYO-KÜLTÜREL MODELLER

Bu modeller ise; çevre-davranış çalışmalarında çeşitli insan gruplarının tanımlanmasında kullanılan yaşam şekli, dünya görüşü, değerler, normlar gibi kavramları ele almaktadır. Bu alanda yapılan çalışmaların en önemlisi,

çevrenin biçimlenişinde sosyal ve kültürel bileşenlerin rolünü; yerleşim, iklim, malzeme, teknoloji gibi çevresel faktörlere göre ön plana alan Rapoport'un yaklaşımlarıdır. Rapoport'a göre, kültür: çevrenin biçimlenmesinde önemli bir değişken ve insan-çevre etkileşiminde temel belirleyicidir [24].

2.4.8. ÇEVRESEL TERCİH MODELLERİ

Rapoport'un birçok çalışmasında kullandığı bu tür modeller, insanların kararlarını; geçmiş ve gelecekteki seçimlerinin nedenlerini, anlayabilmek için insan tercihlerinin saptanması özüne dayanmaktadır. Bu modellere göre kararlar, tercih sistemi ile belirlenir ve insanın davranışından önce çevre imaj ve bilişim şeması ile birleşirler. Örneğin, bir şehrin organizasyonu ve içindeki davranışlar; çevresel özellikler ile kişi ve grupların tercihleri gibi çeşitli bileşenlerin etkileşiminin sonucudur [15].

Yukarıda genel özellikleriyle ele alınan modeller, zaman zaman üst üste düşmekle beraber, insan-çevre ilişkisinin belirli bir yönüne açıklık getirmiş ve araştırmalar bu doğrultuda yapılmıştır. Bu nedenle çevre-davranış çalışmalarında teorik yaklaşımlar birçok modele dayandırılmaktadır. Özellikle, sosyal bilimlerin antropoloji, sosyoloji, psikoloji, tarih, arkeoloji ve mimarlık gibi bilimlerle ara kesit alanlarını kapsayan konut çalışmalarının dayandığı teoriler ve yaklaşımlar birden çok modeli içermektedir.

Konu alanının mikro ve mezo ölçeklerdeki konut çevresinde yoğunlaşması nedeniyle, tezin amacına yönelik teorik çalışmalar birden fazla modele dayandırılacaktır. Bundan sonraki alt bölümde ise tek bir teorik tabana dayandırılmayan insan-çevre ilişkilerinde konut çalışmalarına ait yaklaşımlar incelenmeye çalışılacaktır.

2.5. KONUT ÇALIŞMALARINDA YAKLAŞIMLAR

Konut ve kültür çalışmalarını tek bir teoriye dayandırmanın zorluğunu savunan Altman, bu konudaki teorik yaklaşımları; Fenomenolojik yaklaşımlar; Antropolojik ve Tarihsel yaklaşımlar; Sosyolojik ve Sosyo-psikolojik yaklaşımlar; ve yeni kavramsal yaklaşımlar olarak dört grupta incelemektedir [25]. Bunlar 25 yıllık bir çalışma kapsamında oluşan kavramsal strüktürler ve modellere dayanan konut ve kültürle ilgili çalışmalardır.

2.5.1. FENOMENOLOJİK YAKLAŞIMLAR

Felsefenin uzun geçmişine dayanan bu yaklaşımlar, insan-çevre ilişkilerinin deneyimsel ve öznel görünüşleri üzerinde yoğunlaşmaktadır. Fenomenolojik yaklaşımların önemli savunucularından olan Seamon'a göre fenomenoloji bir başlangıçlar bilimidir ve bu alanda çalışanlar tüm önyargı yargılardan bağımsız, olgunun kendisini görmek ve konu ile ilgili temelleri ortaya koymak için çalışmaktadırlar [26].

Bachelard (1964), Relp (1976), Seamon (1982), Davey (1985) ve Karosec-Serfaty (1984, 1985) ve diğerleri ise konutun deneyimsel görünüşleri üzerinde durarak, mahremiyet, güvenlik, özgünlük, içsellik-dışsallık, merkez-çevre gibi kavramsal boyutları fenomenolojik bir yaklaşımla ele almışlardır. Ayrıca, Cooper-Marcus (1978), Rowles (1980 - 1981) ve diğerleride çevresel otobiyografiler ve evlerdeki sosyal ilişkiler, anılar duygular ve deneyimlerin koleksiyonları üzerinde çalışmışlardır [25].

Fenomenolojik teoriler gerek strüktür gerekse kapsam olarak birbirinden farklılaşmakta ve olayların niceliksel-kantitatif-analizlerinden çok, niteliksel-kalitatif-analizlerine dayanmaktadır [25]. Heterojen ve asistematik gelişmiş olmalarına rağmen fenomenolojik yaklaşımlar; konutlar üzerinde araştırma yapanlar için bir dayanak

noktası olmakta ve güçlü bir araştırmacı topluluğu bulmaktadır.

2.5.2. ANTROPOLOJİK VE TARİHSEL YAKLAŞIMLAR

Konut çalışmalarında; çok sayıda araştırmacı, antropolojik ve tarihsel bakış açılarıyla, kavram ve teoriler üzerinde çalışmışlardır. Örneğin Saile [27] antropolojik, tarihsel ve arkeolojik analizler aracılığı ile konut tasarımı; kültürel değerler, normlar, gelenekler ile ilgilenmiş; Lawrence [28] Avustralya ve İngiltere'deki konut formları üzerinde çalışmış; Hardie [29] ise Afrika'da konutların değerlendirilmesi üzerinde çalışmalar yapmıştır. Pragmatizm (yararcılık) ve işlevsellik, mekanın duyuşsal ve duygusal görünüşleri, konutta geçmiş ve gelecek arasındaki bağ, normlar, roller, örf ve adetler bu çalışmaları destekleyen kavramlardır. Öte yandan Duncan, evler ve toplumların organizasyonu ile bireysellik-kollektiflik olgusunun sosyal değerleri arasındaki ilişkileri incelemiştir [25]. Bu yaklaşımın savunucusu Rapoport da hemen hemen bütün çalışmalarında konutun, farklı ölçeklerdeki, kültürel temelli sembolik değerleri kadar, kültürel değerlerin konut tasarımı ve kullanımındaki merkezi rolü üzerinde önemle durmuştur [25].

2.5.3. SOSYOLOJİK VE SOSYO-PSİKOLOJİK YAKLAŞIMLAR

İçerik olarak çok geniş kapsamlı olan bu yaklaşımda odak noktası bireylerin birleşimiyle oluşan sosyal gruptur; ve konut, grup normlarının ve sosyal kuralların bir işlevi olarak ele alınmaktadır.

Çalışmalarını bu yaklaşımla ele alan Hummon (1985) konutun kültür ve toplumu yansıtması; sosyo-sembolik anlamları ve sosyal yapısı üzerinde durmaktadır [25].

Konut davranışlarının incelenmesinde sosyal ve mekansal referansların dialektik ilişkisinin ele alınması

gerekliliğini vurgulayan Buttimer de bu yaklaşımla konut davranışlarını grup normlarına bağlı olarak ele almıştır [30],[31].

Başka bir çalışmada, konutu kadın-erkek ilişkilerindeki roller çerçevesinde ele alan Saegert ve Winkel bu rollerdeki sorumluluk, sahiplik, bağlılık, dostluk kavramları üzerinde durmuşlardır [32].

2.5.4. YENİ KAVRAMSAL YAKLAŞIMLAR

Genellikle dönüşümsel (transaksiyonel) ya da bağlamsal bakış açıları ile geliştirilen bu yaklaşımlar konut ve diğer çevresel sistemlerde ele alınmışlardır. Dönüşümsel - bağlamsal temelli çevre-davranış çalışmaları holistik, karmaşık ve çok yönlü yapısıyla, özellikle, konut çalışmalarında önemli bir yer tutmaktadır. Başta Ittelson'un "Çevresel Algı" [33] ve Stokols'un [34]"Grup ve Mekan Etkileşimi" teorileri, Proshansky [35], Altman ve Ragoff'un [36] çalışmaları bu gruptaki araştırmaların en önemlileridir.

Kişi-psikolojik süreçler ve fiziksel-sosyal çevre bileşenlerini bir bütün olarak analiz eden dönüşümsel temelli teorilerden kaynaklanan bu yaklaşımda kişi ve çevre birbirlerine bağımlı olarak biri diğerinin bağlamında zaman ve mekan içinde ele alınmaktadır [37].

Davranışın, içinde olduğu çevreden bağımsız olarak ele alınamayacağını savunan Wapner'ın dönüşümsel temelli çevre-davranış çalışmalarına önemli katkıları olmuştur [38].

Wapner'ın çalışmaları insan ve çevrenin etkileşimsel değil, dönüşümsel bir ünite olduğunun ortaya konulması açısından çok önemlidir. Çevre ve davranışın bütünleşik bir ünite olduğunu savunan Altman'a göre de psikolojik-sosyal süreçler ve fiziksel çevre faktörleri birbirlerine bağlı bileşenlerdir [25]. Bu yaklaşımla Altman, farklı kültür

grupları üzerinde yaptığı çalışmalarında konutu fiziksel nicelikler ve sosyo-psikolojik süreçlerin karşılıklı etkileşimi olarak tanımlar [39],[40],[41].

Özetle, yeni kavramsal yaklaşımlar olarak ele alınan dönüşümsel bakış açıları konut çalışmalarında önemli bir yer tutmaktadır. Çevre-davranış çalışmalarında bir strateji olarak desteklenen bu yaklaşımlar, çok eskilere dayanmaktadır. Fakat, özellikle kültür ve konut çalışmalarında dönüşümsel kavramların ele alınması ve geliştirilmesi, son yılların en önemli araştırmalarıdır.

Bir önceki alt bölümlerde açıklanmaya çalışılan kavramsal tanımlar ve modellere dayandırılarak betimlenen konut çalışmalarındaki yaklaşımlar da, zaman zaman üst üste düşerek, çevre-davranış araştırma alanının karmaşıklığını bir kere daha vurgulamaktadır.

Gerek kültür bileşenlerinin analizinde Antropolojik ve tarihsel yaklaşımların; gerekse grup normlarının ve sosyal kuralların ele alınmasında sosyo-psikolojik yaklaşımların tezin kavramsal çerçevesinin oluşturulması sırasında kullanılması olasılığı gözardı edilemez. Bütün bunlara karşın tezin kavramal strüktürünün sistemleştirilmesinde dönüşümsel-transaksiyonel-yaklaşımların etkin olarak kullanılabileceği görülmektedir. Özellikle, konutu fiziksel, psikolojik ve kültürel bir ünite olarak analiz eden Altman'ın kavramsal çerçevesi, davranışsal analizlerin açıklanmasında tez için teorik bir taban niteliği taşımaktadır.

2.6. ÇEVRE-DAVRANIŞ ARAŞTIRMALARINDA YÖNTEM VE TEKNİKLER

Çevre-davranış çalışmaları daha önce de değinildiği gibi farklı çerçevelerde ele alınmakta; sadece teori, modeller ve kavramları değil, aynı zamanda araştırma tekniklerini de kapsamaktadır. Araştırmacılar, insan-çevre ilişkilerinin de davranış bilimlerinde geliştirilen tekniklerin hemen

hepsini kullanmaktadırlar. Bu teknikler araştırmanın amaçlarına göre değişmektedirler. Son yıllarda sosyal bilimciler ve uygulamacılar tarafından benimsenen araştırma yollarından biri de inceledikleri konuya birden fazla yöntemle eğilmektir. Önemli olan nokta ise, bu alanda çalışanların farklı araştırma yöntemlerini kullanmalarına rağmen, veri toplama ve analizinin gerekliliğinde birleşmeleridir. Bu alanda geleneksel araştırma tekniklerini kullanmak ise tam olarak yeterli olmamaktadır. Moore, Tuttle ve Howell yayınladıkları [2] en son kitaplarında niteliksel yöntemleri kapsayan bir çevresel tasarım araştırmaları imajı yaratmakta ve çevre-davranış teorilerinde olaylar, kurgu ve örüntüler üzerinde yoğunlaşan yöntemlere gereksinme duyulduğunu vurgulamaktadırlar. Ayrıca bu yöntemlerin yeniden gözden geçirilmesini ve antropolojik, tarihsel tekniklerin de bunlara eklenmesini önermektedirler [42].

Michelson (1975); Bechtel, Marans, Michelson (1987), Zube ve Moore (1987) gibi bu alanda önemli temel çalışmaları olan araştırmacılar, çevre-insan-davranış ve tasarım arasındaki ilişkilerin incelenmesini sağlayan yöntemleri niteliksel ve niceliksel yöntemler olarak ikiye ayırmaktadırlar. Bu yöntemlerin amacı niteliksel ve niceliksel olarak çevre ve davranış değişkenlerini ölçmek ve tanımlamaktır. Bu noktada önemli olan ise araştırılan konu için hangi yöntemin daha uygun olduğunu incelemek ve karar vermektir.

Varan ve Ahrentzen, çevre-davranış araştırmalarındaki niceliksel yöntemler ile ilgili gelişimleri, deneysel, yarı deneysel ve alan (saha) çalışmaları olarak belirlemekte; araştırma tasarımları, öznel ve nesnel veri toplama teknikleri ve bu verilerin analizi olarak ele almakta; niteliksel bilgilenme ile niceliksel veri toplama ve analizinin gerekliliğini de vurgulamaktadırlar [43]. Niteliksel yöntemler ve teknikler ise bu alandaki ilk çalışmalardan beri kullanılmaktadır. Rapoport'un konut tasarımı

ile ilgili olan kültürlerarası ve etnografik veri kullanımı; Perin'in konutta katılımlı gözlem uygulaması ile yaptığı mikro çevre modeli bu çalışmalara örnek olarak verilebilir [42].

En son olarak Setha Low, niteliksel yöntemleri çevresel tasarım araştırmaları için tamamen yeni sayılabilen yaklaşımları da içeren bir gruplama ile araştırma tasarımları, veri toplama yöntemleri ve analizleri kapsamında ele almaktadır. Bu yaklaşım Tablo 2.2'de özetlenmektedir [42].

Tablo 2.2. Çevre-Davranış Araştırmalarında Niteliksel Yöntemler

YÖNTEM	ARAŞTIRMA TASARIMI	VERİ TOPLAMA YÖNTEMİ	ANALİZ
BİLİŞSEL	Hipotez sinama	Dil bilimsel, Haritalama	Sınıflama, (Taksonomi) Tipleme (Tipoloji)
GÖZLEMSEL	Hipotez üretme veya sinama	Gözlem, film çekme, arkeo- jik bulgu.	Örüntü belirleme.
FENOMENOLO- JİK	Ardaşık deneyim	Deneysel, karşılaş- tırma	Sezgisel, ilişkisel
TARİHSEL	Hipotez sinama	Arşivsel belgeleme	İçerik analizi
ETNOGRAFIK	Hipotez üretme veya özgün problem belirleme	Gözlem, görüşme, katılımlı gözlem	Tipoloji, içerik analizi, örüntü belirleme
SÖYLEMSEL	Eleştirme	Metin okuma	İçerik analizi, diyalektik ilişki

Çevre-davranış çalışmalarını tanılayıcı, betimleyici, teorik, ve eylem çalışmaları olarak sınıflandıran John Zeisel ise, bu yaklaşımlar doğrultusunda araştırma tasarımlarını, doğal veya yapay ortamlarda uygulanmak üzere, örnek-
leme, tarama ve deneysel çalışmalar olarak ele almaktadır [44]. Bu araştırma tasarımlarını ise aşağıda belirtilen

beş farklı veri toplama yöntemleri ve analizleri kapsamında incelemektedir [44].

- Fiziksel ipuçlarının gözlenmesi

İnsanların fiziksel çevrelerini nasıl etkilediklerini sistematik olarak ortaya çıkarma ve fiziksel çevre ile ilişkileri daha bilinçli olarak gözlemlemede kullanılan bir yöntemdir.

- Çevresel davranışın gözlenmesi

Davranışın gözlenmesi, insanların fiziksel çevrelerini nasıl kullandıklarını anlamak için izlenmelerine dayanan ve davranışın içinde olduğu ortamı ne kadar etkilediği ve etkilendiğini ortaya koyan bir yöntemdir.

- Görüşmeler

Bu yöntem bireylerin içinde bulundukları çevre ile ilgili tanımlamalarının karşılıklı görüşme yolu ile saptanmasına dayanmaktadır.

- Anketler

Bu veri toplama tekniği karşılıklı görüşme yönteminde olduğu gibi bireylerin düşündükleri, hissettikleri, yaptıkları, bildikleri, inandıkları ve beklentilerini anlamak için yazılı sorgulamaya dayanmaktadır.

- Arşivsel yöntem

Görüşme ve gözlem yapılamayan geçmişteki olaylara ait veri toplayabilmek için çevre-davranış konusundaki arşivsel belgelerin kullanılmasına dayanan bir yöntemdir.

2.7. BÖLÜMÜN SONUÇLARI

Bu bölümde, tez konu alanını sistemleştirmede yardımcı olabilecek çevre-davranış çalışmaları genel teori kavramı çerçevesinde anlatılmaya çalışılmış ve temel özellikleri açıklanarak, teorinin önemi üzerinde durulmuştur.

Çalışma alanındaki teorik yönelmeler, kavramsal strüktür ve modellerle, açıklayıcı teori kavramları örneklerle tanımlanmaya çalışılmıştır; genel olarak çevre davranış araştırma alanındaki modeller incelenerek, tez konu

alanının oluşturulmasında etkin rol alabilecek modeller nedenleri ile tartışılmıştır.

Tez konu alanı olarak mikro ve mezo ölçekde konut çevresi ele alındığından insan-çevre etkileşiminde konut çalışmalarına ait yaklaşımlar ayrıntılarıyla incelenmiştir. Bu incelemeler sonucu çevre-davranış çalışmalarında teorik yaklaşımların üst üste düştüğü ve birden çok modele dayandırıldığı sonucuna varılmıştır. Özellikle kültür-konut çalışmalarında, konutun karmaşık yapısı, bu bakış açılarının birbirlerini etkilemelerinde büyük etken olmaktadır. Tez problematiğinin kavramsal çerçevesini oluşturacak bileşenlerin sistemleştirilmesinde entegre bir yaklaşımın büyük yararları olabileceğı görölmektedir.

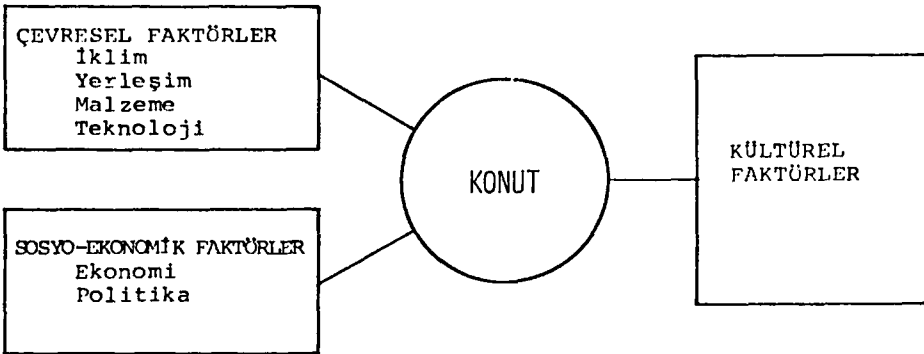
Bu kapsamda;

- Çevre ve davranış arasındaki ilişkiyi tümel bir yaklaşımla ele alan ve kültür-davranış-mekân etkileşimine antropolojik ve psikolojik yaklaşımlarla eğilen, Ekolojik Modeller;
 - Konut tasarımı ve kullanımındaki kültürel faktörlere dayanan Sosyo-Kültürel Modeller;
 - Çevresel algılamadaki kültürel etkilere dayanan ve kültür ile davranış arasındaki etkileşimlerin analizlerine olanak veren Algılama ve Bilişim Temelli Modellerin;
- tez problematiğinin oluşturulmasında entegre olarak kullanılabilecekleri belirlemektedir.

BÖLÜM 3. PROBLEMİN BELİRLENMESİ

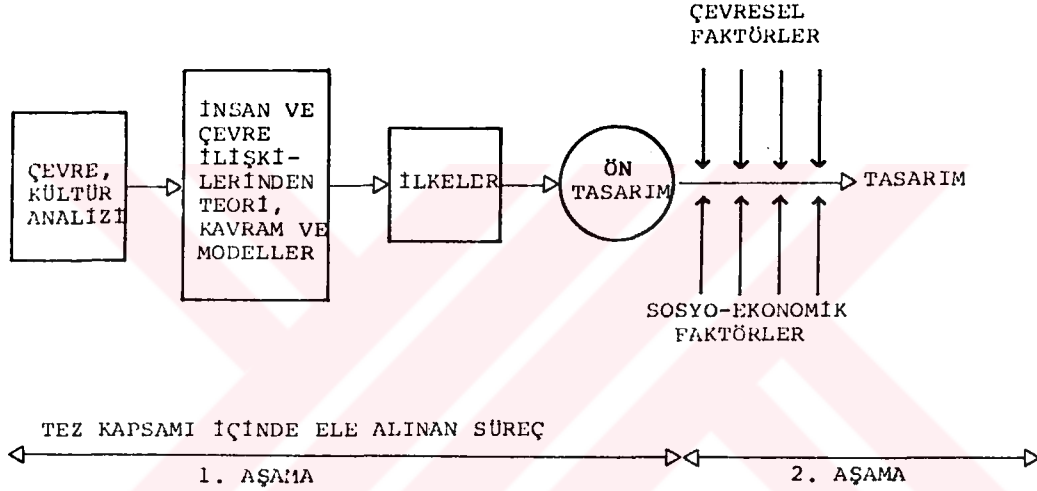
KÜLTÜR-DAVRANIŞ-MEKAN ETKİLEŞİM SİSTEMİ

Bu bölümde daha önce tanıtılan temel yaklaşımlar doğrultusunda problem alanı sistemleştirilecek, kavramsal çerçeve ve bileşenleri farklı düzeylerdeki açılımları ile ele alınacak ve bu bileşenlerin etkileşim şeması oluşturulmaya çalışılacaktır. Çevre ile insanın karşılıklı etkileşiminde, insan daha sonra etkileneceği çevreyi yaratmaktadır. Örneğin Rapoport bir binayı; biyolojik yapı, sosyal organizasyon, dünya görüşü, yaşam şekli, sosyal ve psikolojik ihtiyaçlar, kişi ve grup ihtiyaçları, fiziksel ihtiyaçlar gibi bileşenleri ile İNSAN; iklim, yerleşim, malzeme, teknoloji gibi bileşenleri ile FİZİKSEL ÇEVRE arasındaki etkileşim olarak görmektedir [24]. Bütün bu bileşenler bina formunun belirleyicileri olarak fiziksel, davranışsal ve kültürel faktörlerin önemini ortaya çıkarmaktadır. Çevre mikro ve mezo ölçekte ele alındığında; bir konutun oluşum sürecinde çevresel ve sosyo-ekonomik faktörler, kültür bileşenleri ve bina formu arasında dönüşümlü bir ilişki olduğu görülmektedir. Şekil 3.1.de holistik bir yaklaşımla bu ilişki gösterilmektedir.

Şekil 3.1. Konut Oluşumuna Etki Eden Faktörler [41]

Bu faktörlerin konutun oluşumuna ve tasarıma etkisi belirli bir süreç içinde farklı aşamalarda olmaktadır. Şekil 3.2. bu süreci göstermektedir. Sürecin, ikinci aşaması olarak ele alınan ve ikincil ya da yönlendirici faktörler olarak isimlendirilebilen [41] çevresel ve sosyo-ekonomik faktörlerin önemide gözardı edilemez. Fakat Şekil 3.1. de görülen genel ilişki düzeni içinde yer alan tüm faktörlerin bu tez kapsamında ele alınması metodoloji, zaman gibi sınırlayıcılar nedeniyle olası görülmemektedir. Bu nedenle sürecin ikinci aşaması tez kapsamı dışında bırakılmıştır. Belirlenen bu uzam içinde tez problematiği

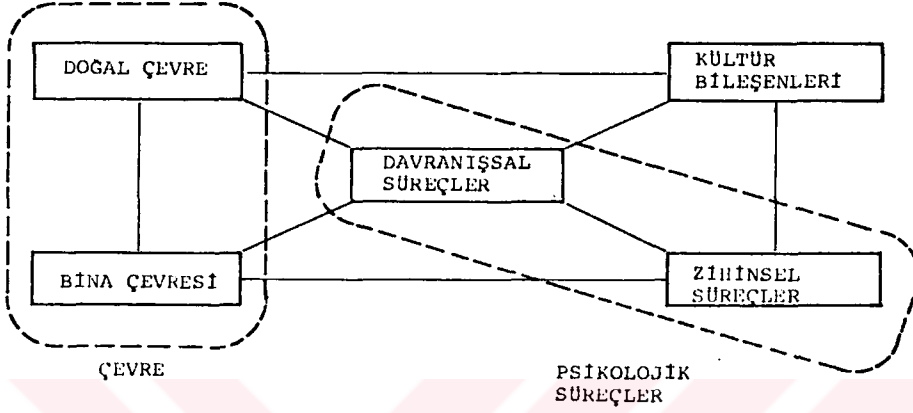
Şekil 3.2. Konut Oluşumuna Etki Eden Faktörlerin Tasarım Süreci ile ilişkisi [45]

açısından hangi faktörlerin kapsam içi, hangilerinin kapsam dışı bırakılacağını saptanması ise bir sonraki süreç adımı olarak belirlemektedir.

3.1. TEZ PROBLEMATICİNİN KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ

Kültür ve konut arasındaki ilişki, tez problematiğinin teorik tabanını oluşturan ekolojik ve sosyo-kültürel modeller açısından ele alındığında; bu ilişkinin nasıl oluştuğu, hangi süreçlerden geçtiği önem kazanmaktadır. Çevre-davranış çalışmalarında modellerin ve teorilerin ortaya konulmasına yardımcı olan kavramsal strüktürlerin gerekliliğinden bir önceki bölümde bahsedilmişti.

Şekil 3.3.de de açıklanmaya çalışıldığı gibi; çevre,kül - tür ve psikolojik süreçler tezin kavramsal çerçevesini oluşturan üç temel bileşen olarak belirlemektedir [41]. Zaman zaman üst üste düşmelerine karşın bu üç bileşen tez konu alanını sistemleştirmede büyük kolaylıklar sağla - maktadır.

Şekil 3.3. Kültür-Davranış-Çevre Etkileşimi Kavramsal Çerçevesi

Bu etkileşimde çevre, doğal çevre ve yapay çevre (konut çevresi); psikolojik süreçler, davranışsal ve zihinsel süreçler olarak ele alınmaktadır. Bu üç boyut arasındaki dinamik ilişki ise çevre-davranış çalışmalarında dördüncü boyut olarak ele alınan zaman kavramı içinde incelenecektir.

3.1.1. ÇEVRE BİLEŞENLERİ

Çevre-davranış çalışmalarında farklı bakış açılarına göre ele alınan insan-çevre etkileşiminde çevre kavramının farklı tanımları ve sınıflandırmaları yapılmıştır. Örneğin, Rapoport çevreyi en geniş anlamda, incelenmekte olan organizma, grup veya sistemin dışındaki herhangi bir koşul veya etki olarak tanımlamaktadır [15]. Ittelson çevreyi algısal, anlamsal, estetik, uyumsal, bütünleştirici nesnel ve bütün bu bileşenlerin genel ekolojik ilişkileri gibi yedi bileşeni olan bir sistem olarak betimlemektedir [46],[15]. Lawton ise çevreyi beş bileşeni olan bir

ekolojik sistem olarak ele almaktadır [47]: Birey; fiziksel çevre; aile, arkadaş gibi davranış kontrolünün önemli kaynaklarını kapsayan kişisel çevre; yaş, sınıf, yaşam şekli, etnik köken gibi niteliklerin oluşturduğu kişinin dışındaki çevre; sosyal norm ve kurumlardan oluşan sosyal çevre. Bunlar ve önerilen diğer modellerin iki ortak noktası vardır. İlki, çevrenin çeşitliliğini ileri sürme - ri; ikincisi ise, tasarımcının yönettiği çevredeki de ği - şiklikler ile psikolojik, sosyal ve bunun gibi diğer a - lanlardaki de ği şiklikler arasındaki ilişkiyi kurmalarıdır [15].

Çevre, elemanlar ve insan arasında belirli bir örüntü gösteren düzenli ilişkiler setidir. Fiziksel çevredeki bu ilişkiler ise öncelikle mekansaldır [15]. Nesneler ve insanlar bu mekan içinde birbirleriyle etkileşim içindedirler. Bu mekan, doğal ve insan yapısı olarak tanımlanan girişim halindeki iki sistemden oluşmaktadır. İnsan yapısı çevre, insanın doğayı kullanış faaliyetlerinin doğa üzerindeki fiziksel etkileridir [9] .

Bütün bu açıklamaların sonucu olarak; insan ve çevresi arasındaki etkileşim, fiziksel ve psiko-sosyal çevre olarak iki grupta ele alınabilir. Farklı sınıflandırmaları yapılan fiziksel çevre ise doğal çevre ve bina çevresi olarak ikiye ayrılmaktadır [41]. İnsan yapısı çevre olarak da isimlendirilebilen bina çevresi insanın çevresini değerlendirmesinin bir sonucudur. Doğal çevre ise co ğra - fik özellikleri ve jeolojik koşulları kapsamaktadır. Tez kapsamı içinde fiziksel çevre olarak yalnız bina çevresi ele alınmaktadır.

Çevre davranış çalışmalarında fiziksel çevrenin sınıflandırılmasında farklı analizlerin gereklili ği belirlemektedir [48] .

- Çok yaygın bir sınıflandırma ile çevre, mikro, mezo ve makro olmak üzere üç grupta ele alınmaktadır. Bunlardan ilki çevrenin ölçek boyutudur. Gerek doğal gerekse bina

çevresi farklı çalışma alanlarında farklı ölçeklerde ve araştırmanın amacına bağlı olarak farklı ölçeklerde ele alınmaktadır. Tez kapsamı içinde amaç, mikro ve mezo ölçekte yapay çevre elemanlarının boyutlandırılması şekil ve konumlarının belirlenmesi ilişkilerinin saptanması için gerekli verilerin elde edilmesi olduğundan; bütün ölçeklerdeki çevresel mekanlar değil, mikro ölçekte çevre ele alınacaktır.

- Diğer önemli bir analiz ise çevrenin nesnel boyutlarını belirleyen, görülebilir davranışsal ilişkilerini kapsayan çevre settingi özelliklerinin tanımlanmasıdır [48]. Bu analiz kapsamında konut mekanının mikro ve mezo çevre özellikleri fiziksel ve psiko-sosyal olmak üzere iki alt açılımda ele alınmaktadır [49]. Çevre settinginin, kullanıcının kültür grubu, toplumsal yapısı ile yakından ilgili olan psiko-sosyal çevre özellikleri kavramsal çerçevenin diğer bileşenleri olan kültürel faktörler ve psikolojik süreçler bağlamında incelenmektedir. Bu nedenle mikro ve mezo çevre, tez kapsamında ekipman, eylem alanı ve konut ünitesi ölçeklerinde "mekan" terimi ile eş anlamlı olarak ele alınacaktır.

Mekanın nesnel özellikleri boyut, şekil ve konum olmak üzere 3 grupta incelenebilir. Marcus'un insan-mekan etkileşim düzeninde bir alt sistem olarak kabul ettiği fiziksel çevre, boyutsal, ısısal, işitsel ve görsel çevre olarak çözümlenmektedir [49].

Bu çalışmada çevre settinginin kavramsal ve davranışsal çevreden oluşan psiko-sosyal çevre özellikleri ile mikro ve mezo oluşumunu etkileyen nesnel çevre özellikleri; arasındaki ilişki ele alındığından ısısal ve işitsel çevre analizleri tez kapsamı dışında bırakılmıştır.

Konutlarda görsel çevrenin biçimlenmeye etkisi daha çok görsel mahremiyete ve iç-dış mekan ilişkisinin kurulmasına dayanmaktadır. Bu konular "Mahremiyet Davranışı" alt açılımında ele alındığından ayrıca analiz edilmemektedir.

Buraya kadar yapılan analizlerden, çevrenin çeşitli bileşenlerin oluşturduğu bir bütün olduğu; ve incelenecek olan konunun kapsamına bağlı olarak, farklı çevre bileşenlerinin seçilebileceği sonucuna varılmaktadır. En önemli nokta ise, çevre-davranış çalışmalarında, bileşen seçimindeki farklılıklara rağmen, bileşenlerin sınıflan - dırılmasında özde birleşilmesidir. Bu görüşten ve yukarda açıklanan nedenlerden yola çıkarak, nesnel çevrenin bo - yutsal, konumsal ve biçimsel özellikleri mikro ve mezo ölçekte, tezin kavramsal çerçevesini oluşturan çevre bileşenleri olarak ele alınmaktadır.

3.1.2. KÜLTÜR BİLEŞENLERİ

Sosyoloji, antropoloji ve sosyal psikolojide kullanılan kültür sözcüğünün literatürde birçok tanımına rastlanmaktadır. Şimdiye kadar yapılan çalışmalarda kültür, geniş bir toplumdaki en küçük sosyal üniteye kadar farklı ölçek - lerde ele alınmış ve birbirini tamamlayan birçok tanımla yapılmıştır. Antropolog Kroeber ve Kluckholm 1952'de kül - tür konusunda yayınladıkları bir derlemede kültür kavra - mının 150 farklı tanımını toplamışlardır [41]. Kültürün en basit ve geniş anlamdaki tanımlanması Herskovits tara - findan "İnsan yapısı çevre" olarak yapılmıştır [50]. Kül - türel Antropolojinin kurucusu sayılan Tylor'ın bütüncü kültür tanımı, oldukça eski olmakla beraber kültür kavra - mının bütün niteliklerini, özünü ve biçimlerini içine al - maktadır. Bu tanıma göre; kültür, öğrenilmiş, korunmuş ve öğretilen; eğitimle yeni kuşaklara aşılacak bir değerler bütünüdür. Tanım, kültürün açık-seçik, gözle görülebilen nesnel bir bütün oluşuna ağırlık verirken; onun dört ana değişkeni olan insan, toplum, öğrenme süreci ve kültürel içerik arasındaki ilişkilerin çokluğuna ve karmaşıklığına da işaret etmektedir [51] ,[52]. Tylor'ın tanımı, aynı zamanda, kültür ile bütünlük kavramları arasında ve kül - türün bütünlüğünü oluşturan ana değişkenler arasında çe - şitli ilişkiler kurmakta; değişkenlerin bazı belirgin ya da açık olmayan özelliklerine değinmektedir. Çağdaş

kültür kuramları, ya doğrudan Tylor'ın kültür tanımından gelmekte; ya da onun özgün niteliği olan karmaşık bütün soyutlamasından etkilenmiş, esinlenmiş görünmektedir.

İnsan ve çevre etkileşimi bağlamında ele alındığında, kültür çevrenin biçimlenmesi açısından büyük önem taşımaktadır. Altman, insan-çevre ilişkileri açısından kültür kavramını, çeşitli temel özelliklerine ayırarak tanımlamaya çalışmaktadır [41]. Bunlardan ilki, kültürün inançlar ve algılamalar; değerler ve normlar; grup ya da toplum davranışları ve alışkanlıkları seti olduğuna dayanmaktadır. İkinci özellik, kültür sözcüğünün belirli bir grup tarafından ortak görüş olarak paylaşılan (Hristiyan dininin batı kültürlerinde ortak bir inanış olması gibi) biliş, hissediş ve davranışları belirlemek için kullanılmasıdır. Çok yavaş oluşan kültür değişimine rağmen eğitim ve sosyalizasyon süreci ile kültürün kendi kendini koruması görüşüne dayanan üçüncü özellik ise, ortak inanışlar, değerler ve davranış biçimlerinin bir nesilden ötekine aktarılmasıdır. Dördüncüsü ise, kültürün fiziksel çevrede belirmesi; konut; yerleşme ve tüm yapay çevrenin kültürel değerleri yansıtmaları olgusudur.

Rapoport da insan-çevre ilişkilerinde kültürü birbirini tanımlayan bütünleşik üç bakış açısı ile tanımlamaktadır [53]. Birinci yaklaşıma göre kültür, tipik bir grubun yaşam şeklidir. İkincisi kültürün sembolik kodlarla oluşmuş bilişsel şemalar, semboller ve anlamlar sistemi olduğu'na dayanmaktadır. Üçüncüsü ise kültürün ekoloji ve kaynaklarla ilgili olarak hayatta kalabilme için uyum sağlama stratejileri seti olduğunu savunan bakış açısıdır. Rapoport aynı zamanda, geniş kapsamlı olarak ele aldığı kültürü bileşenlerine ayırarak, kültür ve insan davranışları arasındaki ilişkiyi; dünya görüşü, inanışlar, değerler imge ya da şemalar ve yaşam şekilleri, eylemler zinciri olarak soyuttan somuta bir süreç ile açıklamaktadır [54] [55]. Tüm çalışmalarında, kültür kavramının konut formu ve tasarımıındaki rolü üzerinde önemle duran Rapoport

yaptığı üç temel kültür tanımından ilk ikisinin konut ve çevresi ile direkt ilişkili olduğunu vurgulamaktadır. Genel olarak değerler ve imgeler, dini inançlar, aile strüktürü, sosyal organizasyonlar, bireyler arasındaki sosyal ilişkiler ve yaşam şekli olarak belirlediği, konut formunu etkileyen, kültürel bileşenlerini, kullanıcı grubu özellikleri; özel yaşam şekli ve önemli eylemler setini tanımlayan kültürel öz elemanları ile analiz etmektedir. İnce - lenecek olan kültürel öz elemanlar;

- o Budunsal, dil ve din benzeri özellikler,
- o Aile ve akrabalık strüktürleri ve çocuk yetiştirme yöntemleri,
- o Yerleşme örüntüleri, toprak bölünmeleri ve toprak sahipliği sistemleri,
- o Yiyecek alışkanlıkları,
- o Töresel ve sembolik sistemler,
- o Statü belirleme yöntemleri ve sosyal kimlik,
- o Tavrılar ve sözsüz iletişim,
- o Bilişsel şema,
- o Mahremiyet, yoğunluk, egemenlik sınırı,
- o Konuttaki davranışlar,
- o Çalışma, ortak iş yapma, ticaret gibi çeşitli mekanizmalar şeklinde sıralanan elemanlar arasından seçilebilmektedir [54] .

Konut ve kültür çalışmalarının, sosyo-politik, kültürel ve tarihsel kapsamda ele alınması gerekliliğini savunan Lawrence, kültür kavramının konut tasarımı ve kullanımı üzerindeki önemini vurgularken; kültür değişkenlerinin birbirleriyle ilişkili olan iki ayrı grupta ele alınması gerekliliğini savunmaktadır [55] . Bunlardan ilki normatif kavramlar ve anlamlar setinin oluşturduğu görünmeyen faktörlerdir. Bu grupta, kültürel değişkenler, dünya görüşünü belirleyen idealleştirilmiş bir modelin etik ve estetik prensiplerinden oluşmuştur. İkinci gruptaki değişkenler ise bireysel ve grup davranışlarından oluşan örüntü haline gelmiş davranışsal süreçlerdir. Özetle Lawrence kültürü normatif kavramlar ve insan davranışıyla ilgili süreçler,

ya da görünen ve görünmeyen kültürel faktörler olarak iki ayrı grupta ele almaktadır. Konut araştırmalarını tarih - sel ve kültürel bir perspektifle ele alan, konutu kültür ve çevre ilişkilerinin bir yansıması olarak inceleyen Altman ise kültürel faktörleri; dünya görüşü, çevresel bilişim ve algılamalar, mahremiyet düzeni ve diğer değerler, sosyal strüktürler ve aile strüktürü olarak sıralamaktadır [41].

Yapılan bu çalışmalar ve sınıflandırmalardan kültür sözcüğünün tanımlanması zor bir kavram olduğu ve kültürü tanımlamaya çalışanların onun bir bileşeni, süreci veya niteliğine ağırlık vermek zorunda kaldıkları sonucu çıkmaktadır. Kültür kavramındaki kargaşa ve belirsizlik de, kültürden söz edildiğinde hangi bileşenin ele alındığının açıkça belirtilmemesinden kaynaklanmaktadır [42]. Bu nedenle hangi kültürel bileşenlerin ve değişkenlerin konunun oluşmasında ve kullanımında ne şekilde etken olduğu tez proplematiğinin kavramsal çerçevesini belirlemek açısından önem kazanmaktadır. Tezin kavramsal strüktüründe mikro ve mezo ölçekte konutla ilgili kültürel bileşenler; çevresel imgeler; dini inançlar; aile strüktürü akrabalık norm ve kuralları; konuta ait yaşam şekli kapsamında ele alınacaktır. Yapılan bu sınıflandırmada gözönünde bulundurulması gereken en önemli nokta bu bileşenlerin zaman zaman üst üste düştüğü ve birbirlerini tamamlayan değişkenler olduklarıdır.

- **ÇEVRESEL İMGELER:** Tez konu alanı açısından kullanıcı grubunun konut formuna ve yaşam şekline ait dünya görüşleri, değerler ve ideallerinin oluşturduğu imgeler oldukça önemlidir. Değer ve inançlarla bütünleşerek çevrenin karmaşıklığını basite indirgeyen imgeler, algılanan dünya ile gerçek dünya arasındaki bağı oluşturmak - tır [15]. İnsanların çevresel seçimlerinde, çevreyi değiştirmelerindeki kararları etkileyen toplumsal kurallar ve paylaşılan ortak değerler, tercihler; kişinin çevresel deneyimi, bilgi, öğrenim, tutum ve değerlerinin

oluşturduğu kişisel imgelerle birleşerek kültür kavramında ve insan-mekan etkileşiminde önemli bir yer tutmaktadır. Tez kapsamı çerçevesinde, mikro ve mezo ölçekte konut formunun oluşumundaki yeri ve önemi açısından, konuta ait bilişsel şemayı geliştiren, toplumun ortak değerleri, idealleri ve biçimsel tercihlerinin oluşturduğu imgeler, kültür bileşenleri kapsamında ele alınmaktadır. Geleneksel değerlerin tartışılmadığı, kutsallığın çok önemli olduğu toplumlarda çevresel imgelerin tüm ölçeklerde fiziksel çevreye yansıdığı görülmektedir. Avrupa köy toplumlarında, özellikle, Baltık ülkelerinde evlerin formları ve yönlendirilmelerine ait bir çok karar güneşin hareketlerine göre verilmektedir. Daha çok ekipman yerleşiminde etken olan ana yönlerle ilgili imgeler de geleneksel toplumlarda açıkça görülmektedir. Örneğin, dört bölümden oluşan Moğol yurtlarında giriş kapısının sağ tarafı anne-babaya ve onların en önemli misafirlerine, sol taraf ise diğer misafirlere ayrılmıştır [24] .

- **DİNİ İNANÇLAR:** Bir çok etnografik ve tarihsel araştırmalarda, gerek geleneksel, gerekse çağdaş toplumlarda dini inançların insan davranışı ve mekan formu ile ilişkili olduğu saptanmıştır. Dinsel eylemlerin sistematik ve düzenli olarak konut dışındaki (kiliseler, Sinagog gibi) mekanlarda yapıldığı toplumlarda, özellikle batı dünyasında konut içinde önemini yitiren dini davranışlar , kutsal eşyalar, yasaklar, dini tören kuralları gibi dinsel nitelikler hala birçok toplumda geçerliliğini sürdürmektedir. Bu nedenle dinsel nitelikler, evrensel olmadıkları gözönünde bulundurularak, kültür-davranış-mekan etkileşiminde kültürel bileşen olarak ele alınmaktadır.

Günümüzde, özellikle, batı toplumlarında konutun dinsel bir anlamı olmamasına rağmen, bu durum tüm kültürler için geçerli değildir; örneğin, geleneksel Çin evlerinde Tanrı'ların kağıt sembolleri, evi korumak üzere

kapıların üzerine asılmakta ve; evin en önemli odasının da çeşitli dinsel seremonilerin yapıldığı, eskiden kalma bir mihrap bulunmaktadır [56]. Bu ve buna benzer örnekler konutun önemli bir dinsel anlamı olabileceğini, başka bir deyişle, dini inançların, konutun oluşumundaki önemini ortaya çıkarmaktadır.

- **AİLE STRÜKTÜRÜ, AKRABALIK NORM VE KURALLARI:** Evlilik ve aile kurumlarının, daha geniş olan "akrabalık sistemi"nin birer parçası ve görüntüsü olmaları nedeniyle, bu sistemlerin birlikte, kültürel bir bileşen olarak incelenmesi zorunlu hale gelmektedir. İlkel, küçük ve geleneksel topluluklar, çoğunlukla geniş bir aile sistemi ötesinde örgütlenmediği için, aile ve akrabalık ilişkilerinin tümüyle incelenmesi, tüm "sosyal yapı"nın araştırılması anlamına gelebilmektedir. Toplumsal rol ve görevlerin cinsiyete göre bölünmesi de, bu açıdan aile-akrabalık konusunun tamamlayıcısı olmaktadır [51].

Tez kapsamında da ev halkının demografik strüktürü, ilişkileri, rolleri, evlilik biçimi ve akrabalık ilişkileri, kuralları, kültür-davranış-mekan etkileşim süreci içindeki yeri ve önemi açısından sistem elemanı olarak seçilmiştir.

Bochner, Asya kültürlerinde konutların iç mekan düzenlemesiyle ilgili yaptığı analizde, aile strüktürlerinin ve kültürel değerlerin, Geleneksel Çin evi mekan organizasyonundaki önemini ortaya koymuştur [57]. Bochner'e göre ebeveynlerin uyuma bölümlerinin kutsal bölümün hemen yanında merkezde yer alması, anne-babanın domine edici rolünün görüntüsü olarak değerlendirilmekte; kız çocuklarının uyuma bölümlerinin mutfak ve yemek yeme alanına yakın olmasını ise, onların yemek hazırlamadaki sorumluluklarının yansıması olarak belirlemektedir.

- **KONUTA AİT YAŞAM ŞEKLİ:** Toplumlara göre değişebilen, konut mekanlarının zaman içindeki kullanımı ile ilgili

alışkanlıklar; farklılıklar; yemek hazırlama ve yeme ile ilgili yiyecek alışkanlıkları konut içi yaşam şeklini ve onun görünümüleri olan davranış mekanizmalarını etkileyen kültürel değişkenlerdir. Özellikle mutfak ve yaşama mekanının kullanımı ile ilgili kurallar, adet ve alışkanlıklar mekansal eylem örüntülerinin ve davranış mekanizmalarının en önemli belirleyicisidirler. Yaşam şekli ve konut mekanı arasındaki etkileşime günümüz Amerikan toplumundaki yemek hazırlama ve yeme örüntüleri incelenerek bakıldığında büyük farklılıklar ortaya çıkmaktadır. Yemekler hep beraber ya da ayrı ayrı, bir yemek odasında ya da mutfakta yenilebilmektedir. Bu farklılıklar, konutun biçim ve mekan organizasyonunun belirleyicileri olmuştur. Örneğin, Los Angeles'da barbekü kullanımının yoğunluğu arka avlu oluşumunu gerektirmiş, yüzme havuzunun da yer aldığı bu avlu aile yaşamının merkezi haline gelmiştir [24].

Bu nedenlerle yaşam şekli, konut mekanı oluşumunda önemli bir kültür bileşeni olarak kapsam içine alınmaktadır.

3.1.3: PSİKOLOJİK BİLEŞENLER

Kültür ve konut, insan ve çeşitli psikolojik süreçler ile birbirlerine bağlanmaktadır. Bu süreçler içsel, kişisel yanıtlardan, dışsal sosyo-kültürel yanıtlara kadar farklı düzeylerde ele alınabilir [2]. Altman, bu süreçleri zihinsel ve davranışsal eylemler olarak isimlendirdiği, birbirinin devamı olabilen iki temel bölümde incelemektedir [41]. Tez kapsamında ele alınacak bu sınıflandırmaya göre zihinsel eylemler; fiziksel çevre tarafından etkilenen ve insanların gördükleri, duydukları, kokladıkları çevreyi yorumlamaları ile ilgili olarak zihinde oluşturulan kavramsallaştırmalardır. Davranışsal eylemler ise, insanların ne yaptıkları ve çevreyle ilgili olarak nasıl hareket ettiklerini içeren süreçleri kapsamaktadır. Diğer bir sınıflamada ise Altman, bu süreçleri içe dönük ve dışa dönük davranışlar olarak isimlendirmektedir. Bu sınıflamaya göre de algılama ve bilişim içe dönük davranışları,

mekansal davranışlar da dışa dönük davranışları oluşturmaktadır.

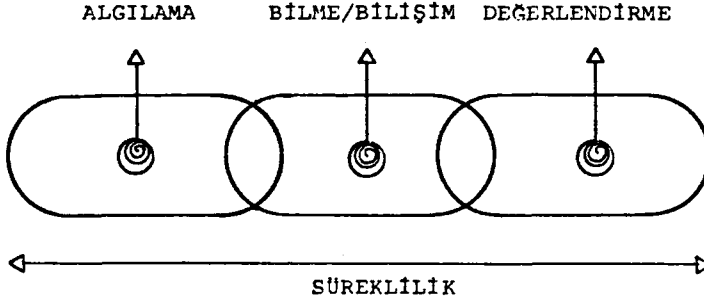
3.1.3.1. ZİHİNSEL SÜREÇLER

Kültür ve çevre arasındaki bağın kurulmasında, "Çevresel Bilişim" olarak adlandırılan ALGILAMA, BİLME/BİLİŞİM, DEĞERLENDİRME süreçlerinin büyük önemi vardır [15]. Bir araştırma alanı olarak çevresel bilişim, insanların çevreye ilişkin bilgi, imge, izlenim ve inançlarının dene - yimlerle nasıl kazanıldığının ve çevre ile ilgili davranışları nasıl etkilediğinin incelenmesidir [58] , [14].

Son 25 yıldır çevre-davranış çalışmalarında üzerinde durulan konulardan biride çevresel algılama ve bilişimdir. Literatürde çevresel bilişim, çevresel algılama, çevresel imge ve zihinsel haritalama terimleri çok karışık bir şekilde kullanılmaktadır. Örneğin Downs ve Stea, çevresel algılama ve bilişimi; daha özgün olan "Bilişsel veya Zihinsel Haritalama" terimini kullanarak, "İnsanların günlük mekansal çevrelerinde var olan yerler ve ilişkileriyle ilgili bilgileri kazanma, kodlama, depolama (saklama), hatırlama ve kod çözme süreci" olarak tanımlamaktadır [13] , [41].

Tez kapsamı içinde "Çevresel Bilişim"; algılama, bilişim ve değerlendirmeden oluşan bir süreç olarak ele alınacaktır. Rapoport, bu üç sürecin bir süreklilik içersinde birbirleriyle olan ilişkilerini Şekil 3.4'de gösterildiği gibi vurgulamaktadır [15]. Bu üç süreç, her ne kadar birbirini izleyen süreçler görünümündeyse de, gerçekte aralarında bir girişim vardır ve bir süreklilik içinde birbirlerini izlemektedir.

Algılamada, insan çevreden çeşitli bilgiler alır. Çevre her zaman algılayabileceğimizden daha fazla bilgi yaymaktadır. İnsanların çevrenin yaydığı bilgileri alış ve değerlendirilişi değişiktir. Bu değerlendirme, gözlemcinin

Şekil 3.4. Çevresel Bilişim Süreci

nitelik ve istekleriyle ilgilidir. Diğer bir anlatımla, kişinin çevresini kafasında nasıl canlandıracağı çeşitli etkenlere bağlıdır. Bu etkenler, çevresel bilişim'in mekansal davranış üzerinde oynadığı rol açısından önemlidir. Çevresel bilişim ve dolayısıyla da insanın mekansal davranışlarını belirleyen faktörler: Organizmaya bağlı içsel etkenler (biyolojik, kişisel ve kültürel değişkenler); dışsal etkenler (sosyo-grup ve fiziksel çevre değişkenleri) olarak iki grup halinde incelenebilir [58], [59]. Sonuç olarak, kişi içinde bulunduğu fiziksel çevre özellikleri ve kendine ait olan özelliklerin etkileşimiyle oluşan bir yorumlama süreci sonunda çevreyi zihinde şekillendirmektedir. Bu yorumlama süreci ise bir süzgeç işlevi görmektedir [58].

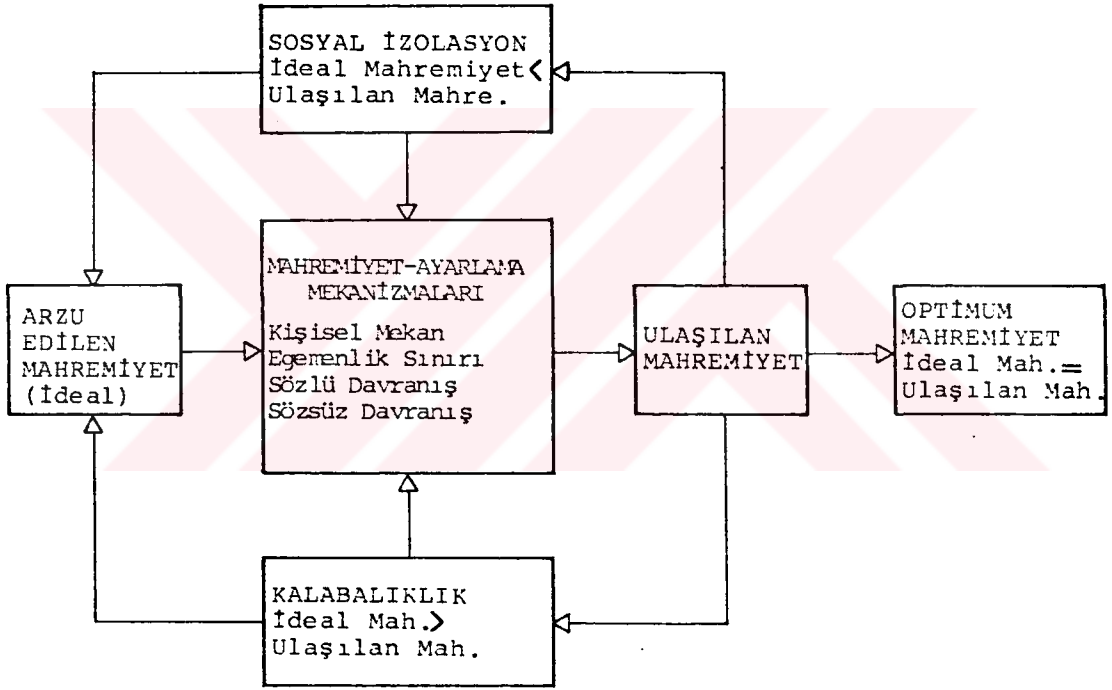
3.1.3.2. DAVRANIŞSAL SÜREÇLER

Bu alt bölümde, insanların sosyal ve fiziksel çevre ile olan ilişkilerini düzenlemedeki davranışları gözden geçirilecektir. "Davranış" çevresel tasarım çalışmalarında oldukça geniş kapsamlı ele alınmakta ve çeşitli düzeylerdeki olgular olarak incelenmektedir. Örneğin, Altman, çevre ve davranış arasındaki ilişkiye dönüşümsel bakış açısından yaklaşarak çevreyi davranışın bir belirleyicisi ve davranışın biçimlenmiş hali olarak tanımlamaktadır [60]. Mahremiyet, kişisel mekan, kalabalıklık ve egemenlik sınırı kavramları, çevre ve davranış arasındaki ilişkilerin odak noktasıdır. Mahremiyet bu kavramlar arasında

anahtar bir rol oynamaktadır. Bundan sonraki alt bölüm - lerde bu davranışsal mekanizmalar incelenecektir.

3.1.3.2,1. Mahremiyet Davranışı

Mahremiyet kişi veya grupların birbirleri ile olan etki - leşimlerini kontrol eden ve farklı örüntülerde oluşan farklı davranış mekanizmalarını ayarlayan davranış süre - cidir [41]. Altman'ın bu süreçteki ilişkileri göstermek için geliştirdiği kavramsal çerçeve, konuya önemli ölçüde açıklık sağlamaktadır [60] , [41]. Bu kavramsal çerçeve Şekil 3.5. de açıklanmaya çalışılmaktadır.

Şekil 3.5. Temel Davranış Mekanizması Olarak "Mahremiyet Davranışı"

Bu çerçeveye göre; insanlar, zihinsel olarak ideal bir mahremiyet seviyesi saptarlar. Bu ideal seviye, belirli bir ortamda sahip olunması arzu edilen etkileşim düzeyidir. Etkileşimler ya da mekanizmalar sonunda elde edilen mahremiyet ise ulaşılan mahremiyettir. Optimum olan, ulaşılan mahremiyet ile arzu edilen mahremiyetin birbirine eşit olmasıdır. Bu kavramsal çerçevedeki en önemli nokta; kişisel mekan, egemenlik sınırı sözlü-sözsüz

yanıtların, mahremiyet ayarlamasını davranışsal mekanizmalar olarak etkilemesidir. Bu da mahremiyetin sadece tek yönlü bir "Gizlilik-Girilmezlik" süreci değil, toplumsal gelenekler tarafından etkilenen, insanların birbirleriyle ilişkide olma ya da olmama isteğine göre değişen, diyalektik bir kontrol süreci olduğu sonucunu vurgulamaktadır. Bu kontrol süreci kişiler arasındaki farklı uzaklıklarda oluşan sosyal ilişkiler düzeyine göre incelendiğinde üç tür mahremiyet davranışı ortaya çıkmaktadır [41] , [61].

- Yabancılar arasındaki geçici beraberliklerde oluşan "Kamusal Mahremiyet";
- Aile bireyleri, misafirler ve aile bireyleri arasındaki sosyal ilişkiler gibi yakın sosyal ilişkilerin düzenlediği "Toplumsal/Sosyal Mahremiyet";
- Eşler arasında ya da ebeveyn ve çocukları arasındaki çok samimi ilişkilerde ortaya çıkan "Kişisel Mahremiyet".

Tez kapsamı çerçevesinde sistem elemanı olarak mahremiyet davranışı, kişisel ve toplumsal mahremiyet düzeyinde ele alınacaktır.

3.1.3.2.2. Kişisel Mekan

İnsan diğer kişilerle kendi arasında, sınırlarını belirlediği bir mekan kurmaktadır. "Kişisel Mekan" olarak, tanımlanan bu kavram Kültürel Antropolog E.T.Hall tarafından insanların sosyal ilişkilerini açıklamak üzere ortaya atılmıştır [62]. Hall iki genel fikir öne sürmektedir:

- o İnsanlar sosyal ilişkilerinin derecesine ve farklı koşullara bağlı olarak dört mekansal zon kullanmakta;
- o Ve bu etkileşim zonları kültürden kültüre değişmektedir. Hall'ün bir kültür grubundan, diğer grubuna değişen fakat aynı sınırlar içinde kalan mekansal zon hipotezleri yüzden fazla analiz çalışmaları ile doğrulanmıştır [63] .

[41] . Cinsiyet farklılıkları, kişisel faktörler gibi etkenlerde gözönüne alınarak yapılan bu çalışmalarda uzaklıklarla ilgili sonuçlar aynı çıkmıştır. Hall, herbirini

yakın ve uzak aşamaya ayırdığı farklı uzaklıkları ve bunların oluşturduğu mekânları intim, kişisel, sosyal ve kamusal olarak isimlendirmiştir.

- İNTİM UZAKLIK (0-46 cm arası), çok yakın ilişkilerde duyusal verilerin farkedildiği, aile üyelerinin birbirleriyle olan uzaklıklarıdır.
- KİŞİSEL UZAKLIK (46-122 cm arası), insanların günlük ilişkilerinde sürdürdükleri normal uzaklıklardır. İlk defa Hediger tarafından, birbirleriyle ilişkisi olmayan kişileri sürekli olarak birbirinden ayıran uzaklığı belirtmede kullanılmıştır [63] .
- SOSYAL (TOPLUMSAL) UZAKLIK (122 cm - 366 cm). İnsanlar arasındaki kişisel olmayan iş ve komşuluk ilişkilerindeki uzaklıktır.
- KAMUSAL UZAKLIK (3.66 cm'den sonra), resmi ilişkilerde kullanılan uzaklıktır. 3.66 - 7.62 cm arası yakın aşama, 7.62 cm'den sonra ise uzak aşama olarak saptanmış uzaklıklardır.

Tez kapsamı çerçevesinde kişisel mekan davranışı sistem elemanı olarak seçilerek; intim, kişisel ve toplumsal uzaklıklar ve bunların oluşturdukları mekanlar, davranışsal süreç bileşenlerden biri olarak ele alınacaktır.

3.1.3.2.3. Egemenlik Sınırı ve Davranışı

Egemenlik sınırı ve davranışı kavramı, bir kişinin ya da grupların egemenlik-etkinlik sınırlarının belirlendiği, çeşitli özellikleri olan kompleks bir davranış mekanizmasıdır. Egemenlik sınırı ise kişinin ya da grubun kullandığı, mülkiyet duyduğu sınırları belirlenmiş özel bir mekan parçasıdır. Bu mekan parçası sahiplenmişlikle sembolize edilen psikolojik bütünleşmeyi betimlemektedir. Bu sınırlar içinde oluşan davranış mekanizmasının özellikleri şu şekilde sıralanabilir [41], [64] :

- Mülkiyet, (kontrol veya bir objeye, nesneye sahip olma),
- Küçükten büyüğe farklı ölçeklerdeki mekanları kapsama ve üzerinde hak iddia etme,

- Yabancılarla, dış müdahalelere karşı, korunma-koruma,
- Sosyal ve fizyolojik gereksinimleri kapsayan farklı eylemlere hizmet etme,
- Kişiyi Özelleştirme (personalizasyon).

Bu özelliklerden de anlaşılabilir olduğu gibi egemenlik sınırı ve davranışı, bir toplumdaki ilişkilerin tanımlanması ve belirli bir toplumsal düzenin korunmasını sağlayan, kişisel ve grup sınırlarını oluşturan önemli bir davranış mekanizmasıdır. Bu sınırların oluşmasında sosyal statülerin büyük rolü vardır. Bir toplumda statüler kişiler arasında sosyal uzaklıklar oluşturmakta ve bu uzaklıkların belirlediği bölgeler kişileri mekansal olarak birbirinden ayrı tutmaktadır. Belirlenen bu mekan parçaları üzerindeki denetim kavramı ise mahremiyeti koruma ya da elde etme isteği ile birlikte insanın personalizasyonunu sağlamakta kişiyi güvenlik ve kişisel özgürlük duygusu vermektedir. Bu noktada mahremiyet kavramı kişiyi bir denetim duygusu vererek egemenlik sınırı ve davranışının temel belirleyicisi olarak ortaya çıkmaktadır.

Böylece egemenlik sınırı davranışı, kişisel mekan davranışı ve mahremiyet davranışıyla birlikte tezin kavramsal çerçevesi içinde önem kazanmış ve sistem elemanı olarak ele alınmıştır.

Yukarıda yapılmaya çalışılan tanımlayıcı analiz egemenlik sınırı davranışının kompleks bir olgu olduğunu ve çok boyutluluğunu göstermektedir. Tablo 3.1'de de çeşitli ölçeklerdeki egemenlik sınırları ve rol alanları, egemenlik sınırı davranış fonksiyonları özetlenmektedir [41].

Tablo 3.1. Egemenlik Sınırı Davranışı ve Bileşenleri [41]

ROL ALANLAR	ÖLÇEK	TİPLER	FONKSİYONLAR
Bireyler	Obje	Birincil	Kişisel kimlik
Küçük gruplar	Mekanlar	İkincil	Sosyal sistemler düzeni
Büyük gruplar	Konutlar, Topluluklar Uluslar	Genel	

Altman'a göre, egemenlik sınırlarının oluşturduğu bölgeler birincil, ikincil ve genel olmak üzere üç tipde belirlenebilir. Birincil bölgeler, bireyler ve çok küçük gruplar tarafından kontrol edilir, sahiplenilir ve kullanıcının yaşamında çok önemli bir yer tutarlar. Yatak odaları ve yaşama mekanları örnek olarak verilebilir. Klüpler, sosyal merkezler gibi, kullanıcının yaşamında daha az önemli olan ikincil bölgeler ise kullanıcı tarafından daha az kontrol edilirler. Üçüncü tip ise, toplum üyeleri tarafından kısa süre için kullanılan sahipliği ve kontrollüğü geçici olan bölgedir. Örnek olarak, otobüsdeki oturma yerleri, lokantadaki masalar verilebilir.

Kullanıcı tarafından önemi değişen, çeşitlenen psikolojik sınırlar serisi olarak ele alınan bu üç tip egemenlik sınırından, birincil ve ikincil tipteki egemenlik sınırı ve davranışı sistem bileşeni olarak ele alınacaktır.

3.2. KÜLTÜR-DAVRANIŞ-MEKAN ARASINDAKİ ETKİLEŞİM SÜRECİ

Tez problematiğini sınırlandıran kavramsal çerçeveyi oluşturan üç bileşenin sistem elemanları olarak tanımlanmasının yanı sıra, bu elemanlar arasındaki etkileşim sistemi de önemlidir. Bu nedenle bu alt bölümde Kültür-Davranış-Mekan arası etkileşim sisteminin analizi yapılmaya çalışılacaktır.

Etkileşimin analizine kültür ve mekan arasındaki mekanizmanın ne olduğu, birbirlerini ne ölçüde ve nasıl etkiledikleri ya da daha genel olarak, kültürün mekana nasıl dönüştüğü sorularıyla başlamak önemlidir. Bu ilişkilerin, çok kompleks bir yapı oluşturmakla beraber tasarıma veri oluşturacak temel kavramları içermesi, çeşitli açılardan yapılacak çözümlemeleri zorunlu kılmaktadır. Bundan sonraki alt bölümlerde kültür bileşenleri ve mekan arasındaki etkileşimin "DAVRANIŞSAL/BİLİŞSEL" ve "NORMATİF" analizleri yapılacaktır.

3.2.1. BİLİŞSEL VE DAVRANIŞSAL ETKİLEŞİM SÜRECİ

Rapoport, kültür ve çevresi arasındaki ilişkiyi "Bilişsel Uygunluk Modeli" olarak adlandırılabilen bir çerçeve içinde ele almaktadır [53]. Bu modele göre, çevre ve yaşam şekli kültürel kalıplar tarafından biçimlendirilen belirli idealler ve imgeleri; aynı zamanda da bir kültür grubunun bilişsel şemasına dayanan çeşitli seçenekler arasındaki seçimini yansıtmaktadır. Bu nedenle yaşam şekli, bilişsel şema ve sembolik anlamlar, kültür kavramında önemli bir yer tutmaktadır. Kültürü Şekil 3.6 da ifade edilen soyuttan somuta bir analizle ele alınabilmektedir [15].

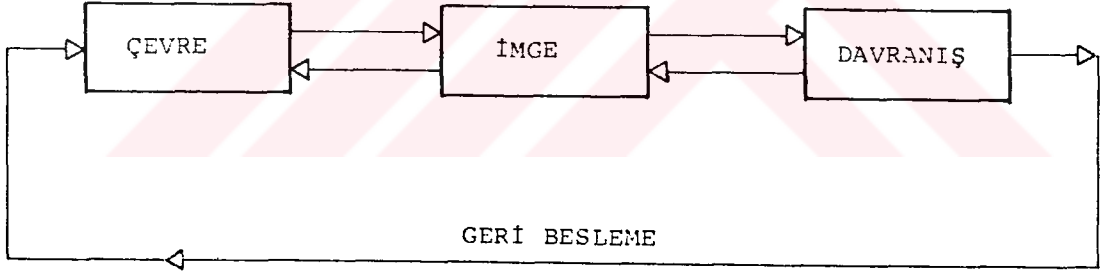
Şekil 3.6. Kültür Kavramı Analizi

Kültürleme yolu ile grup üyelerine aktarılan, belirli bir gruba ait idealleri oluşturan değerler ve inançlar seti [53] dünya görüşünü oluşturmakta; dünya görüşü ise, sistematik ve uygun bir seçimi içeren, kurallar ve alışkanlıklar sistemini yaratmaktadır. Bundan dolayı, yaşam şekli ve onun somut görünümüleri olan eylemler, bu kuralların bilişsel şema aracılığı ile somutlaşmış sonuçlarıdır.

Bu noktada, çevresel bilişimin kültür-çevre etkileşiminde ara süreç olarak önemi ortaya çıkmaktadır. Özellikle, çevrenin nasıl kullanıldığını; kültürel farklılıkların ve değişkenlerin davranışı nasıl etkilediğini açıklamaları açısından çevresel bilişim süreci oldukça önemlidir. Çevresel bilişime, analitik bir yaklaşımla bakıldığında; öğrenme ve bellek olarak iki temel bağlantı görülmektedir [65]. Bellek farklı kültürlerle göre değişebilen algısal bilgileri depo etmektedir. Öğrenme ise, kültürden etkilenen fiziksel çevre; kişi ve kişinin ait olduğu grubun;

ortak bir fonksiyonudur. Eğer fiziksel çevre, insanların zihinlerinde oluşturdukları kavramsal çevre ile uyuyorsa öğrenme süreci daha kolaylaşmakta ve hızlanmaktadır. Bu iki süreçten de anlaşıldığı gibi farklı kültürler farklı zaman-mekan kavramına; farklı gerçeklere sahiptirler; bir mekanı tanımlama da ve ona anlam vermede farklı sonuçlar gösterirler. Sonuç olarak, bilişim süreci çevre hakkındaki bilgilenmeden çok; çevrenin değerlendirilmesi ve çevreye anlam verme sürecine dönüşmektedir [65].

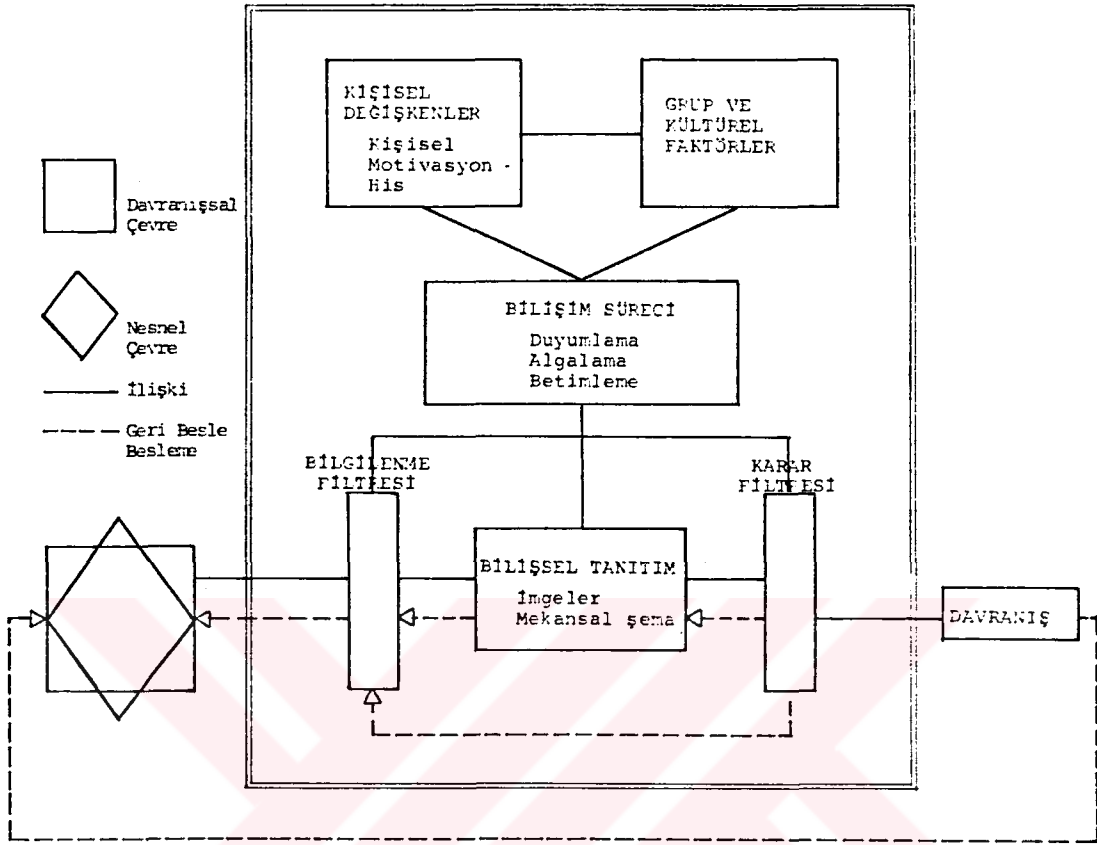
İnsan-çevre etkileşimi ile ilgili olarak her girişim üç temel bölümden oluşmaktadır; Birşeyi bilmek; hissetmek; birşeyler yapabilmek [15]. Bilme ve hissetme sonucu çevrenin değerlendirilmesi ile ortaya çıkan tercih ve seçim ise davranış ile ilişkiyi ortaya çıkarmaktadır. Şekil 3.7 de insan-çevre ilişkilerinde önemli rol oynayan çevre; zihinsel süreçler sonucu oluşan imge ya da bilişsel şema ve davranış arasındaki işlevsel dizgenin sürekli iletişimi anlatılmaktadır.

Şekil 3.7. Çevre-İmge-Davranış Arasındaki Sürekli İletişim

Çevre davranış çalışmalarında "Bilişsel Şema" yerine çeşitli kavramlar kullanılmıştır. Fakat, en çok kullanılan "imge"dir. Bu kavram ilk defa, bireylerin zihinsel izlenimlerini günlük çevre iletişimi ile geliştirdiklerini ve bu imgenin davranış için bir temel oluşturduğunu söyleyen Boulding (1956) ın çalışmalarında görülmüştür [66].

Şekil 3.8 de anlatılmaya çalışılan insan-çevre ilişkilerinin temel şeması konuya önemli ölçüde katkıda bulunmaktadır [66] ,[67].

Şekil 3.8. Bilişim Süreci - Davranış Etkileşim Şeması

Bu şema, elemanlar arası nedensel ilişkiden çok, etkileşimin yönünü ve zaman içinde oluşan dinamik bir süreci göstermektedir. Süreci oluşturan ve üç kategori de gruplandırılan elemanlar mekansal şemayı biçimlendiren bilişim süreci, kişisel ve kültürel faktörlerdir. Davranışı oluşturan temel elemanlar olarak da imgeler ve mekansal şema ele alınmaktadır. Bu üç kategori, bilgilenmeyi ya da bilgi akışını iki aşamada etkileyen filtreleri oluşturmaktadır. İlk adımda çevreden elde edilen bilgiyi etkileyen bilgilenme filtresi; ikinci aşamada radikal bir bilgilenme sonucundaki karar verme filtresi yer almaktadır. Bu aşamada dört seçenekten biri söz konusudur. Kişi herhangi bir karar vermekten vazgeçebilmekte; bilgilenmeyi yeterli

görmeyip geri dönüş yapmakta; bir eyleme girişmekte veya girişmemektedir. Böylece yaşam şeklinin somut görünümüleri olarak eylem ve eylem sistemleri ortaya çıkmaktadır. Tasarım için büyük önem taşıyan bu noktada eylem sistemi ile mekansal davranış arasındaki ilişki başlamaktadır. Son yirmi yıla kadar eylem analizlerinde kültürel farklılıklar gözardı edilmiş; eylemin açık görünümüleri ele alınmıştır. Eylemin gizli görünümüleri olarak adlandırılabilen ve mekansal davranışı farklılaştıran değişkenler, mekan organizasyonunda; kullanımında ve biçimlenmesinde büyük rol oynamaktadır. Rapoport eylemi: Ana eylem; eylemin yapılışındaki özel biçim; alt ve yan eylemler ve eylemin sembolik yönü olarak analiz etmektedir [15]. Örnek olarak, pişirme eylemi ele alınırsa ana eylem çiğ yiyeceklerin pişmiş hale getirilmesidir. Pişirmenin özel yapılış biçimi ise kaynatma, haşlama, kızartma, ızgara ya da fırınlamadır. Yan eylemler olarak müzik dinleme, konuşma örnek gösterilebilir. Eylemin sembolik yönü ise dinsel bir nedene dayanabilir [15]. Benzer analizler yemek yeme, alışveriş gibi diğer eylemler için de yapılabilir. Özellikle yapılışındaki özel biçimi, ilişkili eylemleri ve sembolik yönü ile birbirlerinden farklılaşan eylem sistemleri; farklı mekansal davranışlar ile farklı settingleri oluştururlar [54]. Gerek davranışsal gerekse fiziksel bileşenler rastlantısal olmayan bir biçimde organize olarak bir davranış örüntüsü oluştururlar. Bilişsel şema ve mekansal davranış süreçleri doğrultusunda gelişen davranış örüntüleri mekanın nesnel özelliklerini etkilemekte ve böylece davranışın ürünleri ya da sonuçları olarak çevre settingi mekanı belirlemektedir.

3.2.2. NORMATİF ETKİLEŞİM SÜRECİ

Kültür-Davranış-Mekan arasındaki etkileşimin ikinci analizi, kültür bileşenlerinin zihinsel süreçlerden geçmeden konut mekanı oluşumunu etkilemesi olgusuna dayanmaktadır. Kuşaktan kuşağa aktarılacak toplumsal geleneklere dönüşen ve normlaşan kültürel bileşenler insan davranışlarını ve

konut mekanlarının oluşumunu etkilemektedir. Normatif etkileşim analizinde önemli bir yeri olan norm kavramının, sosyal bilimciler tarafından birçok farklı tanımlanmıştır. William'a göre "Normlar, davranış kurallarıdır; belirli bir ortamda neyin yapılması yapılmamasını belirler" [68]. Sherif ise normları, dünyayı algılama ve davranışları düzenlemedeki standartlar olarak tanımlamaktadır (1965) [68]. Diğer kaynaklara göre de normlar "Örüntü", "Standart", "Tip" gibi kelimelerle eş anlamlı olarak kullanılmaktadır [69]. Norm kavramını, geniş anlamlılığı nedeniyle, belirli tiplere ayırarak tanımlamak, Kültür-Davranış-Mekan etkileşiminin normatif analizine yardımcı olacaktır. Norm kavramı ile ilgili tanımlamalar gibi sınıflandırmalarda da farklı görüşler ileri sürülmektedir. Tez kapsamı açısından en uygun olan sınıflama, normları iki farklı grupta ele alan Wright tarafından yapılmıştır. Wright ilk gruba ait olan normları: kurallar, emir ya da hükümler ve direktifler ya da teknik normlar; ikinci gruba ait olanları ise gelenekler, ahlaki ve töresel prensipler ve ideal kurallar olarak belirlemiştir [69]. Tez kapsamı içinde de, daha önce belirlenen kültür bileşenlerinin; toplum tarafından bilimsel yorumu yapılmadan kabul edilen GELENEK, AHLAKİ ve TÖRESEL PRENSİPLER haline dönüşenleri normatif kültürel bileşenler olarak kabul edilmektedir.

Oldukça geniş kapsamlı olan gelenekler; toplumsal deneyimler, öğretiler, görüşler, inançlar, tutumlar gibi öğelerden oluşmaktadır [70]. Sözlü olarak kuşaktan kuşağa aktarılan bu öğeler, toplum üyeleri üzerinde normatif baskı yaratarak davranış örüntülerini belirlerler. Bu görüşe göre gelenekler, yazılı olmayan, anonim hükümler olarak da tanımlanabilmektedir [69]. Toplumlara göre değişen yemek alışkanlıkları, giyim, evlilik ve cenaze törenlerine ait özellikler geleneklere örnek olarak verilebilir. Geleneklerin konut iç mekan tasarımındaki önemini vurgulayan Kızıl da geleneği "Kişinin her yeni psikolojik durumdaki gereksinme ve uyarıcı karşısındaki davranışına

anlam ve bütünlük kazandıran, bir psikolojik durumdan ötekine geçişteki sürekliliği sağlayan, kişiler arası yetki ve statüyü belirleyen toplumsal davranış kalıpları" olarak tanımlar [70].

Ahlaki ve töresel normlar ise mutlaka uyulması zorunlu hükümler değil, betimsel kurallar olarak ele alınmaktadır. Çeşitli toplumlarda prensip haline gelen, çocukların ebeveynlerine olan saygıları buna örnek olarak verilebilir.

Üçüncü tip olarak ele alınan ideal kurallar da toplumların çevredeki nesneler ve insanlar hakkında kavramsal olarak idealize ettikleri, direkt olarak davranışla ilgili olmayan, kurallardır [69].

Yukarıda açıklanmaya çalışılan normatif kültürel bileşenler ya da değerler, Kültür-Davranış-Mekan arasındaki ilişkiyi çeşitli şekillerde [40] belirlemektedir.

- Normlar, belirli bir zaman ve setting içinde uygun ve beklenen davranış,
- Konutun zaman ve mekan olarak nasıl kullanılması gerektiğini,
- Ekipman yerleşimi ve tiplerini belirlemektedir.

Kültürel normların direkt olarak davranışı ve mekanı etkilemesi daha çok geleneksel kültürlerde ve yerleşmelerde kendini göstermektedir. Japonların geleneklerine ve törelerine olan bağlılığının, konut mekanına önemli ölçüde yansması örnek olarak verilebilir; Japon törelerine göre aile reisi öldüğü zaman evin boşaltılması, zorunludur ve her evlenen çiftte yeni yapılmış bir mekan sağlanması gerekliliğine dayanan bir inanç vardır [71]. Bu törelerin etkisiyle norm haline gelen geçici mekan kavramı evlerin büyüklüğünü ve yapı sistemini etkilemiştir. Ahşap yapı sistemi ve Hisashiki bu kavramın mekana yansmasıdır. Diğer bir örnek ise Cansian'ın Zinacantan Maya'larına ait normları saptadığı araştırmadan verilebilir. Cansian'ın

genelde, iyi ve kötü inanışlar olarak saptadığı yüze ya - kın normdan çoğu, dini inançlar, akrabalık, sosyal strük - türlerle ilgili gelenekler ve töresel prensiplerdir. Bu normlar belirgin bir şekilde davranışı etkileyerek mekana yansımıştır [68] .

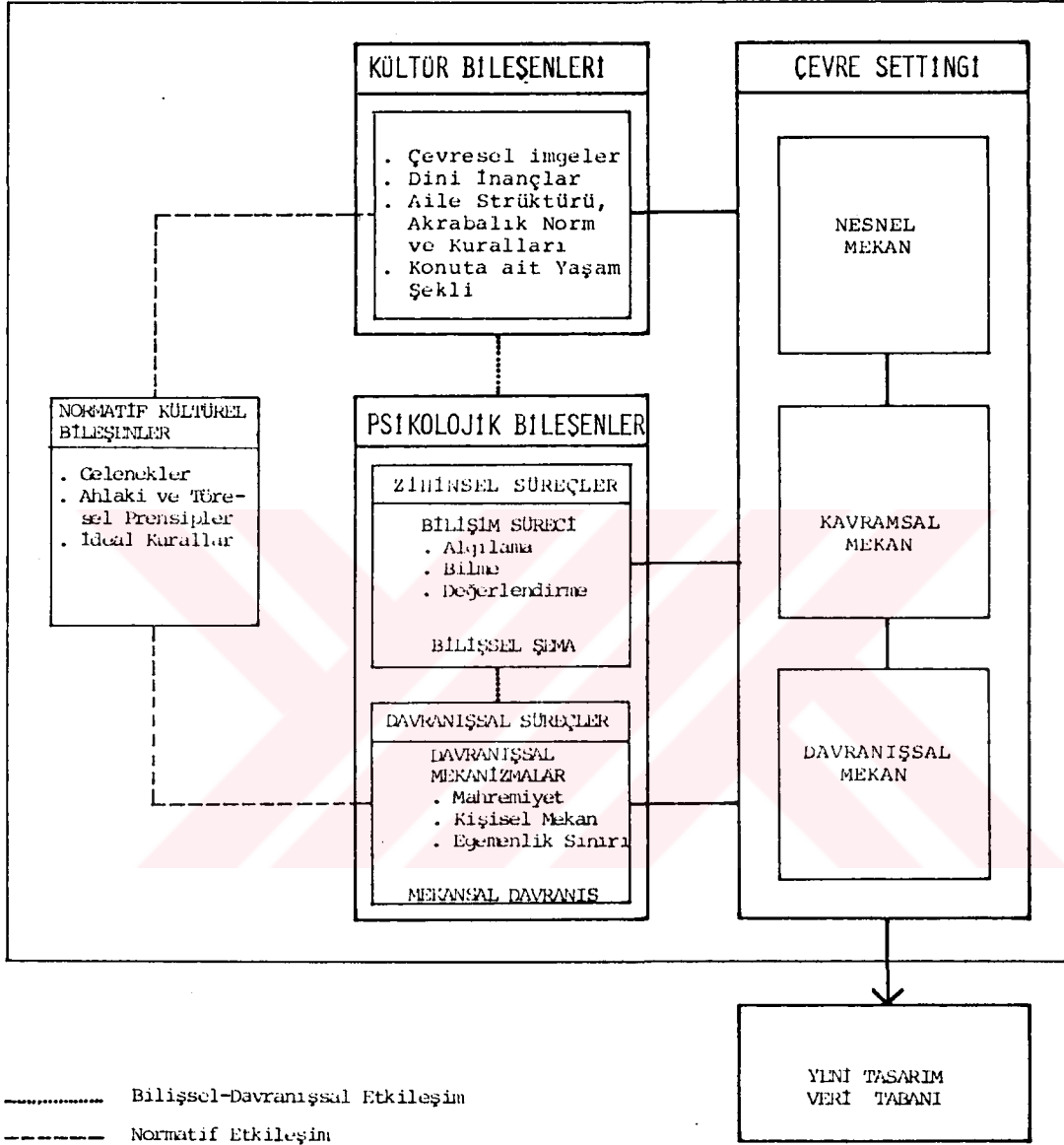
3.3. KÜLTÜR-DAVRANIŞ-MEKAN ETKİLEŞİM SİSTEMİ

Bir önceki alt bölümde de vurgulandığı gibi mekan ile kültürel faktörler arasındaki etkileşimler özellikle ko - nut düzeyinde mekanın oluşumunda iki özgün sürece dayan - ırılmaktadır;

- Konut mekanlarının oluşumu ve gelişiminde, çeşitli aş - malarda etkili olan, kültürel faktörler ile mekan ara - sındaki direkt etkileşimi ele alan NORMATİF etkileşim süreci,
- Kültür mekan etkileşiminin zihinsel süreçlere bağlı in - direkt yapısını inceleyen BİLİŞSEL VE DAVRANIŞSAL etki - leşim süreci.

Ancak dikkat edilecek en önemli nokta, bu iki etkileşimin birbirinden bağımsız olarak belirlenip analiz edilememe - sidir. Çünkü, normatif kavramlar olarak adlandırılan kül - türel değerler, kurallar, normlar davranışsal süreçleri ve mekan formunu direkt olarak etkiledikleri gibi zihin - sel süreçler aracılığı ile de endirekt etkilerini sürdür - mektedirler.

Şekil 3. 9 'da Kültür-Davranış-Mekan etkileşim sistemi bi - lişsel-davranışsal ve normatif etkileşim doğrultusunda anlatılmaya çalışılmıştır. Etkileşim şeması incelenirken, bileşenler arasındaki bağlantıların bilgi, kontrol, ilişki ve zaman içinde oluşan dinamik süreci gösterdiği de dik - kate alınmalıdır.

Şekil 3.9. Kültür-Davranış-Mekan Etkileşim Sistemi

3.4. BÖLÜMÜN SONUÇLARI

Bu bölümde tez çalışmasının kavramsal çerçevesi tanımlanarak, sistemi oluşturan bileşenler arası etkileşim şeması belirlenmeye çalışılmıştır. İnsan ve konut çevresi arasındaki etkileşim nesnel çevre, kültür, davranış, boyutunda ele alınarak tez sorunsalı oluşturulmuştur.

Tez kapsamında yer alan çevre, kültür ve psikolojik süreçler bileşenlerinden oluşan sistem elemanları çözümlenerek, bu elemanlar arası etkileşimin davranışsal, bilişsel ve normatif yapısı ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Sonuç olarak; kavramsal, davranışsal ve nesnel çevreden oluşan çevre settingi; kültür bileşenleri; bilişim süreci ve davranışsal süreçten oluşan psikolojik süreçler; etkileşim sistemini oluşturan temel ögeler olarak belirlenmiştir. Son derece karmaşık bir yapı gösteren insan-çevre ilişkilerinin analizi için böyle bir sistematik açılımın önemli kolaylıklar getireceği açıktır.

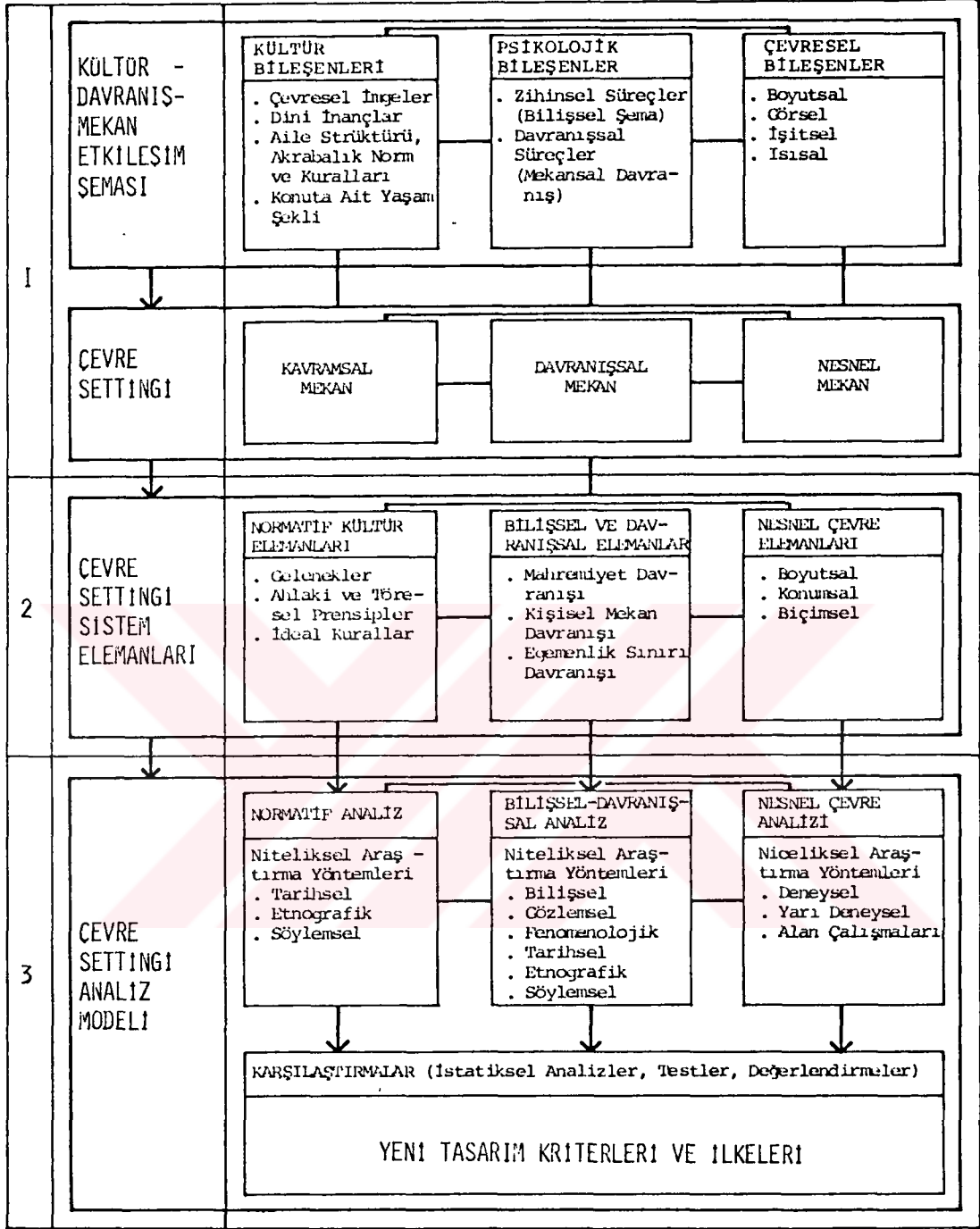
BÖLÜM 4. KÜLTÜR-DAVRANIŞ-MEKAN ETKİLEŞİMİNİN SAPTANMASINDA KULLANILABİLECEK ÇEVRE SETTINGİ ANALİZ YÖNTEMİ

Bu bölümde, daha önce ortaya konulan Kültür-Davranış ve Mekan arasındaki etkileşim sisteminin; kullanıcısı, belirli kültürel özelliklere sahip, konut tasarım sorunlarına uyarlanarak, tasarım ilkelerinin saptanmasında kullanılacak bir analiz yönteminin geliştirilmesine çalışılacaktır.

Yöntemin asıl amacı, çevre-davranış çalışmalarının konut tasarımına veri oluşturması ve tasarım sürecinde, Kültür-Davranış-Mekan etkileşim sisteminin ilke olarak kullanılmasıdır. Kullanıcının yaşam kültürüne uygun mekanların planlanması için gerekli veri tabanının oluşturulması, tasarım kriterleri ve ilkelerinin belirlenmesi için geliştirilen bu analiz yöntemi çeşitli adımlardan oluşmaktadır (Şekil 4.1). Bu adımların açılımı ve tanımlanması aşağıda bölümler halinde verilecektir.

4.1. KÜLTÜR-DAVRANIŞ-MEKAN ETKİLEŞİM SİSTEMİ TANIMI

Yöntemin ilk adımı, Kültür-Davranış-Mekan etkileşim sisteminin, kavramsal çerçevesinin belirlenerek, tanımlanmasıdır. Tez problematiğini belirleyen ve çevre settinginin oluşumunu etkileyen faktörler kültür, psikolojik süreçler ve çevre bileşenleri kapsamında bir önceki bölümde ele alınmış; kapsam ve alt bileşenleri ile belirlenmişti. Bu çerçeve kapsamında mikro ve mezo ölçekte, konut ünitesi, eylem alanı ve ekipman şeklinde belirlenen bina yapay çevresi ya da nesnel çevrenin, boyutsal ve diğer fiziksel (görsel, işitsel, ısısal) özellikleri çevresel bileşenler olarak belirlenmişti.

Şekil 4.1. Kültür-Davranış-Mekan Etkileşiminin Saptanmasında Kullanılabilecek Çevre Settingi Analiz Yöntemi

Problemin belirlenmesi bölümünde ele alınan kültür bileşenleri, mikro ve mezo ölçeğe konut mekanı oluşumunda rol oynayan bileşenler olarak sınıflandırılmış ve çevresel imgeler; dini inançlar; aile strüktürü, akrabalık norm ve kuralları; konuta ait yaşam şekli bağımsız değişkenler olarak saptanmıştır.

Kavramsal çerçeveyi oluşturan üçüncü sistem bileşeni ise kültür ve davranış arasındaki etkileşimi zihinsel ve davranışsal süreçlerle açıklayan psikolojik olgulardır. Bu süreçler doğrultusunda gelişen bilişsel şema ve mekansal davranış örüntüleri ve özellikleri çevre settinginin görünümüleri olarak sistem içinde yer almaktadır.

Sistem bileşenlerinin belirlenmesi ve aralarındaki etki -leşimin incelenmesi sonucunda ortaya çıkan çevre settingi kavramı ile Kültür-Davranış-Mekan etkileşim sistemi somutlaşmaktadır. Üç grup halinde tanıtılan bu sistem bileşenleri, gerçek hayatta Nesnel Mekan, Davranışsal Mekan ve Kavramsal Mekan olarak çözümlenebilecek bir çevre settingi alt sistemi oluşturmaktadır. Yöntemin ilk adımını oluşturan ve genel geçerli Kültür-Davranış-Mekan etkileşim sisteminin, özgün model haline dönüştürülmesine olanak sağlayan bu "sistem tanımı" aşaması Şekil 4.1. içinde 1 nodu olarak özetlenmektedir.

4.2. ÇEVRE SETTINGİ SİSTEM ELEMANLARININ SAPTANMASI

Yöntemin önemli adımlarından biri olan bu aşamada çevre settingini oluşturan sistem elemanları belirlenmektedir. Başka bir anlatımla gerçek Kültür-Davranış-Mekan etkileşim sistemi modelinin oluşturulması bu adımın temel amacıdır. Bir önceki bölümde kavramsal çerçevenin belirlenmesi ve bu çerçeveyi oluşturan bileşenler arasındaki etkileşim sürecinin analizinde konut mekanının nesnel, kavramsal ve davranışsal mekandan oluşan bir çevre settingi oluşturduğu sonucuna varılmıştı. Meydana gelen bu settingin niteliksel ve niteliksel özellikleri Kültür-Davranış-Mekan

etkileşiminin fiziksel çevredeki görünümleridir. Gerek normatif, gerekse bilişsel-davranışsal etkileşimde rol alan bu özellikler, normatif kültür elemanları, bilişsel-davranışsal, ve çevresel sistem elemanları olarak kapsam içine alınmıştır.

Mekansal davranış ve nesnel mekanın oluşmasına direkt olarak etki eden, kültür bileşenleri çevre settingini oluşturan normatif kültürel elemanlarıdır. Normatif kavramlar olarak isimlendirilen bu elemanlar; geleneksel, ahlaki ve töresel prensipler ve ideal kurallar olarak belirlenmiştir.

Kültür bileşenlerinin zihinsel ve davranışsal süreçler aracılığı ile mekansal davranışa ve nesnel çevreye yansıyan görünümüleri ise; mahremiyet davranışı, kişisel mekan davranışı, egemenlik sınırı ve davranışı olarak bilişsel-davranışsal sistem elemanları kapsamına alınmıştır.

Çevre settingini oluşturan nesnel çevre özellikleri mikro ve mezo ölçeklerdeki konut mekanının boyutsal, konumsal ve biçimsel özellikleri kapsamında çevresel sistem elemanları olarak saptanmıştır. Çevre settingi sistem elemanlarının bu açılımı Şekil 4.1. içinde 2 nodu olarak verilmektedir.

4.3. ÇEVRE SETTINGİ ANALİZ MODELİ

Yöntemin bu adımında, mevcut bir konut mekanının oluşumunu etkileyen bütün süreçler ve sistem elemanlarının bütüncül bir yaklaşımla ele alınması gerekliliğinden ortaya çıkan özgün bir analiz modeli geliştirilmektedir. Bir önceki adımda belirlenen sistem elemanlarının, niteliksel ve niceliksel araştırma yöntemleri ile verilendirilmesi modellen özünü oluşturmaktadır. Modelin en kritik noktası, kuramsal olarak geliştirilen yöntem adımlarının uygulamaya dönüştürülmesinde, settingi oluşturan sistem elemanlarının niteliklerine uygun olan veri türü, veri toplama tekniği

ve teknikler bütünü oluşturarak araştırma yöntemlerinin doğru olarak belirlenmesi ve bu tekniklerin kombine edilerek kullanılmasıdır.

Çevre settingini oluşturan normatif, bilişsel-davranışsal ve çevresel sistem elemanlarının üç ayrı analizle saptanması öngörülmektedir. Şekil 4.1 de önerilen modelde yer alan bu analizlerin ve araştırma yöntemlerinin açılımı bundan sonraki alt bölümlerde yapılacaktır.

4.3.1. NESNEL ÇEVRE ANALİZİ

Analiz modelinin bu adımında ele alınan konut mekanına ait belirlenen nesnel verilerin toplanması ve çözümlemesi yapılmaktadır. Elde edilen sonuçlar istatistiksel olarak da özetlenerek, bir sonraki adımda yapılacak olan bilişsel-davranışsal ve normatif analizlere önemli ölçüde baz oluşturmaktadır.

İncelenecek settingin nesnel-çevresel bileşeninde aranacak boyutsal, biçimsel ve konumsal mekan özelliklerinin saptanmasında genel olarak deneysel, yarı deneysel ve alan çalışmalarını kapsayan niceliksel-kantitatif-araştırma yöntemlerinden yararlanılmaktadır. Daha çok mevcut bir settingin nesnel özelliklerinin saptanmasına uygun olan alan-saha-çalışmaları kültür-konut ilişkilerinde en çok kullanılan yöntemlerden biridir. Bu nedenle çevresel sistem elemanlarının verileştirilmesinde; gözlem, görüşme, tespit çalışmaları gibi veri toplama tekniklerinin oluşturduğu alan araştırmalarından yararlanılmaktadır.

Nesnel mekanı oluşturan, ona biçim kazandıran yapısal kabuk, yatay ve dikey unsurlar, ekipman gibi nesnel bileşenlerin ölçüleri, sayıları, şekilsel özellikleri ve mekansal konumları nesnel çevre analizinde saptanması gereken verilerdir. Mevcut settingin gözlenmesi, saptanması ve analizi sonucu elde edilen yapay çevre ile ilgili bu verilerin sosyo-kültürel ve psikolojik verilerle birlikte

irdelenmesi, konut problemleri için tasarım ilkelerinin geliştirilmesini sağlayacaktır.

4.3.2. BİLİŞSEL - DAVRANIŞSAL ANALİZ

Kültür bileşenlerinin zihinsel ve davranışsal süreçler aracılığı ile mekansal davranışa yansıyan görünümüleri bilişsel-davranışsal çevre analizini oluşturmaktadır. İncelenecek settingin davranışsal çözümlenmesinde belirlenecek özellikler, mekanın oluşmasındaki etkenleri ortaya çıkaran, aynı zamanda çevre tasarımına veri olabilecek niteliklerdir.

Modelin bu adımı, Kültür-Davranış-Mekan etkileşim sisteminin bilişsel ve davranışsal süreçler sonucu oluşan; sosyo-kültürel ve psikolojik özelliklerin çevre settingindeki görünümüleri olan mahremiyet, kişisel mekan ve egemenlik sınırı davranışları analiz edilmektedir. Bir bütün olarak davranışsal mekanı oluşturan bu üç davranış mekanizması kültürel bileşenlerin psikolojik süreçler aracılığı ile mekana yansıyan görünümleridir.

Çevre settinginin davranışsal özelliklerini oluşturan bu kavramların analizinde en önemli nokta, davranış mekanizmalarının birbirinden bağımsız olarak, uygun araştırma ve veri toplama teknikleri ile çözümlenmeleridir. Bilişsel ve davranışsal analizde insan çevre ilişkileri araştırma alanındaki niteliksel yöntemlerden yararlanılmaktadır. Araştırmanın amacına göre değişebilen farklı veri toplama ve analiz tekniklerinden oluşan bu yöntemler çeşitli araştırmaların yaklaşımlarına göre bilişsel, gözlemsel, fenomenolojik, tarihsel, etnografik ve söylemsel olarak gruplanabilmekte ve konunun kapsamına göre birden fazla yöntem birarada kullanılabilmektedir. Davranışsal mekan özellikleri niteliksel araştırma teknikleri ile saptanırken daha önce analiz edilen nesnel çevre özellikleri veri olarak kullanılmaktadır.

Modelin geçmişte yaşanan bir mekana uygulanması halinde davranışsal elemanların tespit edilmesinde tarihsel yöntem kullanılarak, arşivsel veri toplama teknikleri ile içerik ve davranış analizleri yapılabilmektedir. Bu analizler yapılırken, daha önce tespit çalışmaları ile elde edilen nesnel çevre verilerinden (iki boyutlu çizimler, fotoğraflar, istatistiksel analizler gibi) yararlanılarak nesnel ve davranışsal özellikler arasındaki bağ ortaya çıkarılabilmektedir.

4.3.3. NORMATİF ANALİZ

Kültür-Davranış-Mekan arasındaki normatif etkileşimin çevre settingindeki görünümünün analiz edildiği bu adımda; zihinsel süreçlerden geçmeden; toplum ya da kullanıcı grubu tarafından yorumu yapılmadan olduğu gibi kabul edilen normatif kültür elemanları ile davranışsal ve nesnel mekan etkileşimi çözümlenmektedir. Mekan oluşumunda farklı aşamalarda etkin olan gelenekler, ahlaki ve töresel prensipler, ve ideal kurallar olarak beliren normatif kültürel değerlerin kökenleri ve mekana yansıyan görünümleri bilişsel-davranışsal analizde olduğu gibi niteliksel araştırma yöntemleri ile analiz edilmektedir. Kültür bileşenlerinin toplumsal gelenekler, kurallar haline gelerek normatif kültür elemanlarına dönüşmesi uzun bir zaman süreci içinde oluşmaktadır. Bu nedenle, normların kökenine inerek tarihi gelişimini irdelemek gerekmektedir. Böylece, normatif değerler, nesnel ve davranışsal mekan etkileşimi analizinde söylemsel, etnografik ve tarihsel yöntemler önem kazanmaktadır. Arşivsel kaynaklar, gözlem, katılımlı gözlem, görüşme gibi veri toplama teknikleri ve arşivsel araştırmalar, davranışsal plan analizi ve içerik analizleri, bu adımın veri toplama ve analizi metodolojisini oluşturmaktadır. Bu yöntemler özellikle grup normlarının saptanmasında büyük kolaylıklar sağlamaktadır.

Sonuç olarak, üç grupta ele alınan sistem elemanları analizlerinin karşılaştırılarak, sonuçların istatistiksel analizlerle test edilmesi ile yeni konut tasarımıyla kullanılacak kriterler ve ilkeler haline dönüştürülmesi sağlanmaktadır. Çevre settingini oluşturan normatif, bilişsel-davranışsal ve çevresel sistem elemanlarının üç ayrı analizle saptanması aslında mevcut bir konut mekanının bileşenlerine ayrılarak bir bütün olarak analiz edilmesidir. Bu nedenle, çevre settingindeki ortak görünümünün saptanması için normatif ve davranışsal mekan verilerinin nesnel mekan verileri ile irdelenmesi gerekmektedir. Bu çalışmada analizler sonucu elde edilen sayısal ve öznel değerlendirmeler istatistiksel analiz teknikleri ile irdelenmekte ve değerlendirilmektedir. Böylece, tasarım süreci için sağlam bir veri tabanı oluşturulması sağlanmaktadır.

4.4. BÖLÜMÜN SONUÇLARI

Bu bölümde gerek nesnel, gerekse sosyo-kültürel ve psikolojik çevre elemanlarını bütün olarak ele alan; tasarım ilkelerinin saptanmasında kullanılacak bir yöntemin geliştirilmesine çalışılmıştır. Yöntemin amacı mevcut çevre settingi özelliklerinden yararlanarak, konut mekanı oluşum nedenlerini belirlemek ve tasarım süreci için veri oluşturmaktır.

Üç adımdan oluşan yöntemin ilk adımı Kültür-Davranış-Mekan etkileşim sisteminin tanımlanmasıdır. Bu adımda, problemin belirlenmesi bölümünde ele alınan kavramsal çerçeveye göre, üç bileşenin (kültürel, psikolojik, çevresel) oluşturduğu bilişsel-davranışsal ve normatif etkileşim incelenerek, çevre settingi ele alınmaktadır.

İkinci adımda ise bu etkileşim sistemini simüle eden çevre settingi modelini oluşturan sistem elemanları saptanmaktadır.

Normatif-kültürel, bilişsel-davranışsal ve çevresel olarak üç grupta ele alınan bu sistem elemanları analizlerinin yapıldığı model ise yöntemin üçüncü adımını oluşturmaktadır. Üç alt bölümden oluşan bu adımda insan-çevre ilişkileri araştırma yöntemlerine uygun tekniklerle nesnel çevre, bilişsel-davranışsal ve normatif analizler bütünleşik yapılmaktadır. Analizler sonucu elde edilen veriler yorumlanarak yeni konut tasarımlarında kullanılacak ilkeler haline dönüştürülmektedir.

Özet olarak, bu bölümde Kültür-Davranış-Mekan etkileşim analizleri ile ortaya konulan kültürel, psikolojik ve çevresel bileşenlerin oluşturduğu çevre settingi, tez problematiği bakış açısından bir model olarak simüle edilmiştir. Sistem elemanlarının normatif, bilişsel-davranışsal, nesnel çevre analizleri ile, kullanıcı kültürüne uygun konut mekanlarının tasarımında veri ve ilke oluşturabilecek tez yöntemi tamamlanmaktadır.

BÖLÜM 5. UYGULAMA

ÇEVRE SETTINGİ ANALİZ MODELİNİN MALATYA GELENEKSEL TÜRK EVİNE UYGULANMASI

Uygulamanın amacı, tasarımına veri oluşturmak üzere kuramsal olarak geliştirilen Kültür-Davranış-Mekan etkileşim sisteminin saptanan sonuçlarının modelde ileri sürülen analizlerle sınanmasıdır.

5.1. ARAŞTIRMA KAPSAMI

Uygulama konusu olarak Geleneksel Türk Evinin; örnekleme alanı olarak Malatya yöresinin seçilmesinin nedenlerinin yanı sıra, mezo ve mikro ölçekte örnekleme alanına özgü betimlemeler araştırma kapsamının alt bölümlerini oluşturmaktadır.

5.1.1. GELENEKSEL TÜRK EVİNİN UYGULAMA KONUSU OLARAK SEÇİLME NEDENLERİ

Çevre-davranış çalışmalarında teorilerin ve kavramların geçerli olabilmeleri için gerek zaman, gerekse mekan olarak mümkün olabilen en geniş örneklemeye dayandırılmaları gerekmektedir. İnsan ve çevresi arasındaki ilişkinin zaman içindeki oluşumu sosyal ve kültürel değişimleri yansıtmaktadır. Bu nedenle, genelleştirmeler, mekan olarak çok sayıda örneklere dayandırıldığı kadar; belirli karakteristiklere sahip; aynı değerleri, dünya görüşlerini ve yaşam şeklini paylaşan kullanıcı grupların analizini de kapsamalıdır. Bu ise, ancak sosyal ve mekansal parametreler arasındaki ilişkinin daha açık olduğu geleneksel kültürlerin ve çevrenin analizi ile mümkün olmaktadır.

Geleneksel kültürlerde kavramsal ve nesnel mekan arasında çok yakın bir uyum, dolayısıyla mekan ile davranış arasında da bir bütünlük vardır. Oysa, modern kültürlerde bir uyumsuzluk ve sonuç olarak karmaşık bir ilişki vardır [53]. Bu uyum tartışması da, geleneksel çevrenin kültürün belirleyicisi olarak : teorik düzeyde ve uygulamalı çalışmalarda çok önemli olduğunu ortaya koymaktadır. Geleneksel ev de, belli bir kültürün, çevresel olanakları kendi gereksinimleri doğrultusunda nasıl kullandığını ve toplumun çevreyi kendi kültürel özellikleri açısından nasıl biçimlendirdiğini göstermektedir. Geleneksel ev konusunda ayrıntılı çalışmaları olan Rapoport da geleneksel evi belli bir kültürün geliştirdiği kavramsal yaşama modelinin izdüşümü olarak yorumlamaktadır [72].

Geleneksel Türk evinde de nesnel çevre ile kavramsal çevrenin uygunluğu söz konusudur. Bunun sonucu olarak da Kültür-Davranış-Mekan ilişkisi daha açıkça gözlenebilmektedir. Türkiye'de geleneksel konutlar ile ilgili yapılan çalışmaların çoğunluğu ise betimleyici, belli bir yörenin konut mimarisi özelliklerini açıklayan çalışmalardır. Oysa, bugünkü Türk toplumunun gereksinme ve olanaklarına cevap verebilecek bir konut kavramının geliştirilmesi ve tasarımı ancak Geleneksel Türk Evi özelliklerinin bir analiz süreci içinde ele alınıp saptanması ile olasıdır. Konuya bütüncül bir yaklaşımla eğilen çok az sayıdaki araştırmacılar da Geleneksel Türk Evini kültürel bir çerçeveye oturtmaya çalışmışlar ve Türkiye Geleneksel Konut mimarisini genelgeçer ve belirleyici bir tasarım anlayışıyla tanımlamaya yönelirken, aynı zamanda da bu anlayışın kültürel bir tercihte temellendiğini vurgulamaya özen göstermişlerdir [73].

Yukarıda anlatılmaya çalışılan nedenlerden dolayı, Geleneksel Türk Evleri uygulama konusu olarak belirlenmiştir. Örneklem alanı olarak da Malatya yöresi seçilmiş ve modeli oluşturan analizler bu yerleşmeye yönelik olarak ele alınmıştır.

Modelin Malatya Geleneksel Türk Evlerine uygulanmasının en belirgin nedeni, yörenin çok eski bir yerleşme tarihine sahip olmasından ve geleneksel evlerin de bu tarih süreci içinde oluşmasından kaynaklanmaktadır. Ayrıca yeterli sayıda çevresel ve yapısal özelliklerini korumuş Geleneksel Türk Evini barındırması da yörenin uygulama alanı olarak seçilmesine etken olmuştur.

Bir sonraki alt bölümde, Geleneksel Türk Evleri tipoloji çalışmaları araştırılarak; uygulama kapsamında ele alınan Geleneksel Türk evi odasının, örnekleme bölgesi olan Malatya Evlerinin kültürel değerlerine ve tarihsel birikimine bağlı olarak analiz edilmesinin nedenleri daha açık olarak belirlenmeye çalışılacaktır.

5.1.2. GELENEKSEL TÜRK EVİNİN TİPOLOJİK ANALİZİ

Çeşitli araştırmacılar, Geleneksel Türk konut mimarisi olgusuna iklimsel etkenler ve yapı malzemesinden kaynaklanan farklılıklar açısından yaklaşarak tarihsel perspektif içinde kültürel değerlere bağlı olarak farklı sınıflandırmalar yapmışlardır. Bu nedenle Malatya Evlerini belirli bir tipolojiye oturtmadan önce Geleneksel Türk evine ilişkin tipoloji çalışmaları analiz edilecektir.

● Doğan Kuban Geleneksel Türk Evini, Geleneksel Türk ailesinin yaşam kültürü ve törelerine uygun şekil ve plan özellikleri gösteren, asırlarca Türk insanının gereksinimlerine cevap vermiş bir konut tipi olarak tanımlamakta [74] ve Anadolu'yu konut mimarisi bakımından yedi bölgeye ayırmaktadır. Türk konut kültürünün temsilcisi olarak, "Esas yayılma alanı Anadolu'nun kıyıları ile orta yayla arasında bir ikinci çember gibi dolaşan ve Sivas dolaylarından batıya ve İç Ege'den Torosların kuzey yamaçlarına kadar uzanan konut mimarisini" kabul etmektedir [74]. Bu mimarinin gözlenebilen en ilginç ve sürekli özelliği değişik bölgesel konut geleneklerini bir ölçüde yaklaştıran ortak bir plan motifinin varlığıdır. Kuban, bu ev

tipinin kaynağını Orta Doğu'nun eski kültür katlarında aramakta Geleneksel Anadolu evine tarihsel bir mimari gelişimin ürünü olarak bakmaktadır [74].

● Sedat Hakkı Eldem ise, mekanlar arası ilişkilere, dolaşısıyla; plan tiplerine dayanan sınıflandırmasında; Türk evinin önemli bir oluşum ögesi olarak gördüğü Türk odasının genel plan içindeki konumunu Türk evinin tarihsel gelişmesini açıklayabilen bir veri olarak değerlendirmektedir. Eldem'in bu sınıflandırmasına göre [75] Türk Evi sofasız, dış sofalı, iç sofalı ve orta sofalı plan tipi olarak dört grupta ele alınmaktadır. Plan tiplerindeki başlıca mekansal ögeler oda, eyvan (odalararası mekan), sofa (oda grupları arası mekan) dan oluşmaktadır. Tipler arasındaki farklılık ise eyvan ve sofaların biçimleri ve boyutları arasındaki farklılıktan kaynaklanmakta, odalar değişmektedir.

● Türk sivil mimarisinin kuruluş ilkesi olarak orta mekânı benimseyen E. Aksoy'da, Eldem'in temelde planimetrik olan tipolojisiyle yetinmemiş, iklim ve malzeme gibi fiziksel nedenlere dayalı yapı özelliklerinin yapı tasarımındaki etkilerini de hesaba katan bir sınıflamayı denemiştir [73]. Bu yaklaşımla tipolojik sınıflama, Anadolu'nun belirli üç iklim bölgesinin özelliklerini yansıttığı, sofanın temel olduğu bir sofa-oda ilişkisine dayandırmaktadır [76].

● Anadolu'yu, tarihsel-kültürel değerleri açısından dış bölge, iç bölge ve karışım kuşağı olarak üç temel bölgeye ayıran Küçükerman da, Anadolu'daki Türk Evinin oluşum ortamının, iç bölge olarak isimlendirdiği İç Anadolu olduğunu öne sürmektedir [77]. Küçükerman'a göre, iç bölge ile dış etkilere açık kıyı bölgeleri arasında iç ve dış kültürlerden ortaklaşa etkilenen "karışım kuşağı" denen bir alan vardır.

● Mimarinin, özellikle de konutun, biçimlenişini yönlendiren ana etkenlerin sosyo-kültürel ve sosyo-ekonomik yapı olduğu yaklaşımına dayanan Kazmaoğlu ve Tanyeli'nin sınıflaması ise iklimsel, fiziksel ve kültürel farklılıklar gösteren iki temel coğrafi bölgeye dayanmaktadır[78]. Bu bölgelerden özgün Anadolu sentezine varılan bölge, Doğu Karadeniz Bölgesi'nin güneyinden, Erzincan'ın ve Elazığ'ın kuzeyinden, Kayseri ilinin batısından geçip, Antep'in doğusuna uzanan bir çizginin batısında kalır. Bu çizginin dışında kalan bölgeler ise geçiş bölgesi adını almakta ve bölgeye genel olarak, ya dış etkileri, ya da Anadolu'nun eski kültürlerinden alınan gelenekleri sürdürmektedir.

Yukarıda anlatılmaya çalışılan sınıflandırmalar farklı kriterlere göre ele alınmakla beraber; temelde kültürel değerlere ve tarihsel birikimlere dayanmaktadır. Çeşitli araştırmacıların Geleneksel Türk konut mimarisi olgusuna yaklaşımlarındaki farklılığı A. Arel; Osmanlı Evinde somut anlamını bulan çok değişkenli bir kültürel birikimin yaşamsal mekâna yansıyışında ortaya çıkan içerik zenginliği olarak yorumlamaktadır [73].

Geleneksel Malatya Evleri, gerek coğrafi gerekse mekan - sal kriterler açısından belirli bir sınıflandırmaya otur - tulumak istendiğinde, yukarıda analiz edilmeye çalışılan gruplamalardan çoğuna uygun olmaktadır. Malatya'nın coğ - rafik konum olarak tam bir arakesitte ve çok eski bir yerleşim tarihine sahip olması, bu sonucu oluşturmaktadır. Malatya Geleneksel Türk Evleri mekan oluşumunu etkileyen kültürel verilerin belirlenmesi açısından ele alındığında iki tür gruplamaya uymaktadır. Kuban'ın gerek plan özel - likleri gerekse yapı tekniği açısından ele aldığı sınıf - landırmada, Geleneksel Türk Evi temsilcileri olarak ad - landırdığı gruba girmektedir. Bununla beraber, Kazmaoğlu ve Tanyeli'nin coğrafi konumu ve tarihsel birikim içinde Anadolu'nun eski kültürlerinden etkilenmesi yaklaşımına dayanan sınıflamalarında geçiş bölgesi -Doğu Anadolu/ Orta Bölge - grubuna da girmektedir. Malatya konut

mimarisini etkileyen sosyo-kültürel yapı Orta Asya, İslamiyet ve Eski Anadolu kültürleri sentezine dayanmaktadır. Bu nedenle, bir sonraki alt bölümde yerleşmenin tarihsel gelişimi üzerinde kısaca durulacaktır.

5.1.3. YERLEŞMENİN TARİHSEL GELİŞİMİ

Malatya, Doğu Anadolu coğrafi bölgesinin sınırları içinde, Beydağları eteğinde düz bir ova üzerinde ve tarihi büyük yolların kavşak noktasında kurulmuştur. Tarihten önceki devirlerden beri Malatya'da insan topluluklarının varlığı kabul edilmektedir. Bu durum Malatya çevresinde yapılan kazı ve incelemelerde bulunan ve taş devrine kadar giden tarihi kalıntılardan anlaşılmaktadır [79]. Malatya tarihini 7 bölümde incelemek mümkündür.

- . Tarihten önceki zamanlar,
- . Hititler devri,
- . Romalılar devri,
- . İslam devri,
- . Selçuklular devri,
- . Osmanlı devri,
- . Cumhuriyet devri.

Tarihi kaynaklarda adı geçen Malatya, bugünkü kentin 10 km kuzey-batısındaki "Eski Malatya" diye bilinen yerleşmedir.

Yapılan kazılarda bugünkü Malatya'nın 7 km. kuzey doğusundaki, Kalkolitik devirde (M.Ö. 5500-3000) yerleşilmiş olan Arslantepe höyüğünün 4. kültür katında M.Ö. 13. yüzyıla ait bir Hitit şehri ortaya çıkmıştır. Şehrin adı da, bu Hitit şehrinin adı olan "Maldiya" ismine dayanmaktadır [79]. M.Ö. 12. y.y. başına kadar Hitit İmparatorluğu içinde bulunan şehir M.Ö. 1114 yılında Asur Krallığına bağlı bir devletin merkezi olmuş, M.Ö. 800 yıllarına doğru Urartu Devleti ve M.Ö. 722'ye doğru tekrar Asur'luların eline geçmiştir. Bu arada halkın ova içinde başka yerleşme noktalarına dağıldığı tespit edilmiştir. Daha sonra şehir,

tekrar M.Ö. 1. y.y.da Roma'lılar tarafından "Melitene" adı verilerek Hitit şehrinin 4 km. kuzeyinde bugünkü Eski Malatya'da kurulmuştur [79]. Bizanslılar devrinde de önemi koruyan şehir, 657-658 yıllarında tam olarak Müslümanların eline geçmiştir [80]. 712 yılında ise iç karışıklıklar nedeni ile halkın şehri terketmesinden dolayı Malatya'ya Ermeniler ve Arami dili konuşan köylüler yerleşmişlerdir [80]. Şehir 1071 Malazgirt Meydan Savaşı ile Türkler tarafından ele geçirilene kadar Bizanslılar ve Müslüman Araplar arasında el değiştirmiştir. Bundan sonra Malatya, Danişmentlilerin merkezi olmuş ve 1104 yılında tamamen Selçukluların eline geçmiştir. Malatya mimari açıdan en zengin devirlerini Selçuklular zamanında yaşamış, kervansaraylar, han ve hamamlar, camiler bu devirde yapılmıştır. Bu arada çeşitli Türk Beyliklerinin hakimi yetine giren Malatya, 1392 yılında Yıldırım Bayezid ile Osmanlı idaresine katılmış, ancak Timur'un Anadoluyu istilasında Memlukluların eline geçmiş ve asıl Osmanlı Hakimiyetine 1516 da girmiştir [80].

1839'da Mahmut II'nin emriyle Hafız Mehmet Paşanın kararı ile Malatya'ya yani şimdiki adıyla Eski Malatya'ya yerleşmesine kadar, halk kışı Eski Malatya'da, yazı şimdiki Malatya kentinin bulunduğu "Aspuzu"da geçiriyordu. Ordunun kendi evlerine yerleşmesi ile Aspuzu'da yerleşen halk buraya bir şehir kurarak bir daha eski yerine dönmüştür. Böylece Malatya isim değiştirmeden üçüncü defa yer değiştirerek bugünkü yerini almış, Cumhuriyetin ilan edilmesinden sonra da il haline getirilmiştir.

Uygulamada veri analizleri kapsamında ele alınacak evlerin yapım yılları da 1839'dan sonraya 19. y.y.' in ikinci yarısı ve 20. y.y. başlarına rastlamaktadır.

5.1.4. MALATYA GELENEKSEL TÜRK EVİNDE MEKAN

Tez problematiğinin kavramsal çerçevesi belirlenirken mikro ve mezo ölçekte konut çevresinin ele alınacağı vurgulanmıştı. Uygulama kapsamında ise Malatya Geleneksel Türk Evi odaları ele alınacaktır. Çevre settingi olarak kavramsal, davranışsal ve nesnel mekanın uyumlu bir bütün oluşturması tez ve uygulama amacı açısından Geleneksel Türk Evi odasının önemini artırmıştır. Ayrıca, evin oluşumunda, temel birim olarak çok önemli rolü olması da, mekan olarak odanın seçilmesine neden olmuştur.

Geleneksel Türk Evinde odaların en önemli özellikleri kendi başlarına, bina içinde belirli eylemleri karşılayan birimler olmalarıdır [77]. Geleneksel Türk Evinin kullanıcısı birkaç çekirdek aileden oluşan geniş ailedir. Çekirdek aileler tüm yaşantılarını birim mekanlarda sürdürmektedirler. Birim mekan olarak odaların bazıları çekirdek ailelerin yaşamları, bazıları ise geniş ailenin ortak yaşamı için kullanılmasına rağmen, tüm odalar oturma, yatma, yeme, yıkanma gibi çok işlevli kullanıma olanak verecek şekilde düzenlenmiş ve donatılmıştır. Odaların iç düzenleri ise toplumsal özelliklere bağlı olarak oluşan belirli ilkelerle sınırlandırılmış ve toplumsal yaşantıdaki kavramların somutlaşması şeklinde olmuştur.

Yapının taşıyıcı düzeni ve malzemesi odanın boyutunu, biçimini, kapı-pencere gibi iç ve dış ilişkilerini belirlemekle birlikte, davranışsal mekanı oluşturan sosyo-kültürel ve psikolojik kavramlar, normlar Geleneksel Türk Evi odasının biçimlenmesini daha çok etkilemiştir. Örneğin ahşap-karkas yapıdaki oda ile kerpiç ya da taş yapı arasında kuruluş düzeni açısından bir ilke birliği görülmektedir. Değişenler, malzemenin uygulamasına bağlı olan ayrıntılardır. Ahşap yapı düzeni, malzemenin verilerinden ötürü pencere dizileri kurmaya uygundur. Kerpiçle yapılan uygulamalarda da malzemenin getirdiği zorluklara rağmen aynı pencere dizisinin gerçekleştirilmeye çalışıldığı

görülmektedir [77]. Bütün bunlar, malzeme ve yapım tekniğinin mekan oluşumunu 2.derecede etkilediğini göstermektedir.

Anadolu'nun bir çok bölgesinde yaz ve kış süresinin ayrı ayrı evlerde geçirildiği görülmekte; ya da yapı içindeki odalar iklim değişiklikleri nedeniyle belirli süreler içinde kullanılmaktadır. Malatya evlerinde de iki tür oda tipine gidilmiştir: Zemin katlarda yer alan, "Kapalı-iyi korunmuş [77] kış odalarında geçirimsiz, kalın yapı malzemesi kullanılmış ve daha küçük pencereler ile iç-dış ilişkilerindeki kapalılık sağlanmıştır. Türk evinin temel ilkelerini tümüyle yansıtan, üst katlarda yer alan Açık serin odalar da ise ince, geçirimli malzemeler kullanılmış, büyük pencere kullanılarak iç-dış ilişkilerde açıklık sağlanmıştır" [77] .

Geleneksel Türk Evi odasının yukarıda anlatılmaya çalışılan özelliklerinden ötürü; uygulamada veri analizleri kapsamında temel mekansal öge olarak Malatya Geleneksel Türk evi üst kat odaları ele alınacaktır.Bu odaların çevre ile ilişkileri ve yönlendirilmesi açısından kuruluşları arasında farklılaşmalar söz konusudur. En belirgin farklılık odanın çevreyle ilişkilerinde bağlantıyı sağlayan pencerelerin dışarıya, sofa ya da avluya yönelmesi - dir. Bir diğeri ise odanın ve yapının daha güçlü olarak çevreye yönelmeleri amacıyla düzenlenen çıkmalardır. Malatya evlerinde, köşe odaları arasında kalan daha az önemli odalar ve bir tarafı sağır olan (başka bir eve bitişik olan) odalar tek yöne açılmışlardır; ya da çıkma yaparak daha ileriye itilmiş, iki ya da üç yöne pencereler açılmıştır. Çıkmanın bakış açısı ise mümkün olduğunca genişletilmiştir. Bazı örneklerde de odanın dışa yönelmesi ile birlikte sofaya veya bahçeye pencereler açılmıştır. Yapılan bu tiplemede saptanan en önemli özellik ise yönelmelerdeki değişikliklere karşın odanın iç düzeninin hep aynı kalmasıdır.

Malatya Geleneksel Türk Evi odalarında tüm eylemlerin zaman ve mekan içindeki dağılımlarının, başka bir deyişle eylem organizasyonunun irdelenmesiyle; oturma eyleminin öncelik kazandığı, günün en uzun süreli eylemi olduğu ve odaların biçimlenmesine yön verdiği görülmektedir. Yatma-uyuma eylemi, eylemin yapılacağı zaman mekanın ortasına getirilen yer yatakları ile yapılmakta ve gerekli araçlar kullanılmadığı süre içinde yüklüklerde saklanmaktadır. Yemek pişirme eylemi, Geleneksel Türk Evinde odanın içinde sabit donatılarla yapılmasına rağmen Malatya evlerinde bu ekipmana rastlanmamış, pişirmenin hava koşullarına göre ya kış odalarında ya da dış sofa ve hayatlarda yapıldığı tespit edilmiştir. Yemek yeme eylemi ise pişirme gibi yine kış odası ya da sofalarda yapılmaktadır. Yapılan görüşmelerde hareketli ekipmanın orta mekana getirilmesi ile çok ender olarak yemek yeme eyleminin odalarda gerçekleştirildiği saptanmıştır. Bu nedenlerle oturma eylemi ve ona ilişkin olarak ortaya çıkan mekan elemanları uygulama kapsamını oluşturan öğeler olarak ele alınmıştır. Odalarda oturma eyleminin misafir kabul etme, dinlenme, konuşma, dışarıyı seyretme, oyun oynama, masal anlatma, okuma, eliş-dikiş, yemek hazırlama gibi alt eylemlerden meydana geldiği saptanmıştır. Bu alt eylemler ise sedirde ve yerde bağdaş kurarak ya da uzun oturarak yerine getirilmektedir.

Bu alt bölümde belirlenen araştırma kapsamı ve bu çerçevede içinde kullanılabilecek araştırma teknik ve yöntemleri bir sonraki alt bölümde saptanmaya çalışılacaktır.

5.2. ARAŞTIRMA YÖNTEMİ

Kuramsal olarak geliştirilen tez modelinin uygulanabilmesi için kullanılacak araştırma tekniklerinin belirli bir sistem içinde belirlenmesi gerekmektedir. Çevre settingi sistem elemanlarına ilişkin bilgilerin niteliklerine göre farklı araştırma yöntemleri kullanılacaktır.

Modelde ortaya konulan nesnel, normatif ve bilişsel-davranışsal sistem elemanlarının analizleri için gerekli olan verilerin toplanması hem niceliksel, hem de niteliksel yöntemlerin kullanılmasını gerektirmektedir. İncelenen çevre settinginin nesnel veri analizi için, uygulama konusu olan Malatya Geleneksel Türk Evleri örnekleme (case study) çalışmalarından faydalanılacaktır. Röle ve çizimlerden oluşan bu çalışmalar Ek A'da verilmektedir. Mekanı sayısal açıdan tanımlayan boyutsal özellikler tespit çalışmalarından yararlanılarak belirlenmektedir.

Normatif ve bilişsel-davranışsal analizler için ise, şu anda Geleneksel Türk Evlerinde Kültür-Davranış-Mekan ilişkisini belirleyecek yaşam şekline ait gözlem yapılmayacağı için, tarihsel yöntem ile arşivsel veri toplama; etnografik yöntem ile görüşme tekniği kullanılacaktır. Bu nedenle bu yöntemlerin özelliklerinin kısaca açıklanmasında yarar vardır.

Arşivsel çalışmaları yararlı, tarihsel ve imgesel olarak üç tipde nitelendiren John Zeisel arşivsel dökümanları, sayılar, kelimeler, sözsüz anlatımlar olarak sınıflamaktadır. Çevre-davranış problemlerini çözmek, bu veri tiplerinden herbirinin farklı bir analizi gerektirmektedir. Tablo 5.1. veri tiplerini ve analizlerini göstermektedir

Tablo 5.1. Arşivsel veri tipleri ve Analizleri [44]

ARŞİVSEL VERİ TİPLERİ
Kelimeler: İçerik Analizi
Sayılar : İkincil Analiz
Sözsüz : Davranışsal Analiz
Anlatımlar

Davranış bilimcileri çok seyrek olarak bu veri tiplerinden diyagram, fotoğraf ve planları (sözsüz anlatımlar)

analiz etmektedirler. Buna karşın çevresel tasarım araştırmacıları için temel veri kaynağı sözsüz anlatımların davranışsal bileşenlerinin analizidir. İki boyutlu çizimlerden yararlanarak bu analizi yapmak ise oldukça güncel bir tekniktir. Davranışsal plan analizi olarak isimlendirilen bu teknik, incelenen settingde yer alan bütün nesneleri ve ilişkileri içeren iki boyuttaki çizimlerin, daha önce davranışsal süreçler olarak ele alınan kavramların (mahremiyet, egemenlik sınırı, kişisel mekan...) zihinde tutularak üçüncü boyutta düşünülmesidir. Bu inceleme sonucu elde edilen bulgular çevre settinginin nesnel ve davranışsal özellikleri arasındaki bağı ortaya çıkarmaktadır.

Yazılı belgelerin yetersiz olduğu durumlarda ise, konuyu bilen, günlük yaşamın içinde bulunan, ya da onların gözlemcisi olan kimselerle görüşme, veri toplamada çeşitli boşlukları doldurmaktadır. Etnografik yöntem olarak adlandırılan araştırmalar sosyo-kültürel özelliklerin belirlenmesinde, gözlem, görüşme ve katılımlı gözlem teknikleriyle uygulanmaktadır [42]. Malatya yöresine ait sosyal yapı, sosyal organizasyon, kültürel kurallar ve normların saptanmasında da görüşme tekniği kullanılabilir nitelikte görülmektedir.

Gerçekte, tarihsel veri elde edilmesinde; gerek tarihsel yaklaşımlar, gerekse etnografik yaklaşımlar birbirini tamamlayan araştırma yöntemleridir. Her iki durumda da veriler araştırmacı tarafından, tarihsel olgular olarak kültürel içerikte alınmaktadır. Sistem elemanlarının veri toplama ve analiz edilmesine uygun olan yöntemler; veri tipi, veri toplama tekniği ve teknikler bütünü amaçları ile birlikte Tablo 5.2.de özetlenmektedir.

Tablo 5.2. Araştırmada Kullanılan Yöntemler

SİSTEM ELEMANLARI	VERİ TİPİ	VERİ TOPLAMA TEKNİĞİ	ANALİZ	YÖNTEM	AMAC
NESNEL ÇEVRE SİSTEM ELEMANLARI	ÖRNEKLEME	TESPİT (ÖLÇME, GÖZLEM)	İSTATİSTİKSEL ANALİZ	ALAN ÇALIŞMASI	MEKANIN NESNEL (Biçimsel, Boyutsal, Konumsal) ÖZELLİKLERİNİN SAPTANMASI
	KELİMELER (Kitap, Gazete, Yazılı Belge)	ARŞİVSEL ÇALIŞMALAR	İÇERİK ANALİZİ	TARİHSEL	NORMATİF KÜLTÜRLER DEĞERLERİNİN VE DAVRANIŞSAL DEĞİŞKENLERİ SAPTANMASI, KURAMSAL SONUÇLARIN TEST EDİLMESİ
NORMATİF VE BİLİŞSEL/DAVRANIŞSAL SİSTEM ELEMANLARI	ARŞİVSEL DOKÜMANLAR	ARŞİVSEL ÇALIŞMALAR	DAVRANIŞSAL ANALİZ	ETNOGRAFİK	NİTELİKSİZ
	SÖZSÜZ ANLATIMLAR (Çizimler, Fotoğraflar)	GÖRÜŞME	İÇERİK ANALİZİ		
	CANLI KAYNAKLAR				

5.3. MODELİN UYGULANMASI

Modeli oluşturan, nesnel, bilişsel-davranışsal ve normatif analizler; ilgili sistem elemanlarına ilişkin verilerin toplanması; işlenmesi, yorumlanması şeklinde alt bölümlerde yer almaktadır.

5.3.1. NESNEL ÇEVRE ANALİZİ

Uygulamanın bu adımında Geleneksel Türk Evi odası ve oturma eylemine ait nesnel verilerin toplanması ve analizi bir önceki bölümde açıklanan yöntemler doğrultusunda yapılacaktır.

Mekanın nesnel özelliklerine ilişkin sayısal veriler ve oturma eylemi ekipman özellikleri tespit çalışmalarından yararlanarak belirlenmektedir. Yararlanılan röleve ve çizimler Ek A bölümünde, elde edilen veri tabloları ise Ek B bölümünde verilmektedir.

Malatya Geleneksel Evleri tespit çalışmalarına dayanarak toplanan verilerin alt ve üst limit, ortalama değer gibi analiz sonuçları aşağıda özetlenmektedir.

MEKAN GENİŞLİĞİ: Uygulamada yer alan örneklerde, mekan genişlikleri 2.45 ile 3.91 m. arasında değişmekte ve 3.40 m.lik bir ortalama değer göstermektedir.

MEKAN UZUNLUĞU: İncelenen örneklerde, mekan uzunluğu, 4.10 ile 7.60 m. alt ve üst limitleri arasında kalarak 5.56 m.lik bir ortalama değer vermektedir.

MEKAN YÜKSEKLİĞİ: Mekân yükseklikleri incelenen örneklerde 2.67 ile 4.20 m. arasında değerler almakta,örneklemenin aritmetik ortalaması 3.52 m. olmaktadır.

PENCERE GENİŞLİĞİ: İncelenen örneklerde, pencere genişliği 0.65 ile 1.95 m. arasında değişmekte ve 0.78 m.lik bir

ortalama değer göstermektedir.

PENCERE YüKSEKLİğİ: Pencere yüksekliği uygulamada yer alan örneklerde 1.21 ve 2.22 m. arasında oynamakta ve 1.57 m.lik aritmetik ortalama değeri vermektedir.

PENCERE PARAPET YüKSEKLİğİ: Örnekleme verilerinde pencere parapet yüksekliği 0.45 m ile 0.95 m. arasında çeşitli değerler almakta ve 0.78 cm.lik bir aritmetik ortalama göstermektedir.

KAPI GENİşLİğİ: Uygulamada yer alan örneklerde 0.86 ve 1.40 m. alt ve st limitlere rastlanmış ve 1.12 m.lik bir ortalama değer bulunmuştur.

KAPI YüKSEKLİğİ: Kapı yüksekliği 1.98 m. ve 2.50 m. arasında değerler almaktadır. Örneklemenin aritmetik ortalaması 2.18 m.dir.

ÜST PERVAZ VE RAF YüKSEKLİğİ: İşlevsel yükseklik olarak da isimlendirilebilen pervaz ve raf yükseklikleri 1.81 ve 2.51 m. arasında değişmekte ve ortalama olarak 2.23'lk bir değer göstermektedir.

MEKAN PROPORSİYONLARI: İncelenen örneklerde, mekan boyutları arasındaki oranlar şu değerleri vermektedir: Mekan genişliğinin mekan uzunluğuna oranı 0.44 ile 0.84 arasında değişmekte ve 0.62'lik bir ortalama değer göstermektedir. Mekan yüksekliğinin mekan derinliğine oranı ise 0.48 ile 1.08 m. arasında değişmekte 0.68'lik bir aritmetik ortalama vermektedir.

İşLEVSEL YÜKSEKLİK PROPORSİYONLARI: Uygulamada yer alan örneklerin % 87'sinde raf ya da pervaz kullanımı vardır. Bu yüksekliğin mekan yüksekliğine oranı ise 0.40 ile 0.82 arasında kalmakta; aritmetik ortalama olarak 0.60'lık bir değer belirlemektedir. İşlevsel yüksekliğin mekan derinliğine oranı ise 0.28 ile 0.52 arasında değişmekte ve 0.38

lik bir ortalama değer vermektedir.

DOLULUK-BOŞLUK ORANI: İncelenen örneklerde toplam pencere alanının dış cephe duvar alanına oranı 0.10 ile 0.45 arasında değişmekte ve 0.26'lık bir aritmetik ortalama vermektedir.

Uygulamaya ilişkin nesnel çevre verileri ayrıca histograflarla Ek C'de istatistiksel olarak özetlenmektedir.

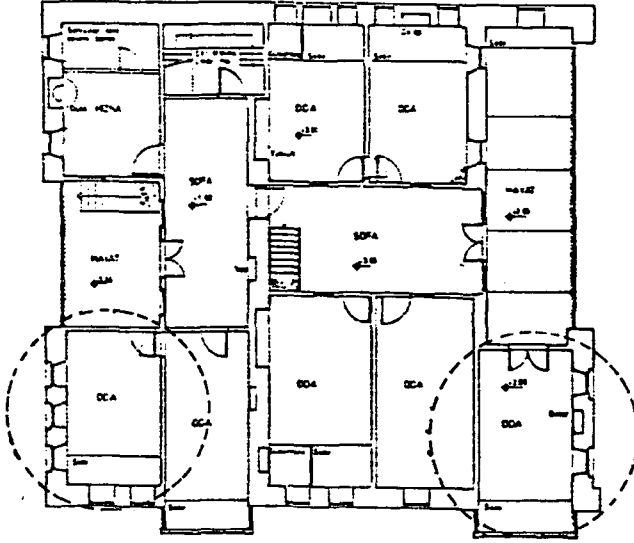
5.3.2. BİLİŞSEL-DAVRANIŞSAL ANALİZ

Bu bölümde, davranışsal çevre verileri, bilişsel ve davranışsal etkileşim analizi kapsamında daha önce açıklanmaya çalışılan arşivsel veri toplama teknikleri ile ortaya konmaya çalışılacaktır. Bu analizlerin çevre verileri ile irdelenmesi ise Bölüm 5.3.4. de sonuçlar başlığı altında yapılacaktır.

5.3.2.1. MAHREMİYET DAVRANIŞI ANALİZİ

Mahremiyet kelimesi Arapça'dan gelmekte olup, müslümanlıkta çok önemli olan kadının gizliliğini ifade eden bir temele dayanmaktadır. Aynı kelime ailenin dışındaki insanlardan gizliliği ve geniş ailelerde bireyler arasındaki gizliliği ifade için kullanılmaktadır[61].

Geleneksel Türk Evinde, zihinsel süreçlerden geçerek mahremiyet kavramını oluşturan en önemli etken İslam Dini inançlarıdır. Malatya Geleneksel Türk Evlerinde de mahremiyet olgusu diğer bölgelerden farklı değildir. İslam dininden kaynaklanan mahremiyet, Geleneksel Türk evinde "Harem ve Selamlık" ayırımına neden olmuştur. Malatya evlerinde ise incelenen örnekler içinden daha erken dönemlere ait olan iki ev hariç harem ve selamlık ayırımı yapılmamıştır. Fakat, gerekli mahremiyeti sağlamak için konunun misafir edileceği, genelde aile reisinin odası olan baş odalar oluşmuştur. Şekil 5.1'de de görüldüğü

POYRAZ BEY KONAĞI (01)

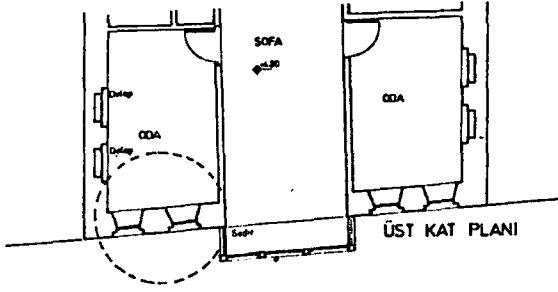
Şekil 5.1. Malatya Geleneksel Türk Evinde "Baş Oda"nın Konumu

gibi, konut içinin yabancılardan gizlenmesini sağlamak için, harem ve selamlıklı evlerde dahi bu odanın yeri diğer odalardan daha uzaktır. Bu gözleme göre islamiyetin mahremiyete ilişkin etkisi,

o ailenin iç yaşantısının yabancılardan gizlenmesi,
o Aile fertleri dışında, kadın ve erkeğin bir arada oturmaması şeklinde özetlenebilmektedir.

Bu kurallar farklı ölçeklerde, konutun ve odanın biçimlenmesini etkilemiştir. Muammer Kadın evinde olduğu gibi, dış sofalı evlerde, sofanın sokağa bakan pencerelerinde kafesler kullanılmıştır. Odalarda ise çıkmaların komşuya bakan tarafları sağır tutulmuştur. Pencereler ise cam yüzeyi dışta kalacak şekilde nişler halinde düzenlenmiştir (Şekil 5.2).

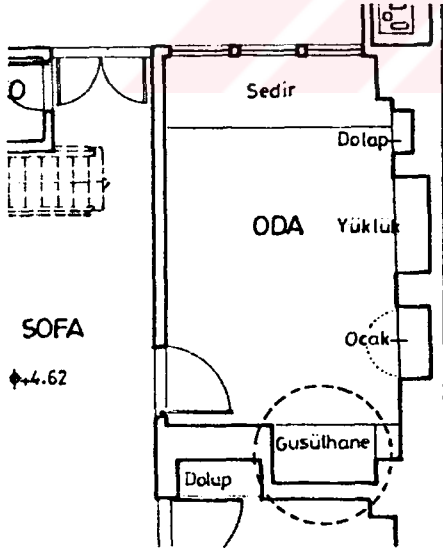
Yabancılardan gizlenmesi gereken bir işlevin yerine getirilmesinin çevre settingine yansımaya, başka bir örnek ise sedir yapısı içinde gusulhanenin bulunmasıdır. Geleneksel Türk Evinde, dini inançlara göre kadın ve erkeğin vücudunun gizliliği yıkanma eylemi mahremiyetini çok önemli hale getirmiştir [61]. Şekil 5.3'te dini bir koşul olarak yıkanma eylemini yerine getirmek için oda içinde sağlanan yıkanma yeri görülmektedir. Genellikle sedir yapısı

KURREZADE EVİ (04)

SOKAK GÖRÜNÜŞÜ

Şekil 5.2. İslamiyetin Malatya Geleneksel Türk Evlerindeki Mahremiyet Kavramına Etkileri

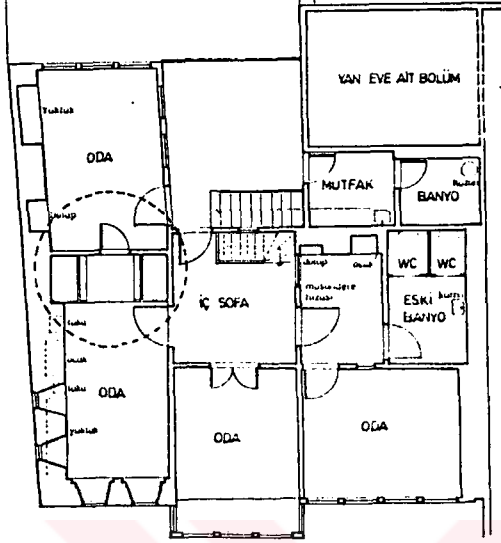

HAYATİ ERGÜN EVİ (13)

Şekil 5.3. Malatya Geleneksel Türk Evi Odasında Yıkanma Eylemi Mahremiyetine Bir Örnek

içinde yer alan bu eylem alanı odaya girildiğinde farke - dilmeyecek şekilde düzenlenmiştir.

Yabancılardan gizlenen iç yaşantının sağlanmasına diğer bir örnek ise Şekil 5.4'de görüldüğü gibi odaların sofaya olan kapılarının yanısıra birbirleriyle direkt bağlantıların sağlanmasıdır.

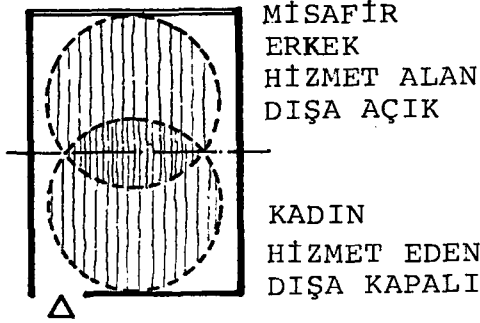

VAHAP ELGİN EVİ (12)

Şekil 5.4. Yabancılardan Gizlenebilen İç Yaşantının Sağlanmasına Bir Örnek

Bütün bu gözlemlere rağmen, gerek konuk odalarının çevreye egemen olacak şekilde köşeye alınarak binadan taşırılması ve uygulama örneklerinde olduğu gibi kafessiz çok pencere-li bir kuruluşa kavuşturulmasına, gerekse diğer odalardaki dış duvarların pencere sıraları ile cömertçe delinip; çıkmalarla elde edilen uzak perspektif imkanlarına dikkat edilecek olunursa; Türk evindeki mahremiyet kavramının sadece islamiyetten etkilenen, evi ve kadınları sokaktan ve yabancılardan gizlemek isteğinden kaynaklanmadığı sonucu çıkmaktadır. Türk evindeki mahremiyet davranışı daha sonra detaylı olarak ele alınacak Orta Asya inançları ve göçebe yaşamından kaynaklanan "içe dönüklük" kavramından etkilenerek mekanı biçimlendirmiştir.

İncelenen Malatya Evleri odalarında mahremiyet davranışının çevre settingindeki görünümleri, iç ve dış çevreye ilişkisi, dolayısıyla cephe biçimlenmesinden çok mekan boyutlarını etkileyen farklı iki kullanım zonunun oluşmasında ortaya çıkmıştır (Şekil 5.5).

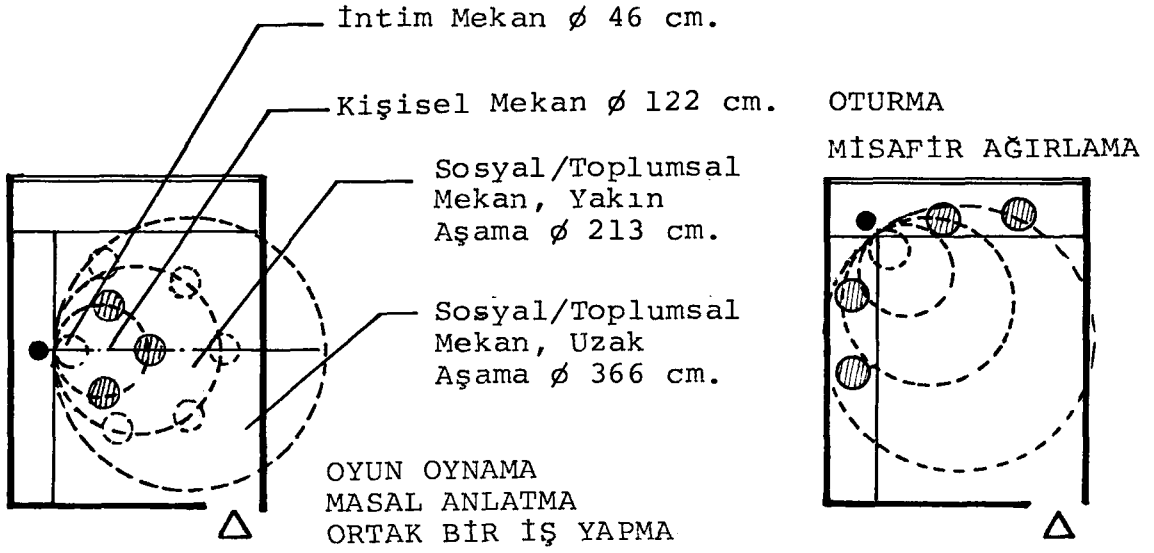

Şekil 5.5. Mahremiyet Davranışının Geleneksel Malatya Evinde Odaların Boyutlandırılmasına Etkisi

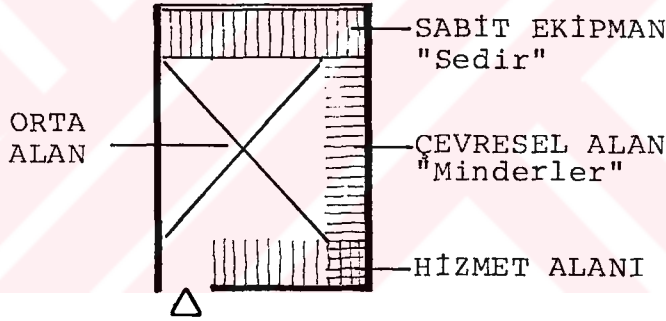
5.3.2.2. KİŞİSEL MEKAN DAVRANIŞI ANALİZİ

Farklı toplum ve kültürlerde farklı biçimlerde ele alınan kişisel mekan kavramı Türk evinin ve odasının biçimlenişinde büyük etken olmuştur. Kişisel mekan davranışını betimleyen bu uzaklıklarda duyuların da büyük rol oynadığını açıklayan A. Mutlu'ya göre, "Odalar ve sofalardaki oturma yerleri insanın rahat görme ve iyi işitme sınırlarını gözetken ölçülerde ele alınmışlardır" [81]. İncele - nen örneklerde de sabit oturma ekipmanı olan sedir, dışa dönük olarak pencere kenarına çekilmiş, taşınabilir min - derler ise hareket ettirilerek kişiler arasındaki uzak - lıklar ayarlanmıştır (Şekil 5.6).

Şekil 5.6'da da görülen bu uzaklıklar esnek, çok amaçlı kullanıma cevap veren bir orta alan oluşturmuştur (Şekil 5.7). Hall'in tanımladığı uzaklıklardan toplumsal ve kamusal uzaklık, geleneksel Türk evinin çevresi ile ilişkisine "Toplumsal Mahremiyet" ve "Kamusal Mahremiyeti" berabe - rinde getirmiştir [61]. Bu uzaklıklar geleneksel Türk evi ve çevresinde sokak, çıkmaz sokak ve avlu-konut iliş - kisini belirlemiştir.

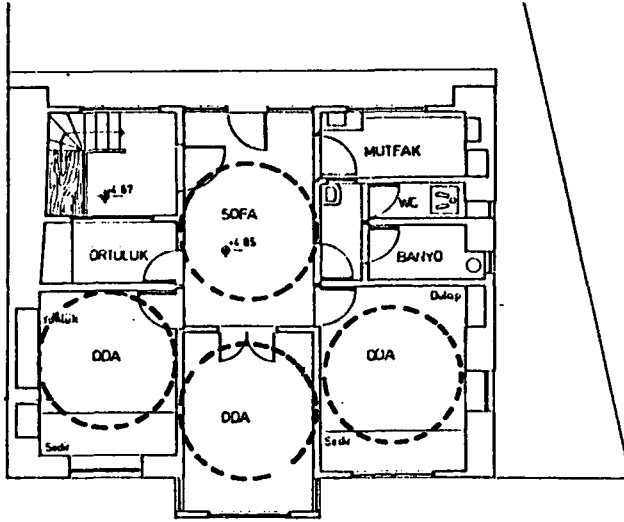
Şekil 5.6. Kişisel Mekan Davranışının Sedir Konumu ve Taşınabilir Minder Kullanımına Etkisi

Şekil 5.7. Malatya Geleneksel Türk Evinde Kişisel Mekan Davranışı Sonucu Oluşan Orta Alan Kullanımı

Bir mekan içinde veya mekanlar arasında birbirini takip eden eylemler kişisel mekan uzaklığı sınırları içine girer. Malatya evlerinde de kişisel ve toplumsal mahremiyetin sağlandığı odalar bu uzaklık sınırları içinde biçimlenmiştir. (Şekil 5.8).

Ayabakan evi üst kat planında "Toplumsal Uzaklık" sınırı olan 3.66 m. ile odaların boyutları arasında birebir ilişki gözlenmektedir. Bu ve benzeri örneklerden de anlaşılacağı üzere kişisel mekan davranışı odaların biçimlendirilmesinde ve boyutlandırılmasında etkin bir rol oynamaktadır.

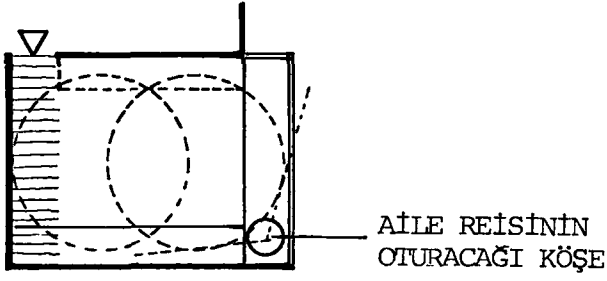
AYABAKAN EVİ (05)

Şekil 5.8. Kişisel Mekan Davranışının Geleneksel Malatya Evinde Odaların Biçimlenişi ve Boyutlandırılmasına Etkisi.

5.3.2.3. EGEMENLİK SINIRI VE DAVRANIŞI ANALİZİ

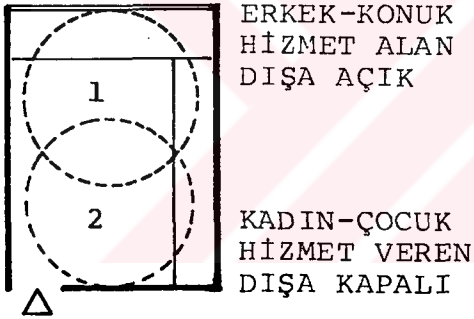
Geleneksel Türk Evi, egemenlik sınırı kavramının, karmaşık bir davranış mekanizması olarak çevre settingi ile bütünleşmesini açık bir biçimde yansıtmaktadır. Bu kavram sadece odaların biçimlenmesinde değil, genel olarak konut çevresinde güvenlik, sahip olma ve kontrol mekanizması olarak rol oynamıştır. Malatya evlerinde çok belirgin bir şekilde "Baş Oda" ayrımının yapılmamış, fakat aile reisinin odasının konuk odası olarak belirlenmiş olmasının nedeni aile reisinin kendisi ve konukları için bir egemenlik sınırı oluşturmaya, başka bir deyişle belirli bir mekan parçası üzerinde denetimin elde edilmesine dayanmaktadır. Bu noktada egemenlik sınırı kavramının ana belirleyicisinin mahremiyet oluşturma isteği olduğu da gözden kaçırılmamalıdır. Bu odalarda statüye göre yer düzenlemesi yapılmış ve farklı zonlar oluşturulmuştur. Oda girişini görebilen, girişten en uzak köşe, aile reisinin oturduğu yerdir. Bu yer genellikle ailenin diğer üyelerinin görsel olarak da denetlenebileceği odak noktasıdır (Şekil 5.9).

Mülkiyet, sahip olma ve denetim elde etme isteğinden doğan davranışlar, Geleneksel Türk Evi odalarında, mekan

Şekil 5.9. Kontrol Mekanizması Olarak "Egemenlik Sınırı Davranışı"nın Odanın Farklı Zonlarına Etkisi

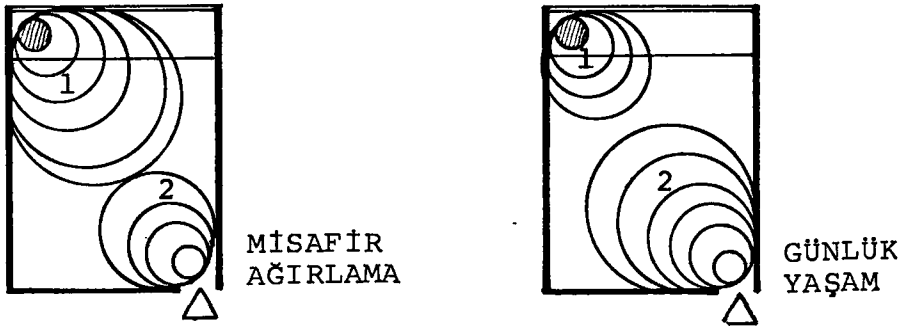
ölçüleri E.T.Hall'ün toplumsal uzaklık sınırını aşmayacak şekilde, bir egemenlik alanı oluşturmuşlardır. Kadın ve erkek, özellikle erkek konuk bir arada iken Şekil 5.10'da olduğu gibi iki farklı egemenlik alanı oluşmaktadır.

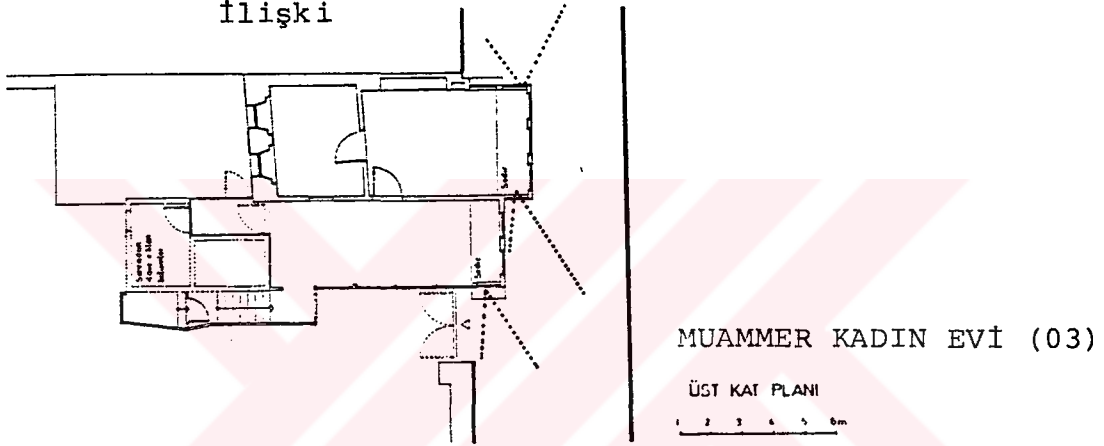
Şekil 5.10. "Egemenlik Sınırı Davranışı"nın Odaların Farklı Kullanıcı ve Fonksiyonlara Özgü Alanlara Ayrılmasına Etkisi

Bu iki ayrı bölgenin sınırları mahremiyet davranışından kaynaklanan toplumsal ilişkilere göre önem kazanarak artmakta ya da azalmaktadır. Şekil 5.11'de odada konuk varken mekanın bölgelere ayrılması ve günlük yaşam devam ederken ikinci bölge sınırlarının artması görülmektedir.

Bu noktada egemenlik sınırı ile ilgili önemli bir sonuca daha varılmaktadır. Sabit oturma ekipmanı olan sedirlerin dışa dönük olarak pencere kenarında 1.bölgede yer alması ile dış mekanın görsel denetimi sağlanmıştır (Şekil 5.12).

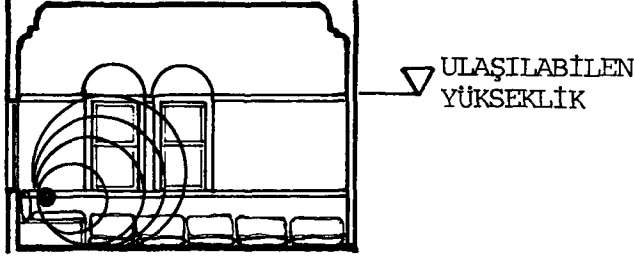
Şekil 5.11. "Egemenlik Sınırı Davranışı"-Geleneksel Türk Evi Odasının Çok Amaçlı Kullanımı Arasındaki İlişki

Şekil 5.12. "Egemenlik Sınırı Davranışı"nın Görsel Denetim Kurmadaki Etkisi

Türk Evinde, oda içinde uygulanan "kullanma alanlarının insan boyutlarının dışına çıkmaması" ilkesi Malatya Evlerinde de kapı, pencere, dolap ve yüklüklerin üst sınırı belirleyen yatay bir ahşap öge olarak ortaya çıkmaktadır. Bu eleman işlevsel açıdan bir raf olarak ele alındığında; odanın boyutu ne olursa olsun; döşemeden yüksekliği belirlirli sınırlar içinde kalmaktadır. Odaların çoğunda ise, bu ahşap eleman pervaz olarak odanın dört duvarında dönmektedir. Malatya Evlerinde bu yatay elemanlar pencere alt hizasında da uygulanmış özellikle pencere dizileri bu alt ve üst pervaz arasına dizilmişlerdir. Bu pervazların kullanımı ya da "üçüncü boyut kullanımı" mekan oluşumunda yalnızca mekan yüksekliğini etkileyen işlevsel yükseklik olarak ele alınmamalıdır. Bu özellik "Egemenlik Sınırı"

kavramı ile bağlantılıdır. Alt ve üst pervazlar insanların algısal olarak egemen olabildiği, ulaşabildiği alanı belirler. Kapı, pencere, yüklük gibi bütün iç mekan elemanları bu egemenlik alanı içinde düzenlenmişlerdir. (Şekil 5.13).

Şekil 5.13. "Egemenlik Sınırı Davranışı"nın Üçüncü Boyut Kullanımına Etkisi

Odanın bütün bu özellikleri, toplumsal ilişkileri düzenleyen, tanımlayan ve belirli bir bölge ya da mekan üzerinde denetimi, mahremiyeti sağlayan zihinsel bir süreç, bir davranış mekanizması olarak egemenlik sınırı ve davranışının çevre settingindeki görünümleridir.

5.3.3. NORMATİF ANALİZ

Bu bölümde kültürel bileşenlerle mekan arasındaki normatif etkileşimin çevre settingindeki görünümleri olan normatif kültür elemanlarının etnografik ve tarihsel yöntemlerle analizi yapılacaktır.

Türk evinin, özellikle odaların biçimlenmesi, toplum yapısının özellikleri ile sıkı sıkıya bağlantılıdır. Türk toplumunun sahip olduğu sosyo-kültürel değerler, geçmişin kültürel kalıntısını içerirler. Anadolu-Türk konutu da; Türk toplumu gibi, farklı kültürel bileşenlerin bir sentezi sonucu oluşmuştur. Orta Asya'daki göçebe yaşamı, dini inanışları ve İslam dünya görüşü Türkler gelmeden önce de bir kültürel geçmişe sahip olan Anadolu sentezini yaratmıştır. Bu kültürel sentez, kalıplaşmış, norm haline

gelmiş davranışlar ve mekan düzenleme ilkeleri olarak Geleneksel Türk Evi ve odasının biçimlenmesine, mekansal özelliklerine yansımıştır. "Yerleşmenin Tarihsel Gelişimi" alt bölümünde incelendiği gibi; kuruluş ve yaşayış bakımından Malatya'nın eski bir geçmişi vardır. Bu uzun geçmiş içinde tarihsel değişim ve olayların Malatya'nın normatif birikimi üzerinde büyük etkisi olduğu bir gerçektir.

Bu bölümde, Geleneksel Türk Evinde odaların işlevsel, yapısal ve biçimsel özelliklerine etki eden tarihsel ve kültürel olgular, gelenekler, prensipler, kurallar, uygulama kapsamında Malatya örneklemesinde saptanmaya çalışılacaktır.

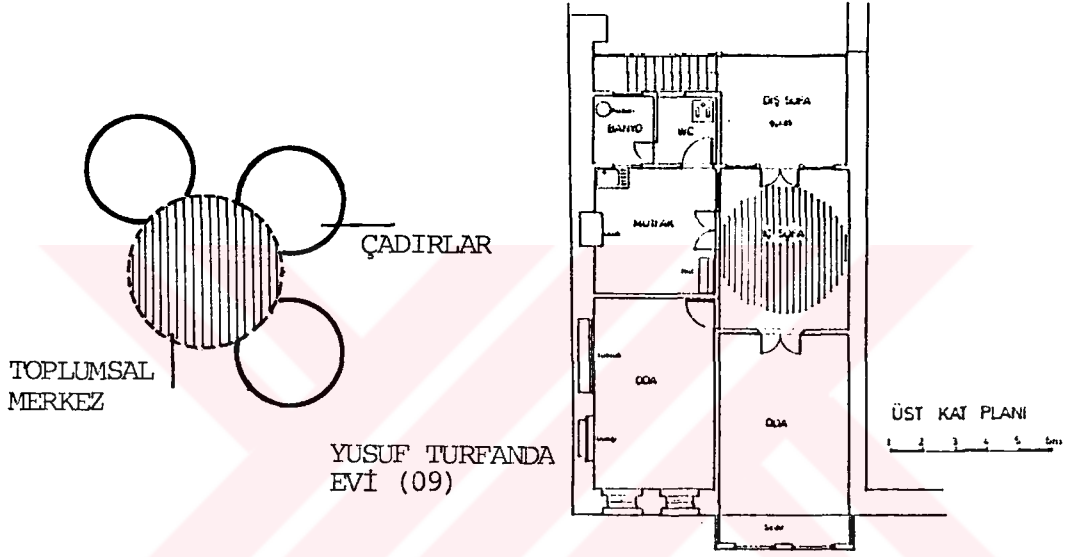
Saptanan bu normların Geleneksel Türk Evi odasında mekan oluşumuna etkilerinin uygulama datasının nesnel mekan verileri ile irdelenmesi bölüm 5.3.4. de yapılacaktır.

5.3.3.1. "GÖÇEBE YAŞAM ŞEKLİ" KÖKENLİ NORMLAR

Türk evi kavramının kökenleri göçebelik dönemine kadar uzanmaktadır. Orta Asya'daki bu yaşam şeklinin bazı özellikleri, toplumsal inanış ve gelenek haline gelmiş; Türklerin Anadolu'ya yerleşmesi ile Anadolu-Türk Sosyo-Kültürel sentezinin oluşmasında büyük etken olmuştur.

O devirdeki Asya steplerinin yaşamaya elverişsiz doğal koşulları sürekli yer değiştirme gereksinimini ortaya çıkarmış, bunun sonucu olarak da topraktan "Bağımsız Mekan" ve "Soyut Çevre" kavramları oluşmuştur [76]. Yaşama mekanının doğadan koparılması ile "İçe Dönüklük ya da Dışa Kapalılık" şekline dönüşen bu kavramlar, Orta Asya yaşam şeklinin en önemli özelliği olan büyük aile kavramı ile birlikte, Türk Evi ve çevresinde "Orta Mekan" kavramı olarak belirlemiştir.

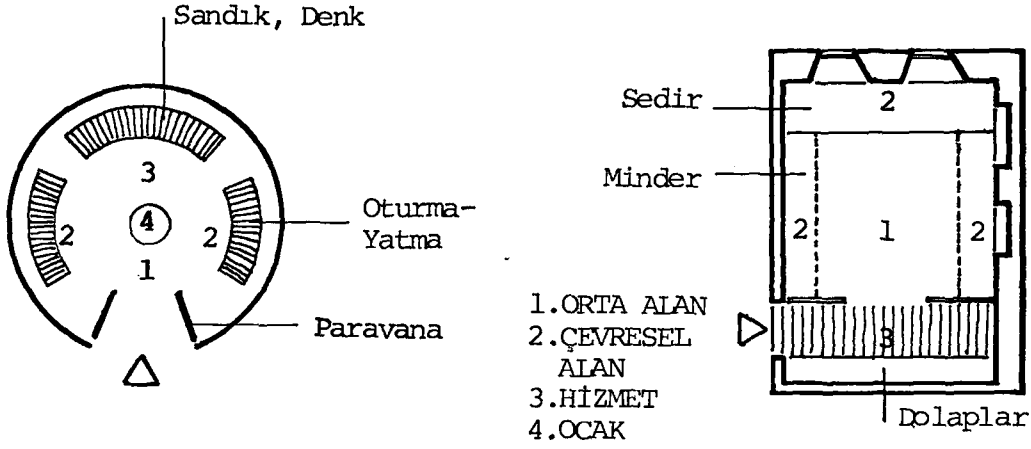
Göçebelikte yan yana düzenlenen yaşama birimleri olan çadırlar ile yapı içinde odaların sofa etrafında toplanması "Orta Mekan" kavramının normatif görünümüdür. Yapı içindeki odaların sofayla ilişkileri çadırdaki tek yaşama birimlerinin orta alan ilişkilerine eş olarak görülmektedir [77] . Bu ilişki oda ölçeğinde orta alanın oluşması ve kullanımına da yansımıştır. Şekil 5.14'de çadırların bir araya gelişi ve evin yaşama birimleri ve birimler arası ortak alan karşılaştırılması verilmektedir.

Şekil 5.14. "Orta Mekan" Kavramının Çadır Düzeni ile Geleneksel Türk Evi Sofa-Oda İlişkisindeki Görünümleri

Yaşama birimleri olarak gelişen ve biçimlenen çadırlarda yaşama koşullarına bağlı olarak kesin bir iç düzen oluşmuştur. Orta-Asya çadırının iç düzeni ve genel görünümü [77] ile Türk Evi odasının genel düzeni ve kullanma biçimi karşılaştırıldığında her iki yaşama birimi arasında öz açısından büyük benzerlik ortaya çıkmaktadır (Şekil 5.15).

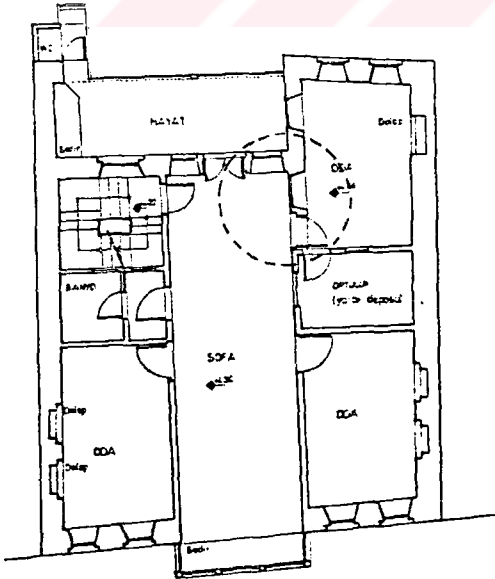
Göçebe yaşamından kaynaklanan bu "sınırlayıcı, koruyucu bir yaşama çevresi" kavramı, Türk Evi mekan düzeni ile birlikte sokak örüntülerini de etkilemiştir. Konut, avlu, çıkmaz sokak, sokak ve meydan ilişkisi bir toplumsal merkez etrafına toplanan mekan kavramının şehir ölçeğine

Şekil 5.15. Orta Asya Çadırı ile Türk Evi Odası Kullanım Düzeninin Karşılaştırılması

yansımasıdır. İçe dönüklük açısından bakıldığında çıkmaz sokak örüntüsü evlerin, orta mekanları olan sofalar ve odalardaki orta alan arasında büyük bir ilişki görülmektedir.

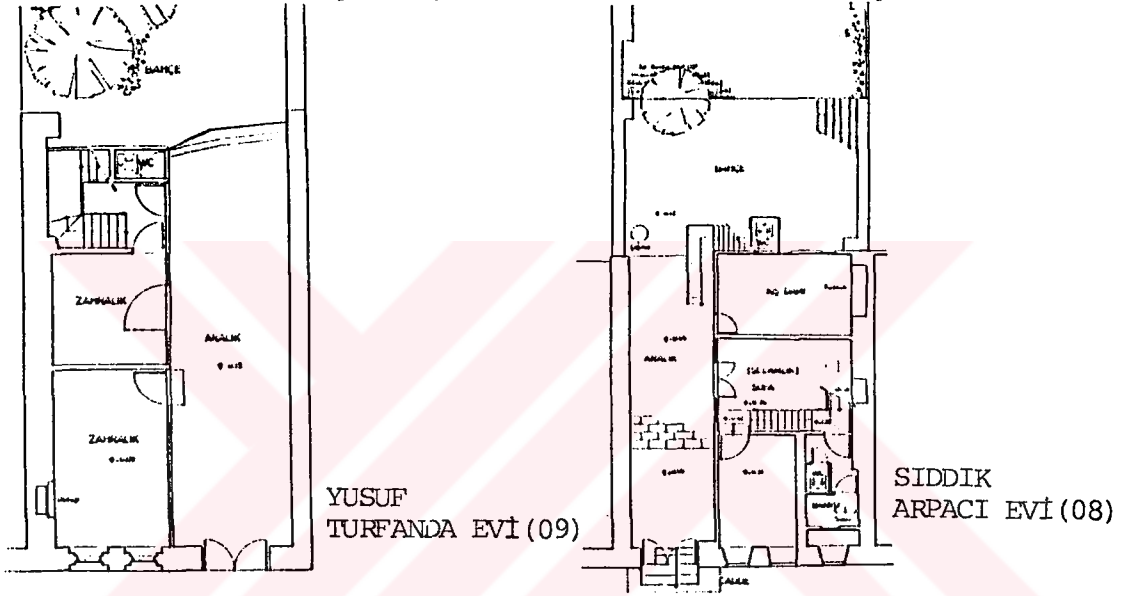
"İçe Dönüklük" normu odaların, sofanın etrafına toplanmasına etken olmuş, odaların dışarıya değil, içe yönelmesi ise Malatya evlerinde sofalara açılan pencereleri oluşturmuştur (Şekil 5.16).

KURREZADE EVİ (04)

Şekil 5.16. "İçe Dönüklük" Normatif Değerinin Malatya Geleneksel Türk Evinde Orta Alan Biçimlenişine Etkisi

"Bağımsız Mekan" kavramı göçebelikten yerleşik düzene geçildiğinde devam etmiş; yaşanan kat topraktan koparılacak; yaşama birimleri olan odalar birinci katta düzenlenmiştir. İncelenen örneklerde de bu özellik belirgin bir şekilde ortaya çıkmış; bahçe ya da avlu zemin kat ile iç içe girerek "Aralık" diye isimlendirilen yarı açık mekanlar oluşmuştur. Böylece zemin kat, üst katın doğal çevre ile bağlantılarını gerçekleştiren geçiş mekanı olmuştur. Şekil 5.17 de görüldüğü gibi incelenen bütün örneklerde bu özellik çok açık bir şekilde ortaya çıkmıştır.

Şekil 5.17. "Bağımsız Mekan" Kavramının, Malatya Geleneksel Türk Evi Plan Kurgusuna Etkisi

Göçebelik düzeninin Türk Evi odalarının iç düzenine direkt olarak yansıyan diğer özellikleride; taşınabilen, halı, kilim, keçe gibi alt örtü; yatak, sandık, sedir gibi iç mekan elemanı; aynı ortamın gün içinde farklı eylemler için kullanılabilmesi gibi esneklik olarak betimlenebilir.

Geleneksel Türk Evinde, gündüz toplanıp gece serilen yataklar, sedirlerin üzerine ya da yere yerleştirilen minderler, bu özelliklerin biçimsel sonuçlarıdır. Çadırda, sandıkların, yatakların bulunduğu alan, odada kapalı kullanım alanı olan dolap ve yüklüklere dönüşmüştür. İncelenen örneklerde yatakların depolandığı "Örtülük" denilen mekanlara da rastlanmıştır. Özetlenirse, Türklerin Orta

Asya'daki göçebe yaşamlara Anadolu-Geleneksel Türk Evinin kullanım biçimini büyük ölçüde etkilemiştir.

5.3.3.2. ORTA ASYA İNANÇLARI VE İSLAM DÜNYA GÖRÜŞÜ KÖKENLİ NORMLAR

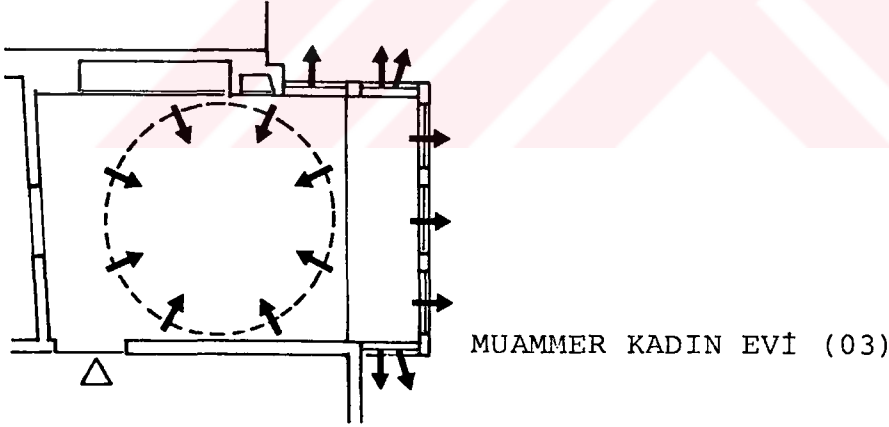
Anadolu Türk kültürünün oluşmasında ve Türk Evinin biçimlenmesinde Orta Asya inançlarının manevi dünya ait eğilimlerinin büyük etkisi olmuştur. Şaman, Buda ve Mani inançlarının Anadolu Türk Evi tipinin ortaya çıkmasında çok belirli bir etkisi olmamasına rağmen bütün bu inanışların ortak özelliği olan, insanın doğa koşullarına boyun eğmesi ve kendini yakın çevresi içinde izole etmesi başka bir deyişle ruhi ve maddi kapanış, Türk evinin ve odasının oluşmasındaki dışa kapanma özelliğinde ortaya çıkmaktadır [76] . Böylece Orta Asya inançlarındaki mahremiyet kavramı içe dönük bir ikamet yaşam şeklinin gelişmesine etken olmuştur (Şekil 5.18).

Şekil 5.18. "Dışa Kapalılık" Normunun Oda Biçimlenmesine Etkisi

Türk Evinin ve odalarının temel düzeninin kuruluşunda İslam Dünya görüşünün de önemli etkileri olmuştur. Türkler İslamı benimsedikten sonra Anadolu'ya gelmişler ve yerleşme düzenine geçmeye başlamışlardır. Bu ortam içinde, "Göçebelik Kavramı" İslam inançları ve Anadolu'nun verileriyle belli bir oran içinde birleşerek, yeni bir yaşama kavramı ve biçimini ortaya çıkarmıştır [77] . K. Söylemez-oğlu'na göre, Türklerin İslam dinine yatkınlığı Asya inançlarındaki manevi kavramlarla İslam tasavvufu

arasındaki benzerlikten kaynaklanmaktadır [76]. Gerek Orta Asya inançlarında; gerekse İslam Tasavvufunda manevi tatmin ve iç yaşantı arayışı vardır. Bu gerçek, Anadolu Türk Kültürünün İslam tasavvufunun Orta Asya inançlarına benzeyen prensiplerinden etkilendiği sonucunu vurgulamaktadır. Böylece, Orta Asya inançlarını ve geleneklerini İslam dini ile birleştiren sosyal sentez içe dönük bir yaşantı ve dış ilişkilerdeki kısıtlı çözümler olarak özetlenebilir. Bu içe dönük yaşantı ise sadece ev içi yaşamını sokaktan gizlemek ve şimdiye kadar alışlagelmiş bir kanıyla kadınları yabancılardan saklamak amacıyla değil, Türklerin, kendi inançları sonucu yarattıkları özel çevreye varma çabasının sonuçlarıdır[76] . Malatya Evlerinde de incelenen örneklerde gözlemlendiği gibi odalarda pencere dizileri ve çıkma yapılarak sokak perspektifi sağlanmıştır. Şekil 5.19'daki örnekte görüldüğü gibi, odalardaki bu biçimlenme Türk Evinin sokakla birlikte yaşadığını ortaya koymaktadır. İslam dininin kurallarına göre, iç hayatın mahremiyetini sağlayan kafesler Malatya Evlerinde kullanılmamıştır.

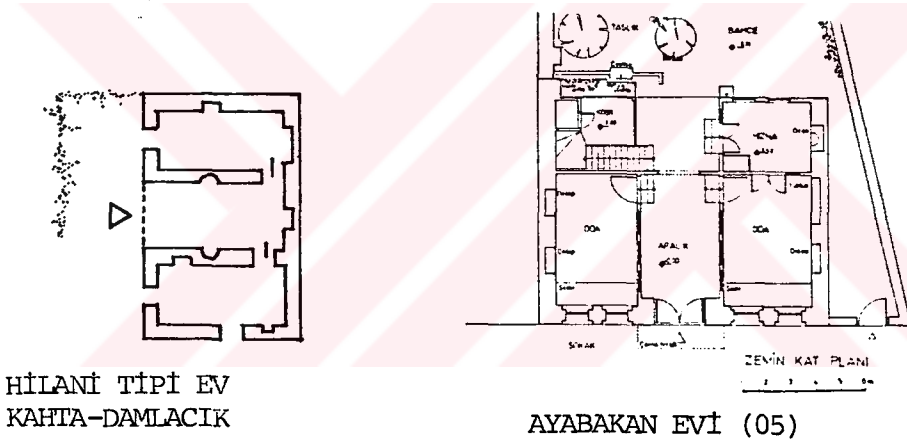
Şekil 5.19. "İçe Dönüklük" Normatif Değerinin Dış İlişki Kurma Düzenine Etkisi

5.3.3.3. TÜRKLERDEN ÖNCEKİ ANADOLU KONUT GELENEĞİ KÖKENLİ NORMLAR

Türkler gelmeden önce, Anadolu toprakları kurumlaşmış bir kent ve köy düzenini barındırmaktaydı. Bu düzen Türkler tarafından İslam dini kurallarına, Türk örf ve geleneklerine uyarlanmış, böylece konut örüntüsünde bir bireşim söz konusu olmuştur [73].

Daha öncede açıklandığı gibi Osmanlı dönemi Anadolu'sunu sosyo-kültürel farklılıklar açısından iki ana bölgeye ayıran Kazmaoğlu ve Tanyeli'ne göre de Malatya'yı da içine alan geçiş bölgesindeki Geleneksel Türk Evleri Anadolu'nun eski kültürlerinden devr alınan gelenekleri açıkça göstermektedir [78] .

Örneğin, Doğu Anadolu'da çok yoğun bir biçimde bulunan Hilani tipi evlerin, ön yüzü dışa açık bir orta mekan ve ona açılan iki yanındaki odalardan oluşan "Tekrarlanan Yaşama Birimi" normu, Malatya Geleneksel Ev kurgusunun özünü oluşturmaktadır. Şekil 5.20'de bu benzerlik açıkça gözlenmektedir.

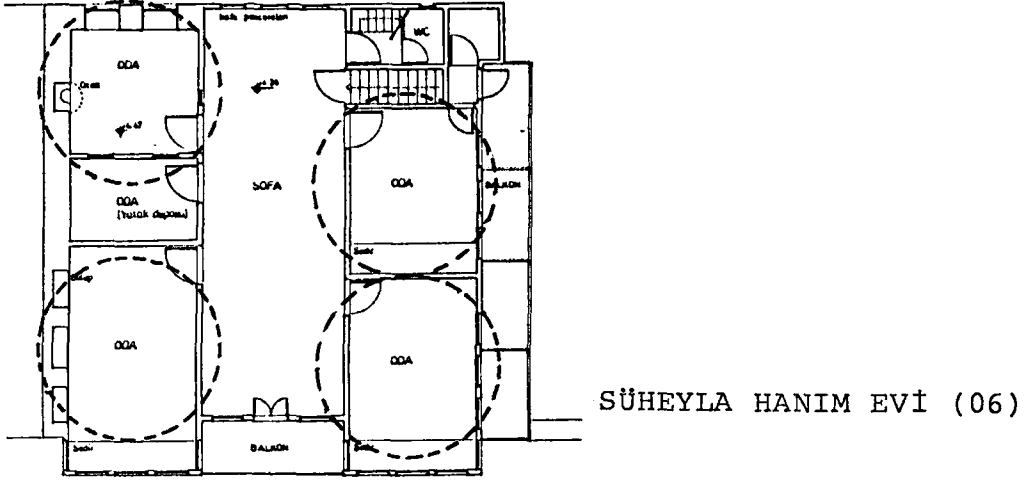

Şekil 5.20. Hilani Tipi Evlerdeki "Tekrarlanan Yaşama Birimi" [82] Normunun Malatya Geleneksel Türk Evinin Oluşumuna Etkisi

M.Ö. 1000 tarihlerinde Malatya, Zincirli ve Kargamışta kurulan ufak Hitit prenslikleri, Suriye çöllerinden gelen göçebe Arami toplulukları ile kaynaşmış, aynı devirde yukarı Fırat'tan gelen Mitanni'lerde Arami - Hitit karışımına katılmışlardır [83].

Bu kültürlerin etkili olduğu, İç Batı, Orta, Güneydoğu ve Doğu-Anadolu'daki eski kültür katlarında ortaya çıkarılan konut birimlerini inceleyen M. Erdim, insan yaşamını simgeleyen öğelerden olan bu birimlerin geleneksel konuttaki

Şekil 5.23'de ise bu çekirdek yaşama birimlerinin tekrarından oluşan tipik bir yaşama katı örneği görülmektedir.

Şekil 5.23. Geleneksel Türk Evinde Çekirdek Yaşama Birimlerinin Tekrarından Oluşan Yaşama Katı Örneği

İrdelenen bu özellikler, çekirdek birimin tekrarlanması ve bu yaşama birimine bağlı ikinci bir mekanın oluşması kavramları ile Geleneksel Malatya Evi ve Geç Hitit konutu arasındaki mikro ve mezo ölçekteki benzerlikleri ortaya koymaktadır.

Özetle, yukarıda yapılmaya çalışılan normatif analizler, Malatya Geleneksel Türk Evi biçimlenmesini etkileyen normların farklı kültürel bileşenlerin bir sentezi sonucu oluştuğunu göstermektedir. Değişik kökenlere dayanan normlar tarihsel süreç içinde birbirlerinden etkilenecek kalıplaşmış mekan düzenleme ilkeleri olarak odanın mekansal özelliklerine yansımıştır. "Göçebe Yaşam Şekli" ve "Orta Asya İnançları", "İslam Dünya Görüşü", Anadolu'nun "Türk - ler Öncesi Konut Geleneği" ile birleşerek yeni bir yaşam kavramını oluşturmuştur. Tablo 5.3'de normlar ve kökenleri arasındaki ilişkiler görülmektedir.

Tablo 5.3. Malatya Geneleksen Türk Evinde Normatif Değerler ve Kültürel Kökenleri

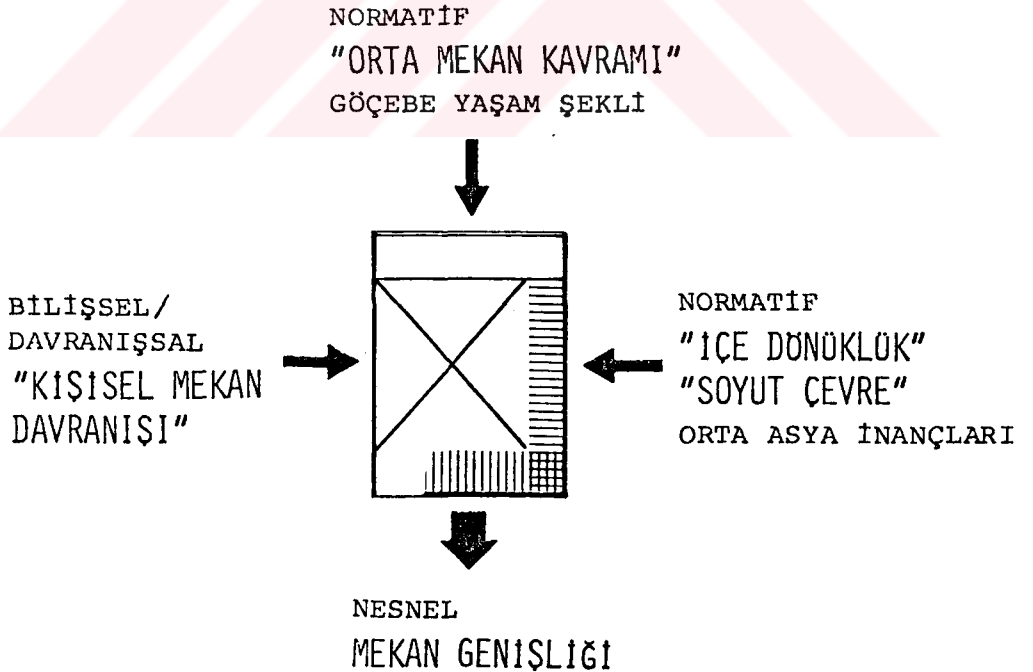
NORMATİF DEĞERLER	KÜLTÜREL KÖKENLERİ			
	GÖÇEBE YAŞAM ŞEKLİ	ORTA ASYA İNANÇLARI	İSLAM DÜNYA GÖRÜŞÜ	ANADOLU KONUT GELENEĞİ
BAĞIMSIZ MEKAN KAVRAMI	■			
SOYUT ÇEVRE KAVRAMI	■	■	■	
İÇE DÖNÜKLÜK DİŞİ KAPALILIK	■	■	■	
ORTA MEKAN KAVRAMI	■			
ÇEKİRDEK BİRİM (Tekrarlanan Birim)	■			■
TAŞINABİLİR YAŞAM DÜZENİ	■			

5.3.4. NORMATİF, BİLİŞSEL-DAVRANIŞSAL VE NESNEL ÇEVRE ANALİZLERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI

Uygulama çalışmasının son adımı analiz sonuçlarının karşılaştırılarak yorumlanmasıdır. Gerek normatif, gerekse bilişsel-davranışsal analizleri, bir önceki bölümde de vurgulandığı gibi birbirinden bağımsız olarak gerçekleştirmek olanaksızdır. Mahremiyet, kişisel mekan ve egemenlik sınırı kavramları birbirleriyle ilişkili davranış mekanizmaları olarak çevre settingine yansımaktadır. Ayrıca, kültür bileşenlerinin bu mekanizmalar aracılığı ile mekanı etkilemesi de zihinsel ve davranışsal süreçlerden geçmeden mekanı normatif olarak etkilemesinden bağımsız olarak ele alınamaz. Bu nedenle çevre settingindeki ortak görünümünün saptanması için, davranışsal mekan verileri nesnel mekan verileri ile karşılaştırılarak incelenecektir.

- Orta Asya inançlarının soyut bir çevre yaratma amacı ve dış dünyaya maddi, manevi kapanış, Orta Asya Çadır geleneğinin toplumsal merkez oluşturma gereksinimi ile birleşerek "dışa kapalılık" prensibinin kültürel temellerini oluşturmuştur. "Dışa Kapalılık" ya da "İçe Dönüklük" olarak tanımlanan bu prensip Geleneksel Türk Evindeki orta mekan fikrini ortaya çıkarmıştır.

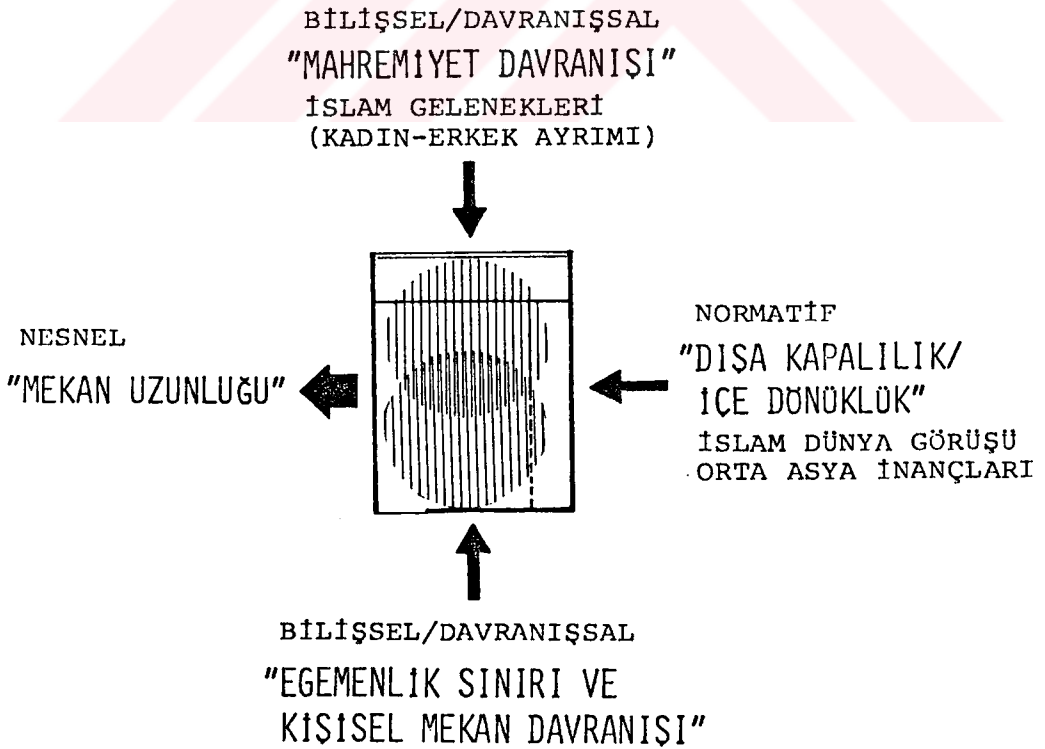
Mahremiyet davranışından kaynaklanan ve toplumsal ilişkilere göre artan ve azalan iki farklı mekan zonunun kişisel ve toplumsal uzaklık mesafeleri içinde kalması ile de Geleneksel Türk Evindeki orta mekan kavramı, odalarda çok amaçlı bir orta alana dönüşmüştür. Anlatılmaya çalışılan bu etkileşimler ve çeşitli faktörlerin farklı etkileşim süreçlerinden geçerek oluşturduğu "Orta Alan" kavramı ise Geleneksel Türk Evi odasının genişliğinin belli ölçüler içinde kalmasını sağlamıştır Şekil 5.24.

Şekil 5.24. Mekan Genişliğine Etki Eden Bilişsel-Davranışsal ve Normatif Veriler

Nesnel mekân analizinde incelenen örneklerde mekân genişlikleri 2.45 ve 3.91 m. arasında değişmekte ve 3.40 m'lik bir ortalama değer göstererek 3.00 m. ile 4.00 arasında yoğunlaşmaktadır. Bu sonuç mekân genişliğinin, E.T. Hall tarafından verilen "Toplumsal Uzaklık" sınırı olan 3.66 m. civarında kaldığı savını da doğrulamaktadır.

- İslam Dünya görüşünden kaynaklanan mahremiyet davranışı mekân içindeki bölünmelere neden olmuş; içe ve dışa dönük, kadına ve erkeğe ayrılan iki bölgenin oluşmasını sağlamıştır. Bu bölgelerdeki mülkiyet, sahip olma, denetlenme isteğinden doğan egemenlik sınırı yine toplumsal ilişki alanı sınırları içinde kalmış ve bu iki bölgenin birbirini içine girmesine neden olmuştur. Diğer taraftan Orta Asya inançlarından kaynaklanan "Dışa Kapanlılık" ya da "İçe Dönüklük" prensibi mekanın derinliğinin artırılarak odanın dışa kapanması ile yerine getirilmiştir Şekil 5.25.

Şekil 5.25. Mekan Uzunluğuna Etki Eden Bilişsel-Davranışsal ve Normatif Veriler

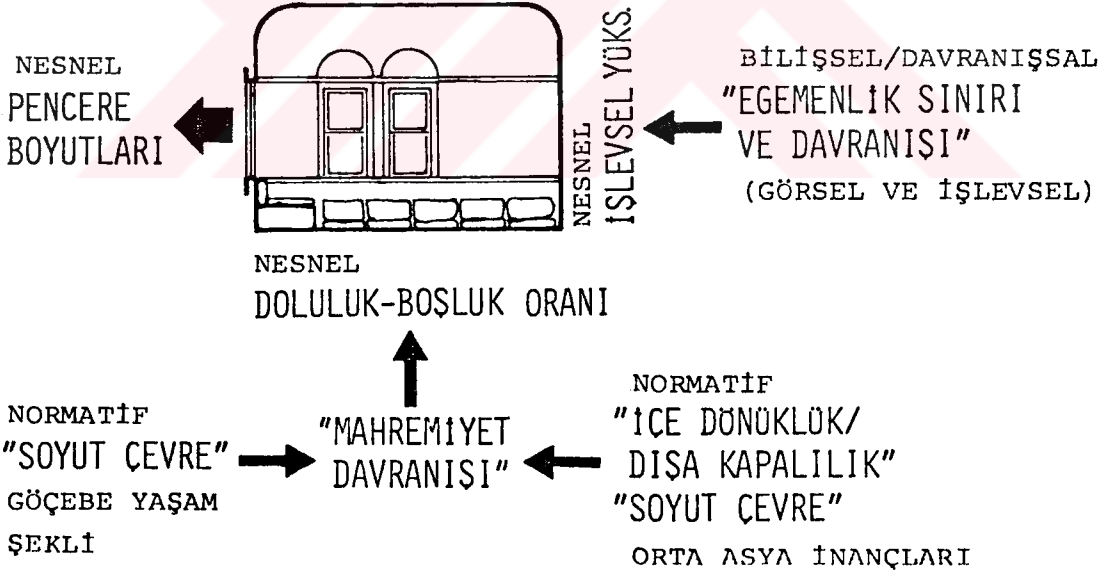
Nesnel veri analizlerinden elde edilen sonuçlara göre mekân uzunluğu 4.10 ile 7.60 alt ve üst sınırları arasında kalmış, 5.00 ile 6.00 m. arasında yoğunlaşarak aritmetik ortalama olarak 5.56 m'lik bir değer göstermiştir. Mekân uzunluğunun alt limitinin 4.10 m.'lik bir değerle maksimum toplumsal uzaklık (3.66 m.) sınırından fazla olması; üst limitin ise 7.60 m.lik bir değerle bu sınırın yaklaşık iki katı (3.66×2) olması; iki ayrı mekân zonu ve toplumsal uzaklık kavramının mekân uzunluğu ile ilişkisini açıkça göstermektedir. Mekân genişliğinin mekân uzunluğuna oranının 0,50 ile 0,65 arasında kalması ve aritmetik ortalamasının 0,62 olması da bu savı doğrulamaktadır.

- Uygulamada yer alan odaların % 87'sinde işlevsel yükseklik olarak saptanan pervaz ya da raf yükseklikleri 1.81 m ile 2.51 m. arasında değişmektedir. 2.10 ile 2.30 m. arasında toplanarak 2.23 m.lik aritmetik ortalama gösteren bu yükseklikler egemenlik sınırı ve davranışı ile bağlantılıdır. Üst pervaz ve raf sınırları insanların görsel olarak egemen olabildikleri ve ulaşabildikleri psikolojik ve işlevsel bir egemenlik belirlemektedir. İşlevsel yüksekliğin mekân yüksekliğine oranının 0.55 ile 0.65 arasında yoğunlaşması ve 0.60 ($2/3$) lik bir ortalama değer göstermesi ise mekân yüksekliği ile etkililiğini ortaya koymaktadır.

Yüksekliklerle ilgili olarak ulaşılan diğer bir sonuç ise uygulamada yer alan odaların iç doluluk-boşluk oranlarının belli bir değeri geçmemesidir. Bu oranın 0.10 ile 0.40 arasında yoğunlaşması ve 0.26'lık bir ortalama değer vermesi odaların dışa kapalılığını bir kere daha vurgulamaktadır. Bu sonucun nedenleri ise, Malatya Evlerinde iç-dış mekan biçimlenmesinde yapı sistemlerinden önce, mahremiyet kavramının ön plana çıkmasıdır. Göçebe yaşamı ve Orta Asya inançlarından kaynaklanan soyut bir çevre yaratma amacı ve "içe dönüklük" bu mahremiyeti oluşturmuştur.

Dışa kapalılığın islamiyetteki kadının dışardan gizlenmesi davranışından çok, yukarda anlatılan etkenlere dayandırılmasının nedenlerinden biri de uygulama örneklerinde, İslam Kurallarını yerine getirmek için Geleneksel Türk Evlerinde olduğu gibi pencerelerin önüne konulan kafeslere rastlanılmamasıdır.

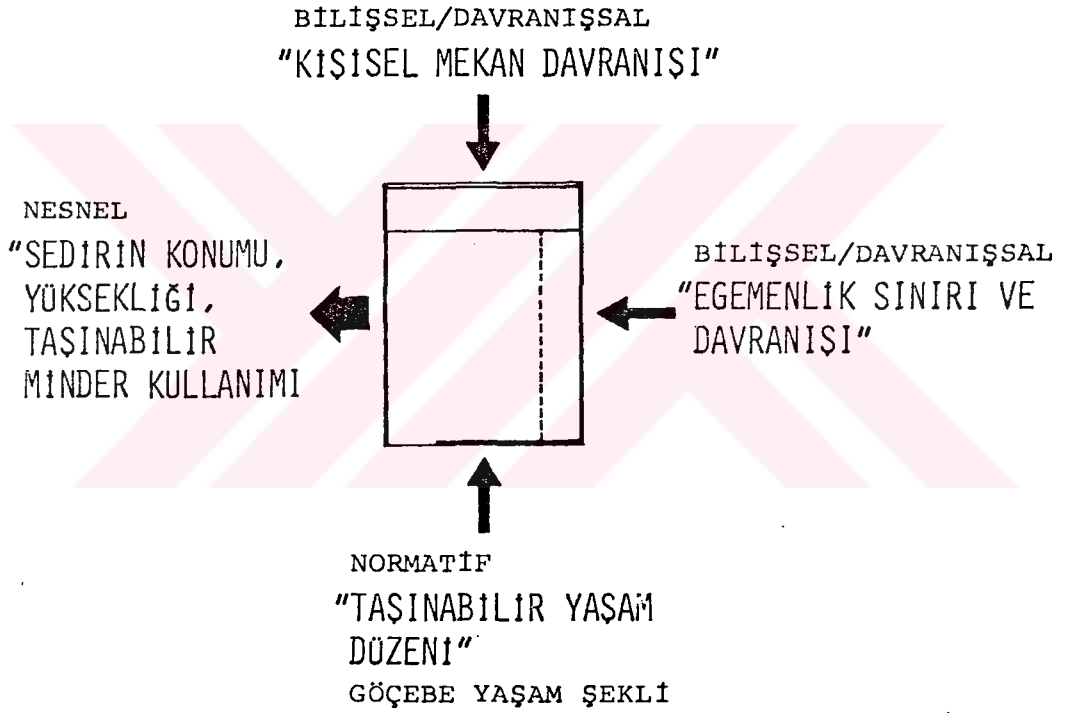
Egemenlik sınırı davranışı ile işlevsel yükseklik arasındaki ilişki pencere yüksekliklerinde de etken olmuştur. Pencere parapet yüksekliği, oturan bir kişinin dışarıyı rahatça görebilecek, görsel hakimiyetini sağlayacak yüksekliktedir. İncelenen örneklerde, pencere parapet yükseklikleri 0.45 ile 0.95 m. arasında çeşitli değerler almakta; 0.78 m.lik bir aritmetik ortalama vermektedir. Pencerenin üst yüksekliği de görsel ve algısal egemenlik sınırı, yani daha önce verilen işlevsel yükseklik sınırları içindedir.

Şekil 5.26. Pencere Boyutları, İşlevsel Yükseklik ve Doluluk Boşluk Oranlarına Etki Eden Bilişsel-Davranışsal ve Normatif Veriler

Mekân yüksekliği, işlevsel yükseklik, doluluk boşluk oranları ile ilgili ulaşılan sonuçlar Şekil 5.26'da özetlenmektedir.

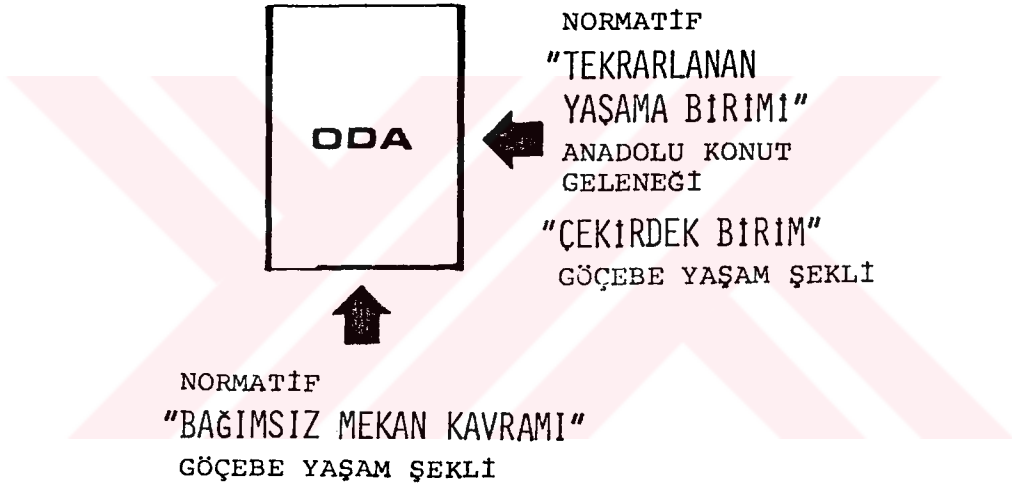
- İncelenen örneklerin hepsinde, bir duvar boyunca pencere kenarına yerleştirilmiş sabit oturma ekipmanı olan sedirler ve sedirlere dik olarak yere yerleştirilmiş, taşınabilir minderler olması, Malatya Evlerinde oturma eyleminde belirli bir ekipman düzeni olduğunu göstermektedir. Sedirin döşemeden yükseltilerek pencere kenarında yer alması aile reisinin ya da büyüğünün girişten uzak en üst köşeye oturması ile tüm mekâna aynı zamanda da dış dünyaya görsel olarak egemen olmasını sağlamıştır.

Şekil 5.27. Sedirin Konumu, Yüksekliği, Taşınabilir Minder Kullanımına, Bilişsel-Davranışsal ve Normatif Verilerin Etkisi

Ayrıca, göçebe yaşam şeklinden kaynaklanan "taşınabilir yaşam düzeni", orta alan çevresindeki kişisel ve toplumsal uzaklıklarla ilişkili mekan gereksinimi ile birleşerek Geleneksel Türk Evinde taşınabilir minder kullanımını devam ettirmiştir.

- Mekan analizlerinde ulaşılan diğer bir önemli sonuç ise; Türklerden önceki konut geleneğinin oluşturduğu "Tekrarlanan Yaşama Birimi" normu ile göçebe yaşam şeklinden kaynaklanan "Çekirdek Birim" normunun, üst üste düşmesi ve, bu normun göçebe yaşam şeklinden kaynaklanan "Bağımsız Mekân Kavramı" ile birleşerek Malatya Geleneksel Türk Evindeki çekirdek birim olan üst kat odalarının oluşmasıdır.

Şekil 5.28. Üst Kat Odalarının Oluşmasına Etki Eden Normatif Değerler

5.4. BÖLÜMÜN SONUÇLARI

Bu bölümde, kullanıcısı aynı kültür grubundan olan konut tasarım kriterleri ve ilkelerinin geliştirilmesi için bir önceki bölümde geliştirilen yöntemin üçüncü adımı olan çevre settingi analiz modelinin Malatya Geleneksel Türk

Evlerinde uygulanması yapılmış, modelin işlerliği sınanmıştır.

İlk alt bölümde, araştırma kapsamını belirlemek amacıyla; Geleneksel Türk Evinin seçilme nedenleri ve örneklemenin yapıldığı Malatya Geleneksel Türk Evleri tanıtılmış ve mekân olarak Geleneksel Türk Evi Odasının seçilmesindeki etkenler tartışılmıştır. Bundan sonra, modeli oluşturan analizlere uygun olan araştırma yöntemleri ele alınmış ve niteliksel ve niceliksel yöntemler irdelenmeye çalışılmıştır. Daha sonra ise saptanan çevre settingi analizleri yapılmaya çalışılmış; nesnel çevre, normatif ve bilişsel-davranışsal analizler sonucunda elde edilen bilgiler, karşılaştırılarak, değerlendirilmeleri yapılmıştır.

Yapılan uygulama çalışması sonucunda, kültür bileşenlerinin fiziksel çevredeki görünüşleri olan normatif kültür değerleri, mahremiyet, kişisel mekân, egemenlik sınırı ve davranış kavramlarının, tasarıma yansıyan önemli sosyo-kültürel ve psikolojik veriler olduğu doğrulanmıştır.

BÖLÜM 6. SONUÇ

"Giriş" ve "Problemin Belirlenmesi" bölümlerinde, bu çalışma ile ulaşılmak istenen amaçlar özetlenmişti. Bu bölümde ise, tezin bu amaçları ne ölçüde gerçekleştirdiği incelenerek; varılan sonuçlar belirtilmektedir.

- Tezin ilk hedefi insan-çevre ilişkilerinin mimari tasarımda teori-uygulama bağının kurulmasını sağlayacak somut bir yöntemin ortaya konulması idi. Bu amaçla tasarım ilkelerinin saptanmasında kullanılabilecek bir yöntem geliştirilerek; teorik ve soyut bir etkileşim sistemi bileşenleri yerine; onların somut görünümleri olan çevre settinginin normatif, bilişsel-davranışsal, nesnel analizleri ile sağlıklı bir veri tabanının oluşturulması sağlanmıştır.
- Tezin ikinci hedefi kültürel faktörler ve konut mekanı arasındaki ilişkinin sistemleştirilmesiydi. Bunun için nesnel çevre, kültür ve psikolojik süreçlerden oluşan sistem bileşenleri çözümlenerek "Kültür - Davranış-Konut Mekanı Etkileşim Sistemi" somutlaştırılmıştır. Bu çözümleme ile tasarım için uygulama değeri olan verilerin elde edilmesinin yanı sıra; tasarım kalitesini arttıracak, güçlendirecek kavramların ortaya konulması da gerçekleştirilmiştir. Mahremiyet; Kişisel Mekan Egemenlik Sınırı gibi bu kavramlarının, konut mekanının etkileri bir kere daha doğrulanmıştır.
- Geliştirilen bu yöntemin sınanması amacıyla, Malatya Geleneksel Türk Evleri üzerinde yapılan uygulama çalışmaları sonunda ise; Mahremiyet, Kişisel Mekan, Egemenlik Sınırı gibi davranış mekanizmalarının; Göçebe Yaşam Şekli, Orta Asya İnançları, İslam Dünya Görüşü, Anadolu

Konut Geleneğinden kaynaklanan "Bağımsız Mekan", "Soyut Çevre", "İçe Dönüklük - Dışa Kapalılık", "Orta Mekan", "Tekrarlanan Çekirdek Birim", "Taşınabilir Yaşam Düzeni" şeklinde somutlaşan "Normatif Kültür Değerleri" ile birleşerek, Türk Evi Mekanının, en, boy, yükseklik, işlevsel yükseklik, doluluk-boşluk oranı, pencere - kapı boyutları gibi nesnel özelliklerini nasıl belirlediği vurgulanmıştır.

Özetle bu tez karmaşık insan - çevre ilişkilerinin sistematik analizlerine yönelerek, özellikle "Kültür-Davranış-Mekan" etkileşimi Özüne dayanan uygun konut tasarımlarını gerçekleştirme çabasında ileriye doğru atılan bir adım niteliği taşımaktadır.

KAYNAKLAR

- [1] PROSHANSKY, H.W., ALTMAN, I., Overview of the Field, W.P. White (derleyen), Resources in Environment and Behaviour, Washington D.C: American Psychological Association, 1979.
- [2] MOORE, G.T., TUTTLE, D.P., HOWELL, S.C., Environmental Design Research Directions, Process and Prospects, New York: Praeger Publishers, 1985.
- [3] RAPOPORT, A., An Approach to the Construction of Man-Environmental Theory, s.124, W.F.E. Preiser, (derleyen), Environmental Design Research Vol. II, Stroudsburg Pa.: Dowden, Hutchinson and Ross Inc., 1973.
- [4] GANS, H.J., The Urban Villagers, New York: Free Press, 1959.
- [5] BARKER, R.G., Ecological Psychology: Concepts and Methods for Studying the Environment of Human Behaviour, Stanford, Calif.: Stanford University Press, 1968.
- [6] SAARINEN, T.F., Environmental Planning: Perception and Behavior, Boston: Houghton-Mifflin, 1976.
- [7] STOKOLS, D., Origins and Directions of Environment, Behavioral Research, D. Stokols (derleyen), Perspectives on Environment and Behavior: Theory, Research and Applications, New York: Plenum, 1977.
- [8] "Aracı" ya da "Ara Süreçler" terimi "Mediating Processes" karşılığı kullanılmıştır. Bakınız; ENÇ, M., Ruhbilim Terimleri Sözlüğü, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1980.
- ARIK, A., Öğrenme Psikolojisi, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Psikoloji Bölümü 1987-1988 Ders Notları.
- [9] YÜREKLİ, H., İnsan Davranışları ve Çevre İlişkilerine Bağlı Olarak Çevrenin Korunması ve Geliştirilmesi İçin Bir Metod Önerisi, İstanbul: Doktora Tezi, İ.T.Ü. Mimarlık Fakültesi, 1980.
- [10] RAPOPORT, A., Thinking About Home Environments, s.255-286, C.M. Werner, (Derleyen), Home Environments: Human Behavior and Environment, Advances in Theory and Research Vol 18

New York: Plenum, 1985.

- [11] ALTMAN, I., Some Perspectives on the Study of Man-Environment Phenomena, s.27-37, H.M.Proshansky, W.H. Ittelson, G. Rivlin (Derleyenler), Environmental Psychology-People and Their Physical Settings, Holt, Rinehart and Winston, 1976.
- [12] RAPOPORT, A., Culture and Built Form, A Reconsideration, s.168, D.G. Saile (Derleyen), Architecture in Cultural Change, Built Form and Culture Research, Kansas: University of Kansas, 1985.
- [13] DOWNS, R.M., STEA, D., (Derleyen), Image and Environment (Cognitive Mapping and Spatial Behavior), Chicago: Aldine, 1973.
- [14] MOORE, G.T., GOLLEDGE, R.G., (Derleyen), Environmental Knowing: Theories, Research and Methods, Stroudsburg, Pennsylvania: Dowden, Hutchinson and Ross. Inc., 1976.
- [15] RAPOPORT, A., Human Aspects of Urban Form, Oxford, England: Pergamon Press, 1977.
- [16] SHAFER, E.L., Natural Landscape Preferences: A Predictive Mode, s.1-19, Journal of Leisure Research, Vol.1 (Winter), 1969, Yürekli, H., y.a.g.e., 1980, s.11'den akt.
- [17] LYNCH, K., The Image of the City, Cambridge, Mass.: M.I.T. Press, 1960.
- [18] BARKER, R.G., WRIGHT, H.F., Methods in Psychological Ecology: A Progress Report, Topeka, Ray's Printing Service, 1950.
- [19] WICKER, A.W., Behavior Settings Reconsidered, s.614-615, D. Stokols, I. Altman (Derleyenler), Handbook of Environmental Psychology Vol.1, New York: John Wiley and Sons, 1987.
- [20] HALL, E.T., The Silent Language, Greenwich: Fawcett Publications, 1969.
- [21] BERRY, J.W., Ecological and Cultural Factors in Spatial Perceptual, s.125, H.M. Proshansky, W.H. Ittelson, L.G.Rivlin (Derleyenler), Environmental Psychology-People and Their Physical Settings, Holt, Rinehart and Winston, 1976.
- [22] BERRY, J.W., Cultural Ecology and Individual Behavior, s. 83-107, I. Altman, A. Rapoport, J.F.Wohlwill (Derleyenler), Human Behavior and Environment:

Environment and Culture Vol.4, New York:
Plenum Press, 1980.

- [23] GREENBIE, B.B., Some Implications for Urban Design
From Studies of Animal Behavior, J.Archea,
C.Eastman (Derleyenler), EDRA II, Stroudsburg,
Pa.: Dowden, Hutchinson and Ross. Inc., 1970.
- [24] RAPOPORT, A., House Form and Culture, Englewood Cliffs,
N.J.: Prentice-Hall, 1969.
- [25] ALTMAN, I., A Perspective on the Study of Culture and
Homes, s.13, D.G. Saile (Derleyen), Architec-
ture in Cultural Change, Essays in Built Form
and Culture Research, Kansas: The University
of Kansas, 1985.
- [26] SEAMON, D., The Phenomenological Contribution to
Environmental Psychology, s.119-140, Journal
of Environmental Psychology, s.2, 1982.
- [27] SAILE, D., The Ritual Establishment of Home, s.87-111,
I. Altman ve C.M. Werner (Derleyenler), Home
Environments: Human Behavior and Environment,
Vol. 8, New York: Plenum, 1985.
- [28] LAWRENCE, R.J., A more Humane History of Homes:Research
Method and Application, s.114-132, I. Altman
ve C.M. Werner (Derleyenler), Home Environments:
Human Behavior and Environment Vol. 8, New York
Plenum, 1985.
- [29] HARDIE, G.T., Continuity and Change in the tswana's
House and Settlement Form, s.213-236, I. Altman
ve C.M. Werner (Derleyenler), Home Environments
Human Behavior and Environment Vol. 8, New York
Plenum, 1985.
- [30] BUTTIMER, A., Social Space and the Planning of Residen-
tial Areas, s.279-318 Environment and Behavior,
Sayı: 4, 1972.
- [31] BUTTIMER, A., Exploring the Social Dimension of
Environmental Knowing, G.T. Moore ve R.G.
Golledge (Derleyenler), Environmental Knowing:
Theories, Research and Methods, Stroudsburg,
Penna: Dowden, Hutchinson and Ross, 1976.
- [32] SAEGERT, S., WINKEL, G., The Home: A Critical Problem
for Changing Sex Values, s.41-63, G.Wekerle,
R. Peterson, D. Morley (Derleyenler), New
Space for Woman, Boulder: Westview Press.,
1981.
- [33] ITTELSON, W.H., Environment Perception and Contemporary
Conceptual Theory, s.1-19, W.H. Ittelson (Der-
leyen), Environment and Behavior, New York:

Seminar Press, 1973.

- [34] STOKOLS, D., Group X Place Transactions: Some Neglected Issues in Psychological Research on Settings, s. 393-415, D. Magnusson (Derleyen), Toward a Psychology of Situations, Hillsdale, N.J.: Erlbaum, 1981.
- [35] PROSHANSKY, H.M., Environmental Psychology: A Methodological Orientation, s.59-69, H.M., Proshansky, W.H. Ittelson, L.G. Rivlin (Derleyenler), Environmental Psychology: People and Their Physical Settings, New York: Holt, Rinehart, Winston, 1976.
- [36] ALTMAN, I., Rogoff, B., World Views in Psychology: Trait, Interactional, Organismic and Transactional Perspectives, s.7-40, D. Stokols, I. Altman (Derleyenler), Handbook of Environmental Psychology, Vol.1, New York: Wiley, 1986.
- [37] MOORE, G., Environment and Behavior Research in North America: History, Development, and Unresolved Issues, s.1378, D. Stokols, I. Altman (Derleyenler), Handbook of Environmental Psychology Vol. 2., New York: Wiley and Sons, 1987.
- [38] WAPNER, S., A Holistic, Developmental, Systems-Oriented Environmental Psychology: Some Beginnings, s.1433-1465, D. Stokols, I. Altman (Derleyenler), Handbook of Environmental Psychology Vol.2, New York: Wiley and Sons, 1987.
- [39] ALTMAN, I., GAUVAIN, M., Cross-Cultural and Dialectic Analysis of Homes, s.283-319, L. Liben, A. Patterson, N. Newcombe (Derleyenler), Spatial Representation and Behavior Across the Life Span: Theory and Application, New York: Academic Press, 1981.
- [40] WERNER, C.M., ALTMAN, I., OXLEY, D., Temporal Aspects of Homes, A Transactional Perspective, s.1-32, I. Altman, C.M. Werner, (Derleyenler), Home Environments: Human Behavior and Environment, Vol. 8, New York: Plenum, 1985.
- [41] ALTMAN, I., CHEMERS, M.M., Culture and Environment, Cambridge: Cambridge University Press, 1980.
- [42] LOW, S., Developments in Research Design, Data Collection, and Analysis, Qualitative Methods, s.279-303, E.H. Zube ve G.T. Moore (Derleyenler), Advances in Environment, Behavior, and Design, New York: Plenum Press, 1987.

- [43] MARANS, R.W., AHRENTZEN, S., Developments in Research Design, Data Collection, and Analysis, Quantitative Methods, s.251-277, E.H. Zube ve G.T. Moore (Derleyenler), Advances in Environment, Behavior and Design, New York: Plenum Press, 1987.
- [44] ZEIZEL, J., Inquiry by Design, Tools for Environment Behavior Research, Cambridge, England: Cambridge University Press, 1986.
- [45] RAPOPORT, A., Development, Cultural Change and Supportive Design, s.267 Habitat International, Vol. 7, No: 5/6, 1983.
- [46] ITTELSON, W.H., Some Factors Influencing the Design and Function of Psychiatric Facilities, Brooklyn: Department of Psychology, Brooklyn College (Nov.), 1960.
- [47] LOWTON, M.P., Ecology and Aging, s.40-67, L.A. Pastalan ve D.H. Carson (Derleyenler), Spatial Behavior of Older People, University of Michigan, 1970.
- [48] MOORE, G.T., New Directions for Environmental Behavior Research in Architecture, s.95-112, J.C. Snyder (Derleyen), Architectural Research, New York: Von Nostrand Reinhold Company, 1984.
- [49] ERUZUN, C., Konutlarda Mekan Özelleşmesinin Evrimi, İstanbul: Yayınlanmamış Doktora Tezi, 1980.
- [50] HERSKOVITS, M.J., Man and his Works, New York: Knopf, 1952.
- [51] GÜVENÇ, B., İnsan ve Kültür, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1984.
- [52] GÜVENÇ, B., Kültür Konusu ve Sorunlarımız, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1985.
- [53] RAPOPORT, A., Vernacular Architecture and the Cultural Determinants of Form, s.283-305, A. King (Derleyen), Building and Society, London: Routledge and Kegan Paul, 1980.
- [54] RAPOPORT, A., Cross-Cultural Aspects of Environmental Design, s.10, I. Altman, A. Rapoport, J.F. Wohlwill (Derleyenler), Human Behavior and Environment: Environment and Culture, Vol.4, New York: Plenum Press, 1980.
- [55] LAWRENCE, R.J., Housing, Dwellings and Homes, Design, Theory, Research and Practise, Chichester: John Wiley and Sons, 1987.

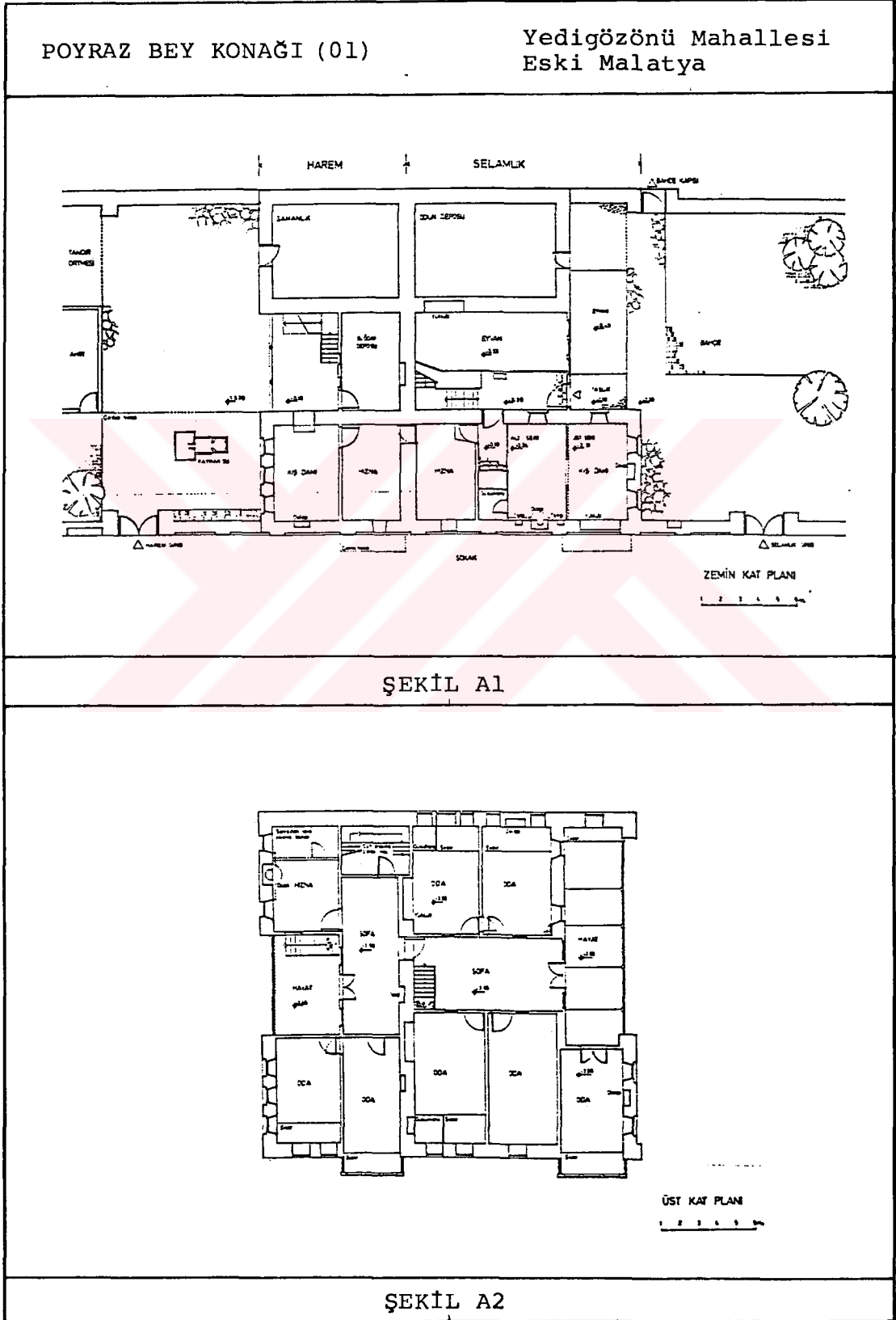
- [56] RAGLAN, L., The Temple and the House, London: Routledge and Kegan Paul, 1964.
- [57] BOCHNER, S., The House Form as a Cornerstone of Culture, s.9-21, R.W. Brislin, (Derleyen), Topics in Culture Learning, Vol.3, Honolulu: East-West Center, 1975.
- [58] İMAMOĞLU, V., Binalara İlişkin Zihinsel Plan, Kullanım ve Değerlendirmeler, Ankara: O.D.T.Ü. Mimarlık Bölümü, 1980.
- [59] ERKMAN, U., Mimari Tasarım İçin Bir Veri Yöntemi Olarak Çevre Analizi, İstanbul: Doçentlik Tezi, İ.T.Ü. Mimarlık Fakültesi, 1977.
- [60] ALTMAN, I., The Environment and Social Behavior, California: Brooks/Cole Publishing Company, 1975.
- [61] BAYAZIT, N., YÖNDER, A., BAKIR, A., Türk Evinde Mekânların Kullanıma Ayrılmasında Üç Düzeyde Mahremiyet Davranışı, s.54, İ.T.Ü. Mimarlık Fakültesi Y.A.K. Bülteni, Sayı: 4, 1976.
- [62] HALL, E.T., The Hidden Dimension, New York: A Doubleday, Anchor Books, 1963.
- [63] ALTMAN, I., VINSEL, A.M., Personal Space: An Analysis of E.T. Hall's Proxemics Framework, s.181-260 I. Altman, J.F. Wohlwill (Derleyenler) Human Behavior and Environment: Advances in Theory and Research, Vol.1, New York: Plenum, 1977.
- [64] KARAMAN, A., Toplu Konut Alanlarının Tasarımında Sosyo-Kültürel Faktörler, s.24-31, Barınaksızlara Konut Kongresi, İstanbul: TMMOB Mimarlar Odası İstanbul Şubesi, 21-22 Ocak, 1986.
- [65] RAPOPORT, A., Environmental Cognition in Cross-Cultural Perspective, s.220-234, G. Moore, R.G. Colledge (Derleyenler), Environmental Knowing: Theories, Research, and Methods, Pennsylvania: Dowden, Hutchinson and Ross, Inc., 1976.
- [66] GOLD, J.R., An Introduction to Behavioural Geography, Oxford: Oxford University Press, 1980.
- [67] WALMSLEY, D.J., LEWIS, G.J., Human Geography, London: Longman, 1984.
- [68] CANSIAN, F.M., What are Norms? A Study of Beliefs and Action in a Maya Community, Cambridge: Cambridge University Press, 1975.

- [69] WRIGHT, G.H.V., Norm and Action a Logical Enquiry, London: Routledge and Kegan Paul, 1963.
- [70] KIZIL, F., Toplumsal Geleneklerin Konut İçi Mekan Tasarımına Etkisi ve Toplumsal Geleneklerimizi Daha İyi Karşılacak Konut İçi Fiziksel Çevre Koşullarının Belirlenmesi, İstanbul: Doktora Tezi, İ.D.G.S.A. Mimarlık Fakültesi, 1978.
- [71] AYVERDİ, A., Japonya Mimarlığı Mekanı, İstanbul, İ.T.Ü. Mimarlık Fakültesi Baskı Atölyesi, 1972.
- [72] RAPOPORT, A., An Interview With Amos Rapoport on Vernacular Architecture, s.113-126, O.D.T.Ü. Mimarlık Fakültesi Dergisi, Cilt 5, Sayı 2, Güz 1979.
- [73] AREL, A., Osmanlı Konut Geleneğinde Tarihsel Sorunlar, İzmir: Ege Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Yayınları No: 11, 1982.
- [74] KUBAN, D., Türk Ev Geleneği Üzerinde Gözlemler, s.195-209, Türk İslam Sanatı Üzerinde Denemeler, İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 1982.
- [75] ELDEM, S.H., Türk Evi Plan Tipleri, İstanbul: İ.T.Ü. Mimarlık Fakültesi Yayınları, 1955.
- [76] AKSOY, E., Orta Mekan: Türk Sivil Mimarisinde Temel Kuruluş Prensipleri, s.39-73, Mimarlık ve Sanat İstanbul: Kağıt ve Basım İşleri A.Ş., Sayı: 7-8, 1963.
- [77] KÜÇÜKERMEN, Ö., Kendi Mekanının Arayışı İçinde Türk Evi, İstanbul: Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Yayını, 1985.
- [78] KAZMAOĞLU, M., TANYELİ, U., Anadolu Konut Mimarisinde Bölgesel Farklılıklar, s.33-39, Yapı Dergisi, İstanbul, Sayı: 33, 1979/3.
- [79] ANON., Malatya İl Yıllığı, Ankara: Ajans-Türk Matbaacılık, 1967.
- [80] SEVGİN, N., Anadolu Kaleleri, Cilt 1, Ankara: Doğuş Limited Şirketi Basım Evi, 1959.
- [81] MUTLU, A., Türk Evi ve Türk Mahalleleri, Arkitekt, Sayı: 3, 1975.
- [82] AKIN, G., Doğu ve Güneydoğu Anadolu'daki Tarihsel Ev Tipinde Anlam, İstanbul: Doktora Tezi, İ.T.Ü. Mimarlık Fakültesi Baskı Atölyesi 1985.

- [83] ERDİM, M., Anadolu'da Geleneksel Konut Birimi,
İzmir: Doktora Tezi, Cilt: 1-2, 1980.
- [84] NAUMANM, R., Eski Anadolu Mimarlığı, Ankara: T.T.K.
1975. Akin, G., y.a.g.e., 1985'den akt.

EKLER

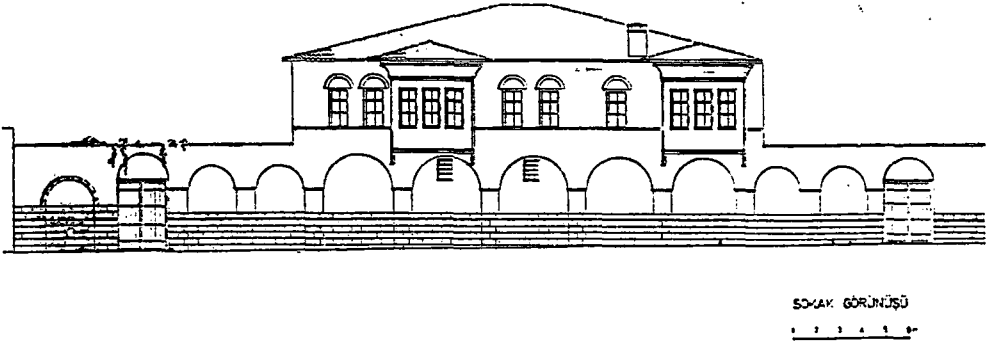
EK A. UYGULAMA ÖRNEKLERİ RÖLEVE VE ÇİZİMLERİ

POYRAZ BEY KONAĞI (01)

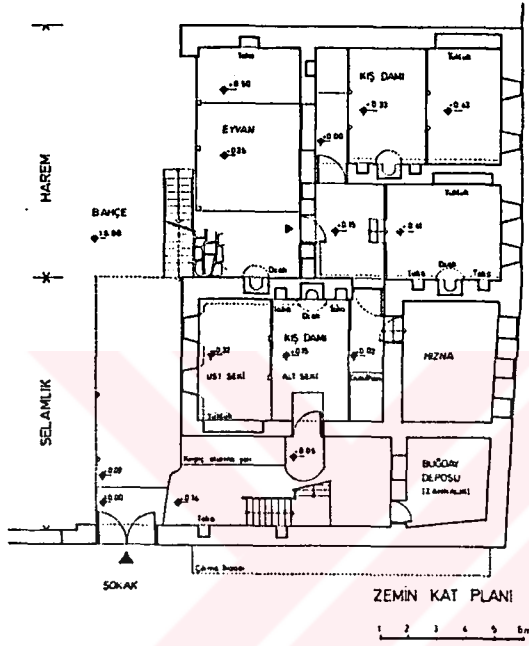
Yedigözü Mahallesi
Eski Malatya

ŞEKİL A3

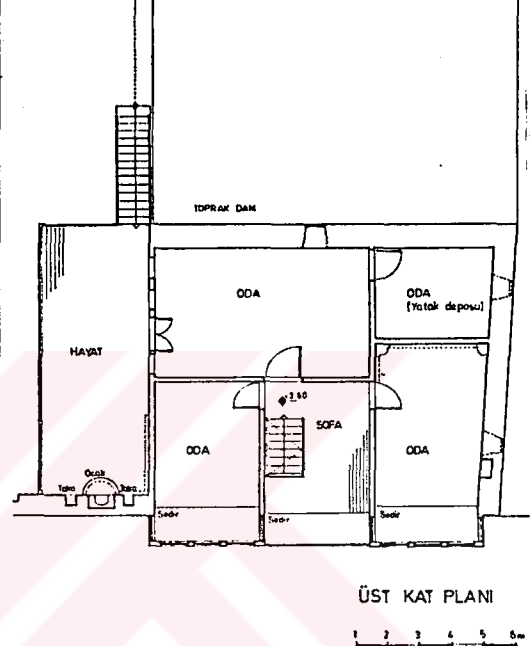

ŞEKİL A4

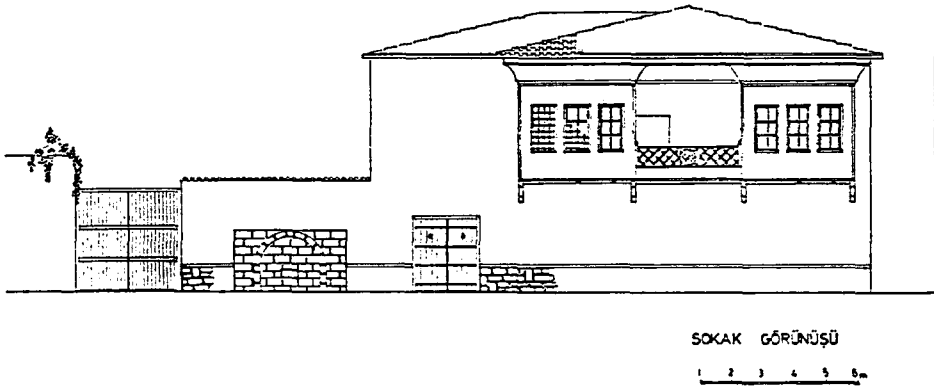
HACI CUMALİ AĞA EVİ (02)

Toptaşı Mahallesi
Eski Malatya

ŞEKİL A5

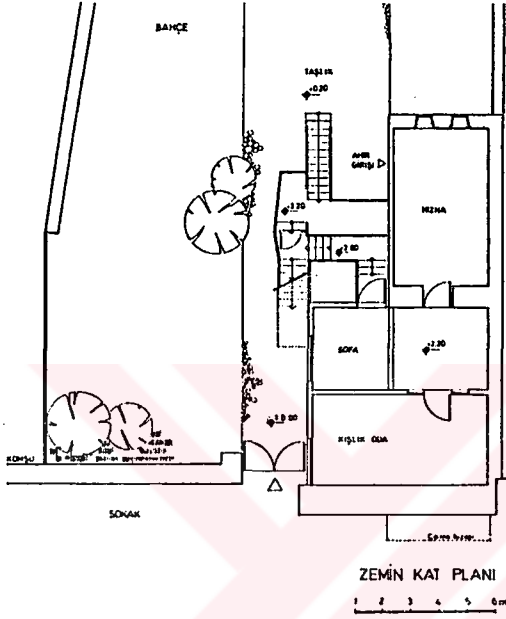

ŞEKİL A6

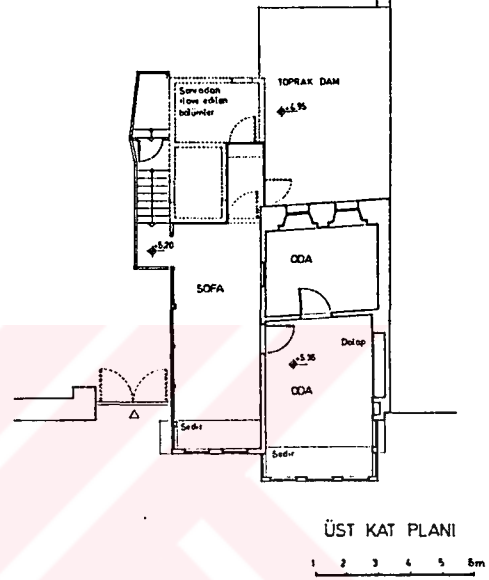

ŞEKİL A7

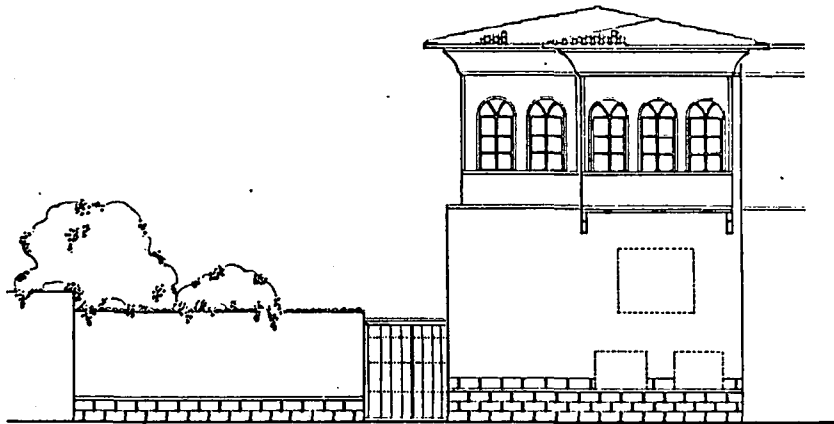
MUAMMER KADIN EVİ (03)

Mücellî Caddesi No: 43
Malatya

ŞEKİL A8

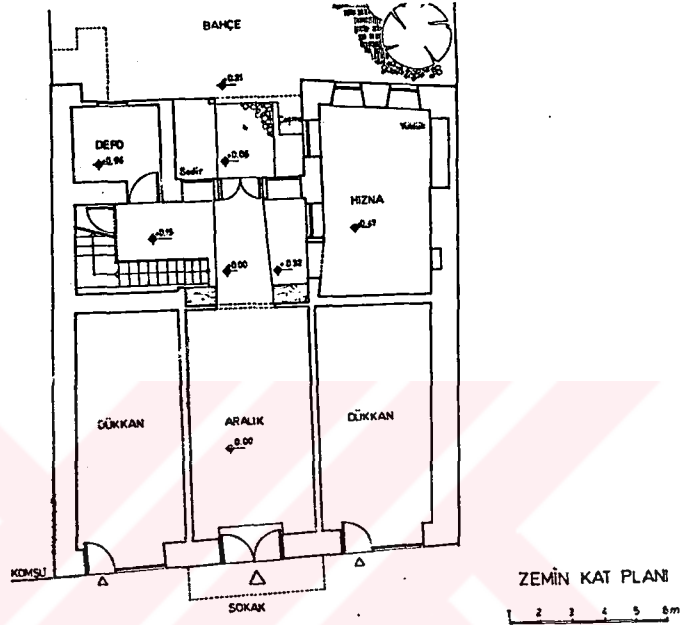
ŞEKİL A9

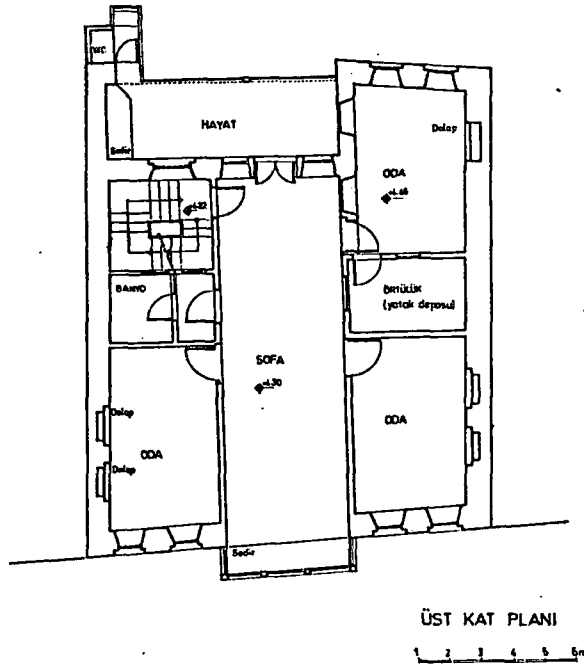
ŞEKİL A10

KURREZADE HACI İSHAK
SARSILMAZ EVİ (04)

Mücellî Caddesi No: 7
Malatya

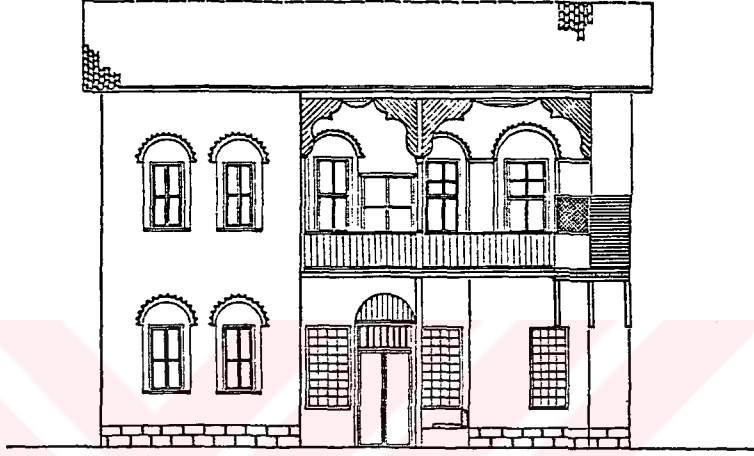
ŞEKİL A11

ŞEKİL A12

KURREZADE HACI İSHAK
SARSILMAZ EVİ (04)

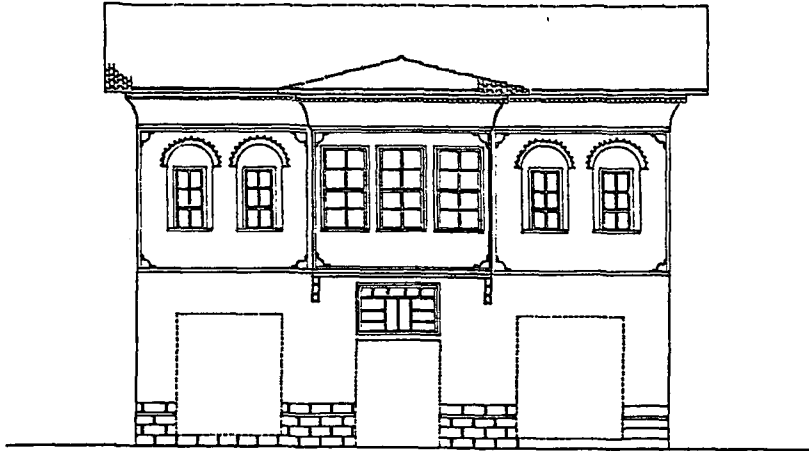
Mücellî Caddesi No: 7
Malatya

BAHÇEDEN GÖRÜNÜŞ

1 2 3 4 5 6m

ŞEKİL A13

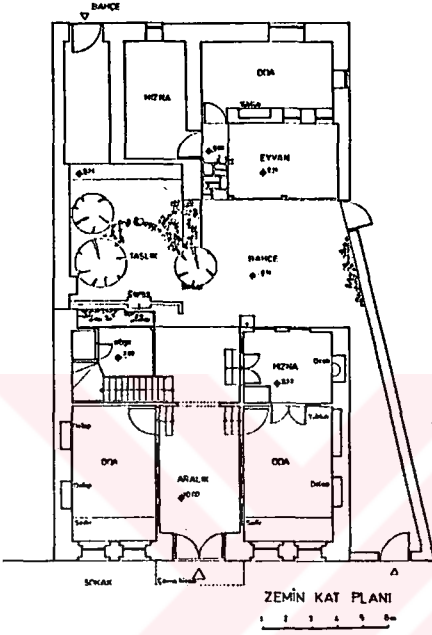

SOKAK GÖRÜNÜŞÜ

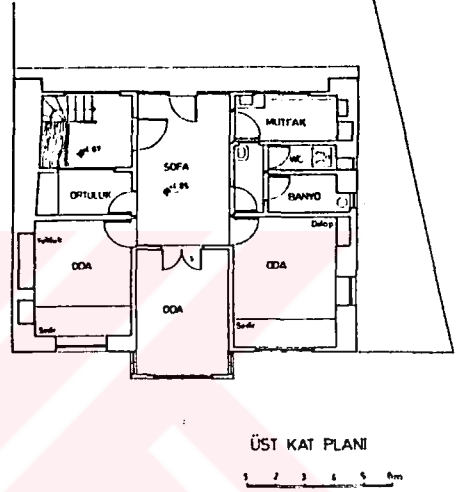
1 2 3 4 5 6m

ŞEKİL A14

ABDULLAH AYABAKAN EVİ (05)

Mücellî Caddesi
Özbek Sokak Malatya

ŞEKİL A15

ŞEKİL A16

SOKAK GÖRÜNÜŞÜ

ŞEKİL A17

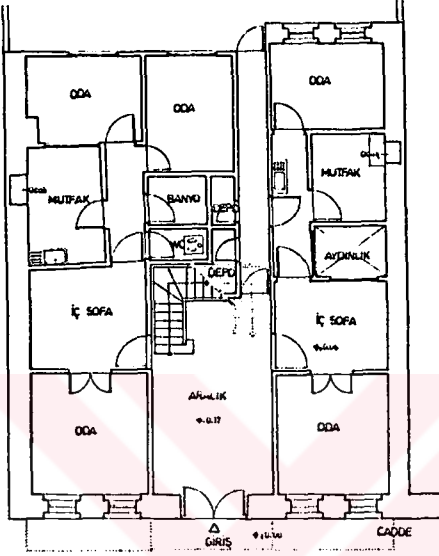
SÜHEYLA HANIM EVİ
(SİDDİK ARPACI) (06)

Sinema Cad. No: 42
Malatya

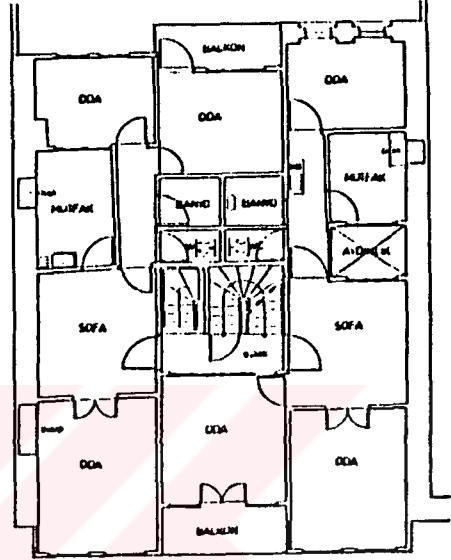
ŞEKİL A20

ALİ TURFANDA EVİ (07)

Sinema Caddesi No: 17
Malatya

ZEMİN KAT PLANI

1 2 3 4 5 m.

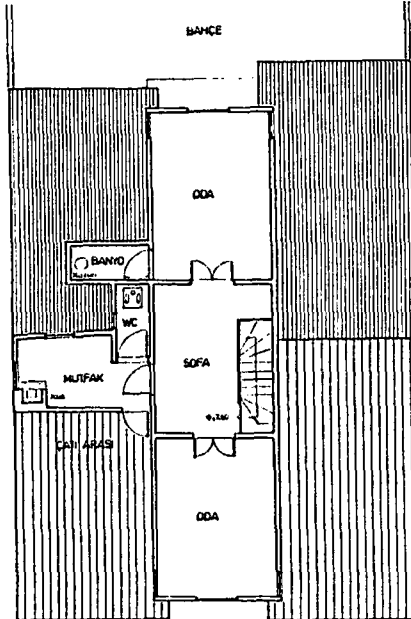

ÜST KAT PLANI

1 2 3 4 5 m.

ŞEKİL A21

ŞEKİL A22

ÇATI KAT PLANI

1 2 3 4 5 m.

ŞEKİL A23

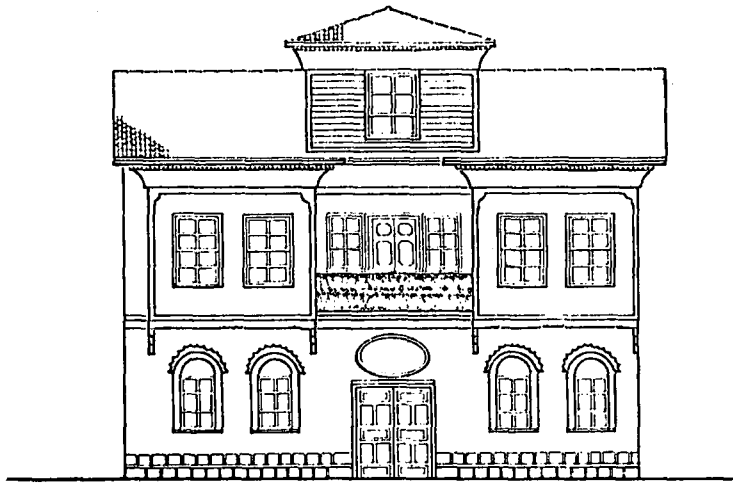
ALİ TURFANDA EVİ (07)

Sinema Caddesi No: 17
Malatya

ARKA BAHÇE GÖRÜNÜŞÜ

1 2 3 4 5 6m.

ŞEKİL A24

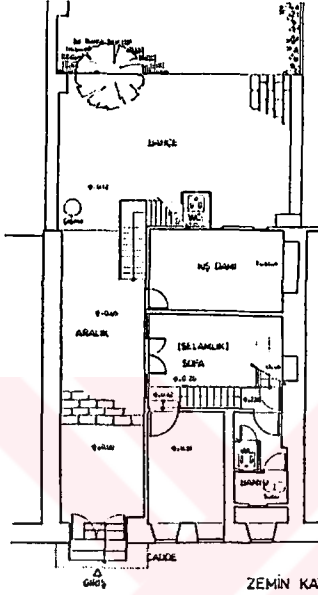

SOKAK GÖRÜNÜŞÜ

1 2 3 4 5 6m.

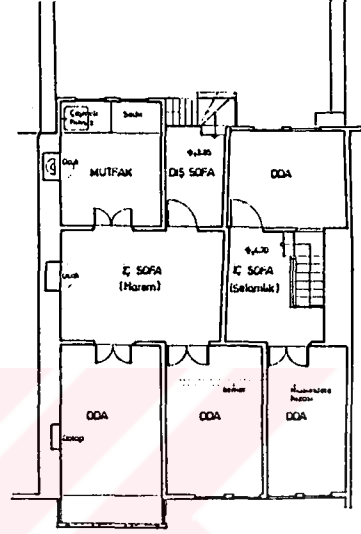
ŞEKİL A25

SİDDİK ARPACI EVİ (08)

Sinema Caddesi No: 23
Malatya

ZEMİN KAT PLANI

1 2 3 4 5 m

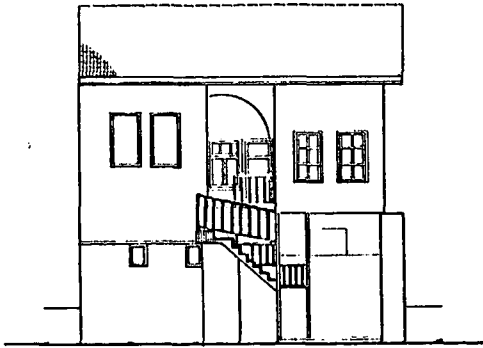

ÜST KAT PLANI

1 2 3 4 5 m

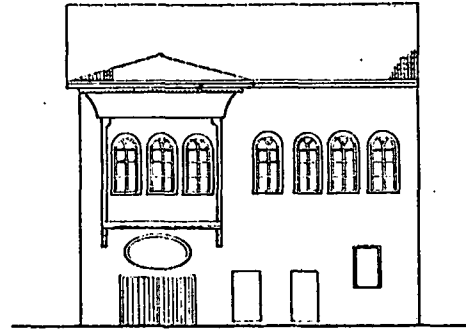
ŞEKİL A26

ŞEKİL A27

BAHÇE GÖRÜNÜŞÜ

1 2 3 4 5 m

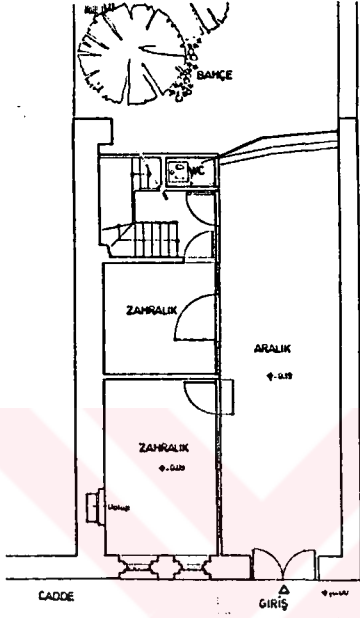
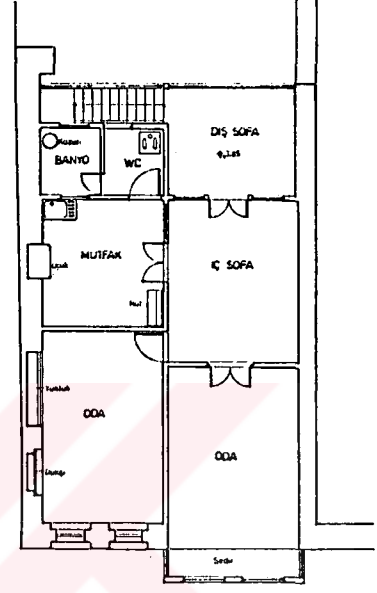
SOKAK GÖRÜNÜŞÜ

1 2 3 4 5 m

ŞEKİL A28

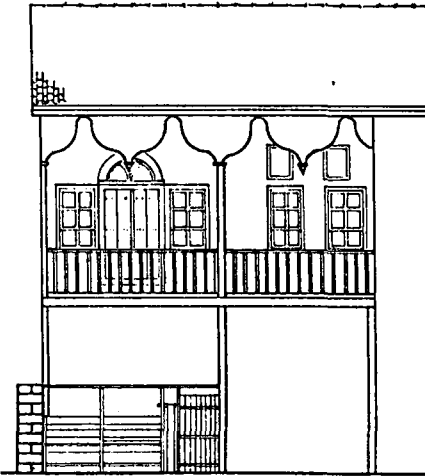
ŞEKİL A29

YUSUF TURFANDA EVİ (09)

Sinema Caddesi No: 50
MalatyaZEMİN KAT PLANI
1 2 3 4 5 6mÜST KAT PLANI
1 2 3 4 5 6m

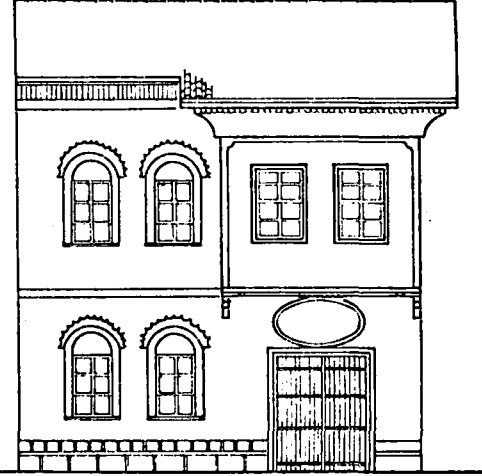
ŞEKİL A30

ŞEKİL A31

BAHÇE GÖRÜNÜŞÜ

1 2 3 4 5 6m.

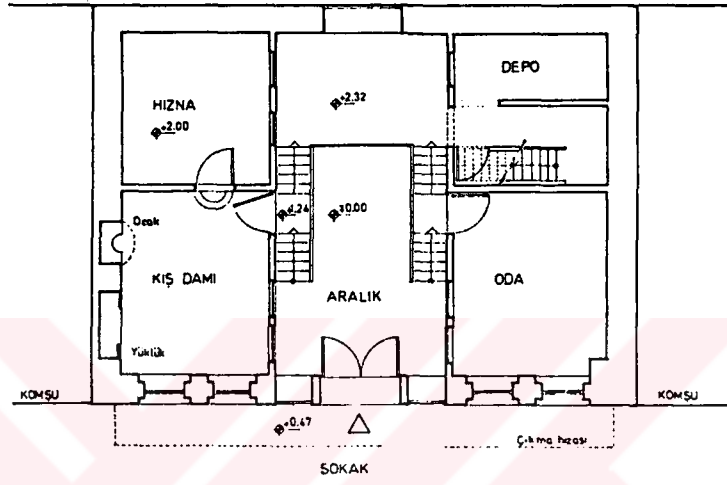
SOKAK GÖRÜNÜŞÜ

1 2 3 4 5 6m.

ŞEKİL A32

ŞEKİL A32

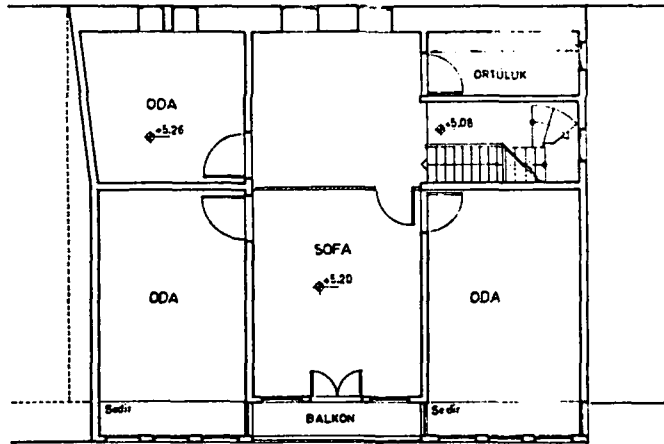
İSTANBULLUOĞLU EVİ (10)

Cezmi Kartey Caddesi
Azizler Sokak-Malatya

ZEMİN KAT PLANI

1 2 3 4 5 6m

ŞEKİL A34

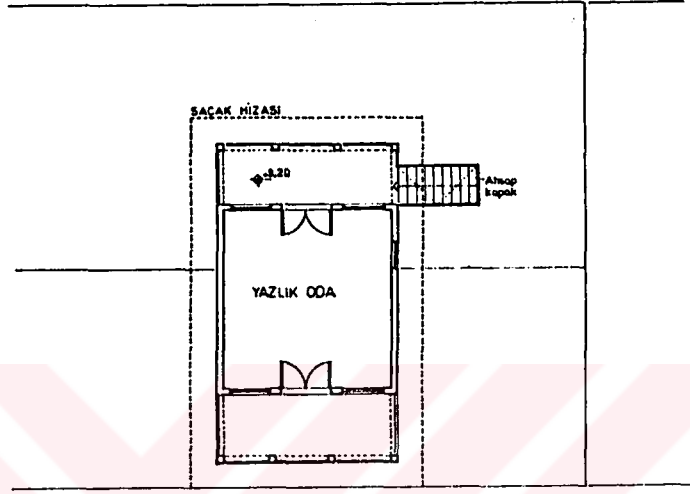

ÜST KAT PLANI

1 2 3 4 5 6m

ŞEKİL A35

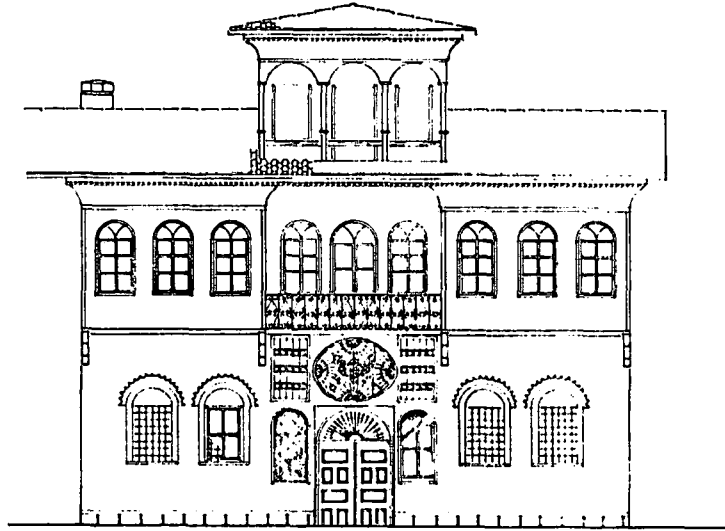
İSTANBULLUOĞLU EVİ (10)

Cezmi Kartey Caddesi
Azizler Sokak-Malatya

KÖŞK-YAZLIK KAT PLANI

1 2 3 4 5 6m.

ŞEKİL A36

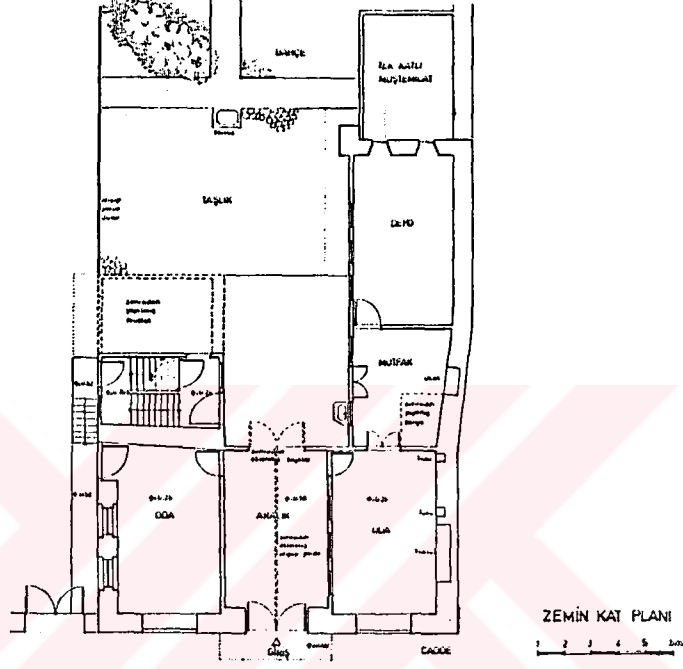

SOKAK GÖRÜNÜŞÜ

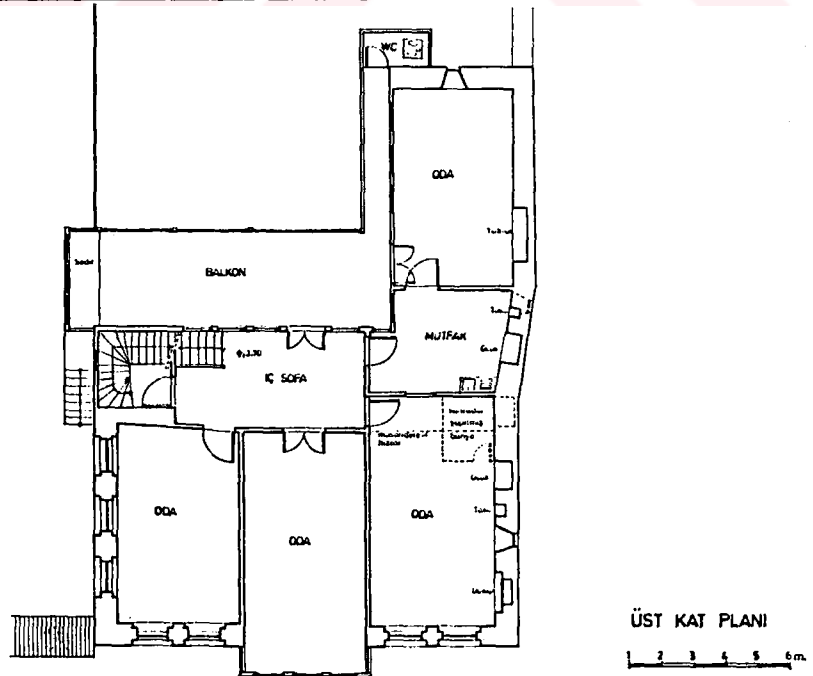
1 2 3 4 5 6m.

ŞEKİL A37

MAHMUT DENİZLİ EVİ (11)

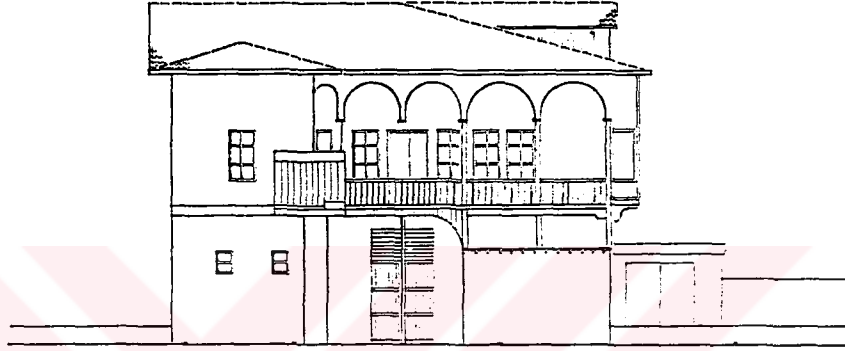
Halep Caddesi No: 56
Malatya

ŞEKİL A38

ŞEKİL A39

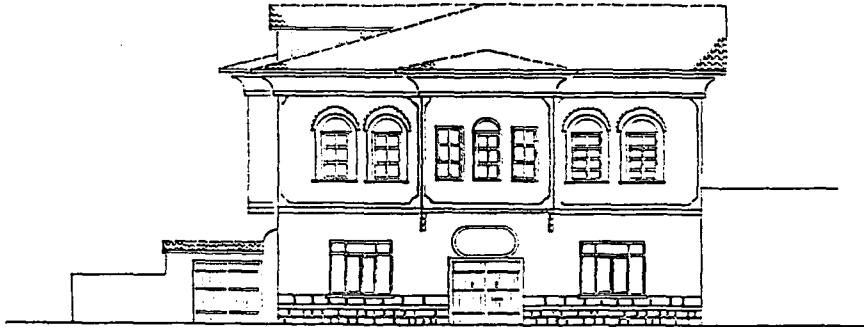
MAHMUT DENİZLİ EVİ (11)

Halep Caddesi No: 56
Malatya

BAHÇE GÖRÜNÜŞÜ

1 2 3 4 5 6m.

ŞEKİL A40

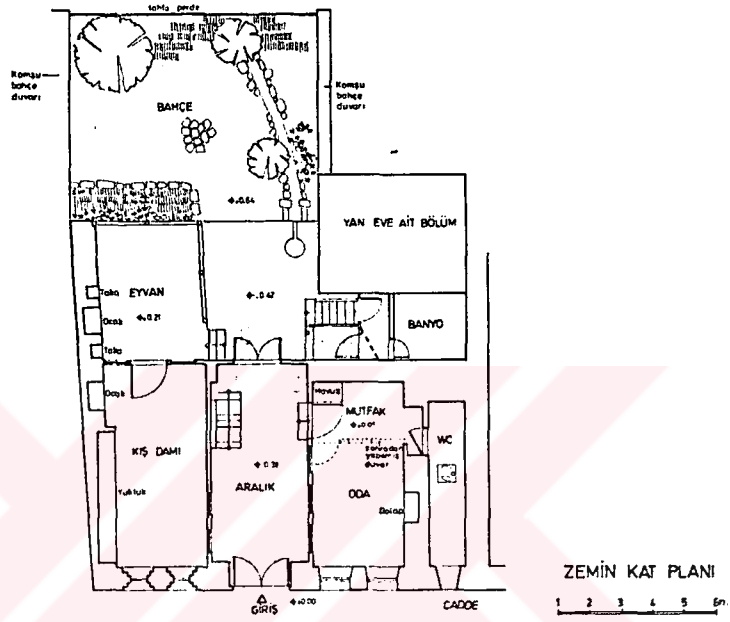

SOKAK GÖRÜNÜŞÜ

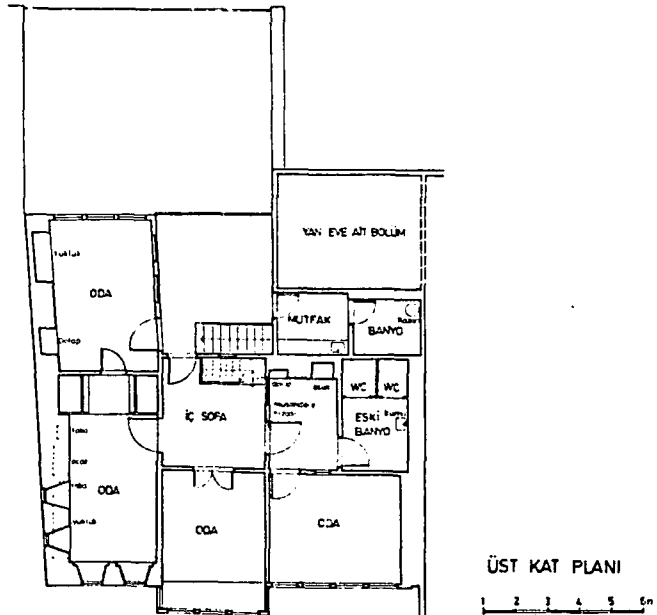
1 2 3 4 5 6m.

ŞEKİL A41

VAHAP ELGİN EVİ (12)

Halep Caddesi No: 66
Malatya

ŞEKİL A42

ŞEKİL A43

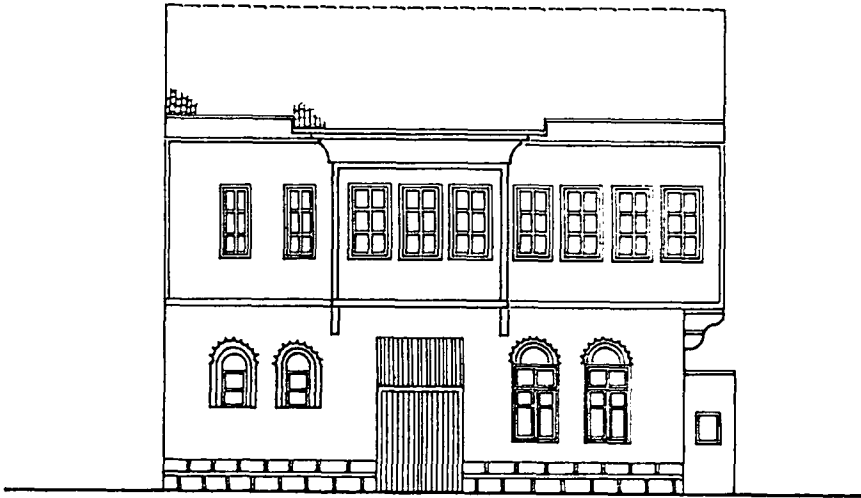
VAHAP ELGİN EVİ (12)

Halep Caddesi No: 66
Malatya

BAHÇE GÖRÜNÜŞÜ

1 2 3 4 5 6m.

ŞEKİL A44

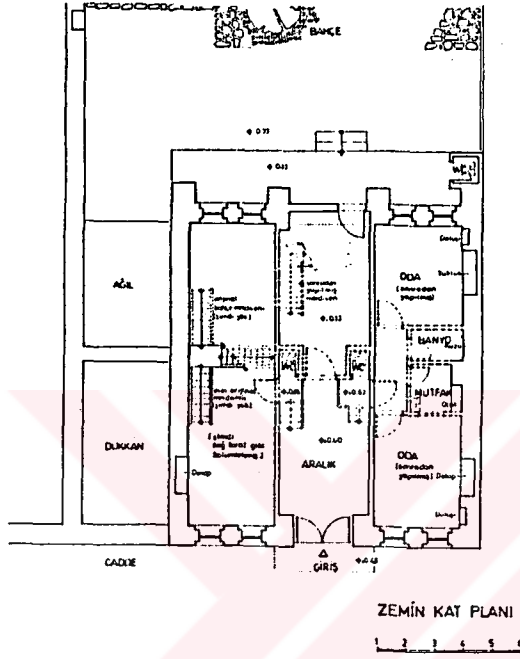

SOKAK GÖRÜNÜŞÜ

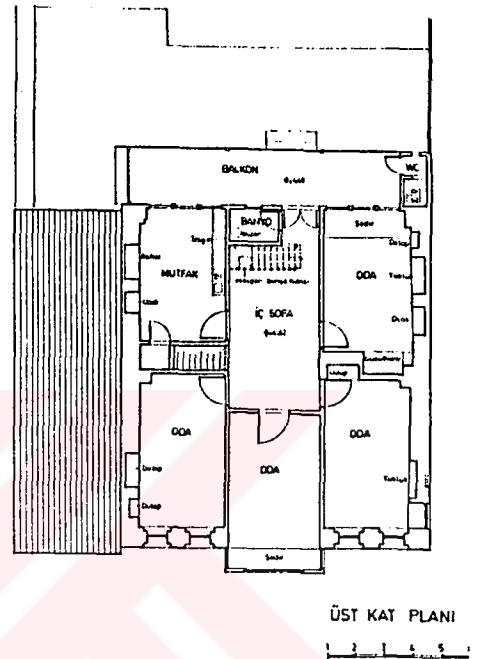
1 2 3 4 5 6m.

ŞEKİL A45

HAYATİ ERGUN EVİ (13)

Halep Caddesi No: 80
Malatya

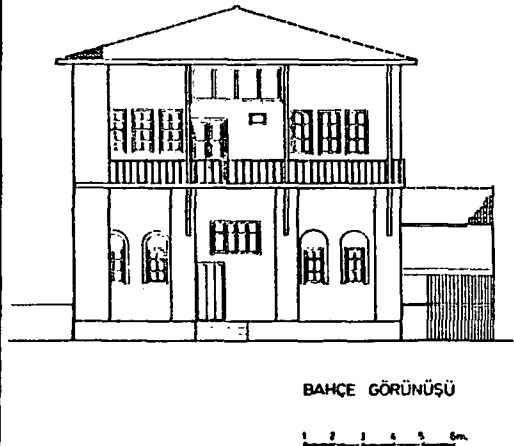
ŞEKİL A46

ŞEKİL A47

ŞEKİL A48

ŞEKİL A49

EK B. NESNEL ÇEVRE ANALİZİ VERİ TABLOLARI

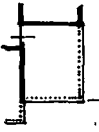
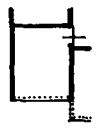
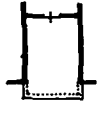
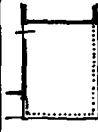
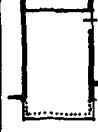
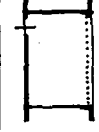
TABLO B1.

ÖRNEK ADI	POYRAZ BEY KONAĞI (01)						
ÖRNEKLEME KODU	0101	0102	0103	0104	0105	0106	0107
ODA TİPİ							
Mekan Genişliği	3.30	3.30	3.10	3.70	3.60	3.49	3.60
Mekan Uzunluğu	6.50	5.50	7.00	6.80	5.60	5.60	6.80
Mekan Yüksekliği	3.49	3.49	3.49	3.49	3.49	3.49	3.49
Pencere Yüksekliği	1.52	1.48	1.52	1.48	1.44	1.58	1.48
Pencere Parapet Yüksekliği	0.64	0.74	0.64	0.74	0.72	0.70	0.74
Pencere Genişliği	0.82	0.90	0.82	0.90	0.80	1.01	0.90
Kapı Genişliği	1.40	0.86	0.95	1.06	1.00	1.09	1.06
Kapı Yüksekliği	2.08	2.17	2.09	2.05	2.05	2.05	2.05
İşlevsel Yükseklik	2.16	2.22	-	2.05	2.05	2.05	2.05
Mekan Geniş. / Mekan Uzunluğu	0.51	0.60	0.44	0.54	0.64	0.62	0.53
Mekan Yüksek. / Mekan Derinliği	0.54	0.63	0.50	0.51	0.62	0.62	0.51
İşlevsel Yükseklik / Mekan Yüksek.	0.62	0.64	-	0.64	0.62	0.59	0.59
Pencere Geniş. / Pencere Yüksek.	0.54	0.61	0.54	0.61	0.55	0.64	0.61
Kapı Geniş. / Kapı Yüksekliği	0.34	0.40	0.45	0.51	0.49	0.53	0.52
Doluluk-Boşluk Oranı	-	0.20	0.38	0.21	0.11	0.35	0.35

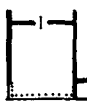
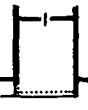
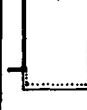
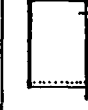
TABLO B2

ÖRNEK ADI	HACI CUMALI AĞA EVİ (02)		MUAMMER KA- DIN EVİ (03)		KURREZADE HACI İSHAK EVİ (04)		
ÖRNEKLEME KODU	0208	0209	0310		0411	0412	0413
ODA TİPİ							
Mekan Genişliği	3.20	3.20	3.20		3.30	3.50	3.47
Mekan Uzunluğu	6.40	5.16	5.00		5.40	5.60	5.26
Mekan Yüksekliği	3.63	3.63	3.70		4.20	4.20	4.20
Pencere Yüksekliği	1.48	1.48	1.80		1.50	1.50	1.57 1.50
Pencere Parapet Yüksekliği	0.79	0.79	0.68		0.81	0.81	0.88 0.81
Pencere Genişliği	0.82	0.82	0.80		0.82	0.80	0.80 0.80
Kapı Genişliği	1.01	1.01	0.92		1.21	1.21	1.21
Kapı Yüksekliği	1.98	1.98	2.15		2.50	2.50	2.50
İşlevsel Yükseklik	1.81	1.81	2.03		2.41	2.41	2.51
Mekan Geniş. / Mekan Uzunluğu	0.50	0.62	0.64		0.61	0.62	0.66
Mekan Yüksek. / Mekan Derinliği	0.57	0.70	0.74		0.77	0.75	0.79
İşlevsel / Mekan Yükseklik / Yüksek.	0.49	0.49	0.55		0.57	0.57	0.59
Pencere Geniş. / Pencere Yüksek.	0.55	0.55	0.44		0.53	0.53	0.51
Kapı Geniş. / Kapı Yüksekliği	0.51	0.51	0.43		0.48	0.48	0.48
Doluluk-Boşluk Oranı	0.37	0.17	0.16		-	0.15	0.18

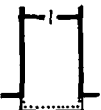
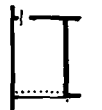
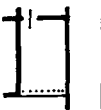
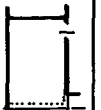
TABLO B3

ÖRNEK ADI	AYABAKAN EVİ (05)			SÜHEYLA HANIM EVİ (06)			
ÖRNEKLEME KODU	0514	0515	0516	0617	0618	0619	
ODA TİPİ							
Mekan Genişliği	3.50	3.30	3.10	3.90	3.80	3.90	
Mekan Uzunluğu	4.45	4.25	4.30	6.00	7.00	5.12	
Mekan Yüksekliği	3.59	3.59	3.59	4.05	4.05	4.05	
Pencere Yüksekliği	1.45 1.41	1.25	1.45	1.74 2.22	1.74 2.22	1.74	
Pencere Parapet Yüksekliği	0.66 0.81	0.76	0.66	0.77	0.77	0.77	
Pencere Genişliği	1.95 1.03	1.74	1.95 0.82	0.97	0.97	0.96	
Kapı Genişliği	0.95	0.95	1.37	1.15	1.22	1.22	
Kapı Yüksekliği	2.20	2.20	2.20	2.22	2.22	2.22	
İşlevsel Yükseklik	2.11	2.11	2.11	2.51	2.51	2.51	
Mekan / Mekan Geniş. / Uzunluğu	0.75	0.77	0.72	0.65	0.54	0.76	
Mekan / Mekan Yüksek. / Derinliği	0.80	0.84	0.83	0.68	0.58	0.79	
İşlevsel / Mekan Yükseklik / Yüksek.	0.58	0.58	0.58	0.62	0.62	0.62	
Pencere / Pencere Geniş. / Yüksek.	1.34 0.73	1.40	1.34 0.56	0.56 0.44	0.56 0.44	0.56	
Kapı / Kapı Geniş. / Yüksek.	0.43	0.43	0.62	0.52	0.55	0.55	
Doluluk-Boşluk Oranı	0.30	0.22	0.11	0.29	0.32	0.25	

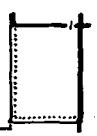
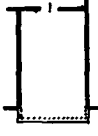
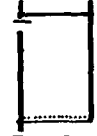
TABLO B4

ÖRNEK ADI	ALİ TURFANDA EVİ (07)			SİDDİK ARPACI EVİ (08)			
ÖRNEKLEME KODU	0720	0721	0722	0823	0824		
ODA TİPİ							
Mekan Genişliği	3.60	3.54	3.80	3.70	3.42		
Mekan Uzunluğu	4.75	4.37	5.17	5.89	5.20		
Mekan Yüksekliği	3.79	3.75	2.67	3.76	3.76		
Pencere Yüksekliği	1.75	1.75	1.70	1.65	1.40		
Pencere Parapet Yüksekliği	0.70	0.70	0.45	0.85	0.85		
Pencere Genişliği	1.19 0.84	1.19 0.87	1.28 0.79	1.17 0.76	0.75		
Kapı Genişliği	1.33	1.30	1.31	1.22	1.22		
Kapı Yüksekliği	2.16	2.15	2.20	2.25	2.25		
İşlevsel Yükseklik	2.51	2.51	2.51	2.25	2.25		
Mekan Geniş. / Mekan Uzunluğu	0.65	0.54	0.76	0.63	0.66		
Mekan Yüksek. / Mekan Derinliği	0.68	0.58	0.79	0.64	0.72		
İşlevsel Yükseklik / Mekan Yüksek.	0.62	0.62	0.62	0.60	0.60		
Pencere Geniş. / Pencere Yüksek.	0.56 0.44	0.56 0.44	0.56	0.71 0.46	0.54		
Kapı Geniş. / Kapı Yüksek.	0.52	0.55	0.55	0.54	0.38		
Doluluk-Boşluk Oranı	0.26	0.31	-	0.31	0.16		

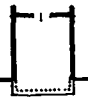
TABLO B5

ÖRNEK ADI	YUSUF TURFANDA EVİ (09)			İSTANBULLUOĞLU EVİ (10)			
ÖRNEKLEME KODU	0925	0926	0927	1028	1029		
ODA TİPİ							
Mekan Genişliği	3.03	3.05	2.45	3.56	3.56		
Mekan Uzunluğu	5.75	4.84	4.75	5.87	5.87		
Mekan Yüksekliği	3.73	3.81	3.38	3.81	3.81		
Pencere Yüksekliği	1.74	1.82	1.82	1.77	1.77		
Pencere Parapet Yüksekliği	0.77	0.75	0.75	0.86	0.86		
Pencere Genişliği	0.85 0.80	0.85	0.85	0.85 0.81	0.85 0.81		
Kapı Genişliği	1.18	1.28	1.21	1.08	1.06		
Kapı Yüksekliği	2.13	2.13	2.01	2.15	2.15		
İşlevsel Yükseklik	-	-	-	2.25	2.25		
Mekan Geniş. / Mekan Uzunluğu	0.53	0.63	0.52	0.60	0.60		
Mekan Yüksek. / Mekan Derinliği	0.65	0.78	0.71	0.65	0.65		
İşlevsel Yükseklik / Mekan Yüksek.	-	-	-	0.59	0.59		
Pencere Geniş. / Pencere Yüksek.	0.49 0.46	0.47	0.47	0.48 0.46	0.48 0.46		
Kapı Geniş. / Kapı Yüksekliği	0.55	0.60	0.60	0.50	0.50		
Doluluk-Boşluk Oranı	0.40	0.26	0.36	0.36	0.37		

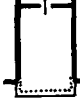
TABLO B6

ÖRNEK ADI	MAHMUT DENİZLİ EVİ (11)						
ÖRNEKLEME KODU	1130	1131	1132	1133			
ODA TİPİ							
Mekan Genişliği	3.86	3.82	3.91	3.70			
Mekan Uzunluğu	6.20	7.60	7.38	6.30			
Mekan Yüksekliği	3.67	3.67	3.67	3.67			
Pencere Yüksekliği	1.47	1.75 1.59	1.47	1.63			
Pencere Parapet Yüksekliği	0.81	0.83	0.81	0.84			
Pencere Genişliği	0.77	0.84	0.77	0.85			
Kapı Genişliği	1.19	1.32	0.98	1.38			
Kapı Yüksekliği	2.17	2.42	2.13	2.48			
İşlevsel Yükseklik	2.48	2.42	2.48	2.48			
Mekan Geniş. / Mekan Uzunluğu	0.62	0.50	0.53	0.59			
Mekan Yüksek. / Mekan Derinliği	0.59	0.48	0.50	0.58			
İşlevsel Yükseklik / Mekan Yüksek.	0.67	0.66	0.68	0.68			
Pencere Geniş. / Pencere Yüksek.	0.52	0.48 0.53	0.52	0.52			
Kapı Geniş. / Kapı Yüksekliği	0.58	0.56	0.46	0.56			
Doluluk-Boşluk Oranı	0.15	0.35	0.16	0.13			

TABLO B7

ÖRNEK ADI	VAHAP ELGİN EVİ (12)						
ÖRNEKLEME KODU	1234	1235	1236	1237			
ODA TİPİ							
Mekan Genişliği	2.72	3.25	3.46	3.20			
Mekan Uzunluğu	5.95	4.40	4.10	4.80			
Mekan Yüksekliği	3.70	3.74	3.74	3.46			
Pencere Yüksekliği	1.50	1.61 1.64	1.61	1.61 1.53			
Pencere Parapet Yüksekliği	0.87	0.87 0.95	0.87	0.87 0.92			
Pencere Genişliği	0.65	0.87 0.78	0.84	0.87 0.85			
Kapı Genişliği	1.03	1.25	0.95	1.06			
Kapı Yüksekliği	2.22	2.29	2.02	2.05			
İşlevsel Yükseklik	2.37	2.29	2.02	-			
Mekan Geniş. / Mekan Uzunluğu	0.46	0.74	0.84	0.66			
Mekan Yüksek. / Mekan Derinliği	0.62	0.85	1.08	0.72			
İşlevsel Yükseklik / Mekan Yüksek.	0.40	0.61	0.54	-			
Pencere Geniş. / Pencere Yüksek.	0.43	0.54 0.48	0.52	0.54 0.56			
Kapı Geniş. / Kapı Yüksekliği	0.46	0.55	0.47	0.51			
Doluluk-Boşluk Oranı	-	0.37	0.41	0.26			

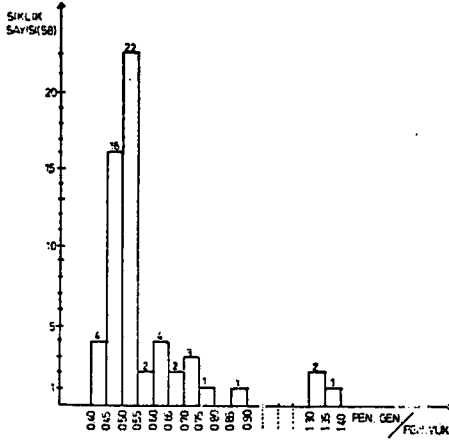
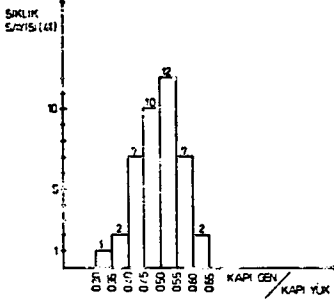
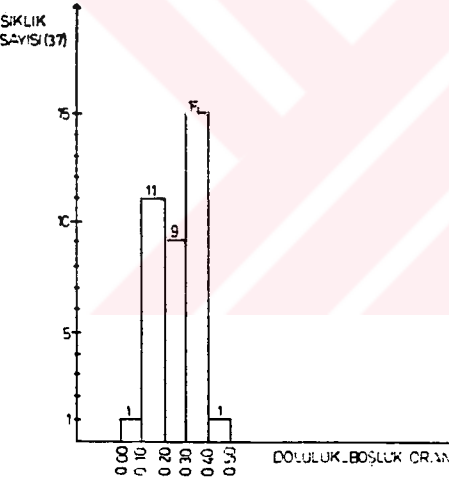
TABLO B8

ÖRNEK ADI	HAYATI ERGÜN EVİ (13)						
ÖRNEKLEME KODU	1338	1339	1340	1341			
ODA TİPİ							
Mekan Genişliği	3.00	3.15	2.90	3.00			
Mekan Uzunluğu	5.28	5.48	5.20	4.97			
Mekan Yüksekliği	3.69	3.69	3.69	3.72			
Pencere Yüksekliği	1.32	1.32 1.42	1.32 1.21	1.54			
Pencere Parapet Yüksekliği	0.80	0.80 0.84	0.80 0.86	0.80			
Pencere Genişliği	0.70	0.70 0.72	0.70 0.92	0.75			
Kapı Genişliği	1.01	0.96	0.96	0.95			
Kapı Yüksekliği	2.12	2.16	2.12	2.18			
İşlevsel Yükseklik	2.37	2.29	2.02	-			
Mekan Geniş. / Mekan Uzunluğu	0.57	0.57	0.56	0.60			
Mekan Yüksek. / Mekan Derinliği	0.70	0.67	0.71	0.75			
İşlevsel Yükseklik / Mekan Yüksek	0.57	0.59	0.57	0.63			
Pencere Geniş. / Pencere Yüksek.	0.53	0.53 0.50	0.53 0.76	0.49			
Kapı Geniş. / Kapı Yüksekliği	0.48	0.44	0.45	0.44			
Doluluk-Boşluk Oranı	0.17	0.32	0.10	0.33			

EK C. FREKANS DAĞILIMI (SIKLIK) TABLOLARI

TABLO C1 $\bar{X}=3.40$ SIKLIK SAYISI (41) MEKAN GENİRLİĞİ (m)	TABLO C2 $\bar{X}=5.56$ SIKLIK SAYISI (41) MEKAN GENİRLİĞİ (m)
TABLO C3 $\bar{X}=3.52$ SIKLIK SAYISI (41) MEKAN YÜKSEKLİĞİ (m)	TABLO C4 $\bar{X}=1.12$ SIKLIK SAYISI (41) KAPI GENİRLİĞİ (m)
TABLO C5 $\bar{X}=2.18$ SIKLIK SAYISI (41) KAPI YÜKSEKLİĞİ (m)	TABLO C6 $\bar{X}=1.57$ SIKLIK SAYISI (50) PENCERE YÜK (m)

TABLO C7	$\bar{X}=0.78$	TABLO C8	$\bar{X}=0.78$
Sıklık Sayısı (56) PENCERE DENSİLİĞİ (m)	Sıklık Sayısı (58) PARAPET YÜKSEKLİĞİ (m)		
TABLO C9	$\bar{X}=0.62$	TABLO C10	$\bar{X}=2.23$
Sıklık Sayısı (41) MEK. GEN. / MEK. UZUN.	Sıklık Sayısı (37) SEVSEL YÜK (m)		
TABLO C11	$\bar{X}=0.68$	TABLO C12	$\bar{X}=0.60$
Sıklık Sayısı (41) MEK. YÜK. / MEK. UZUN.	Sıklık Sayısı (36) SEVSEL YÜK. / MEK. YÜK.		

TABLO C13	$\bar{X}=0,57$	TABLO C14	$\bar{X}=0.50$
 SIKLIK SAYISI (58) PEN. GEN. / FEN. YUK.		 SIKLIK SAYISI (41) KAPI GEN. / KAPI YUK.	
TABLO C15	$\bar{X}=0.26$		
 SIKLIK SAYISI (37) DOLULUK - BOSLUK ORANI			